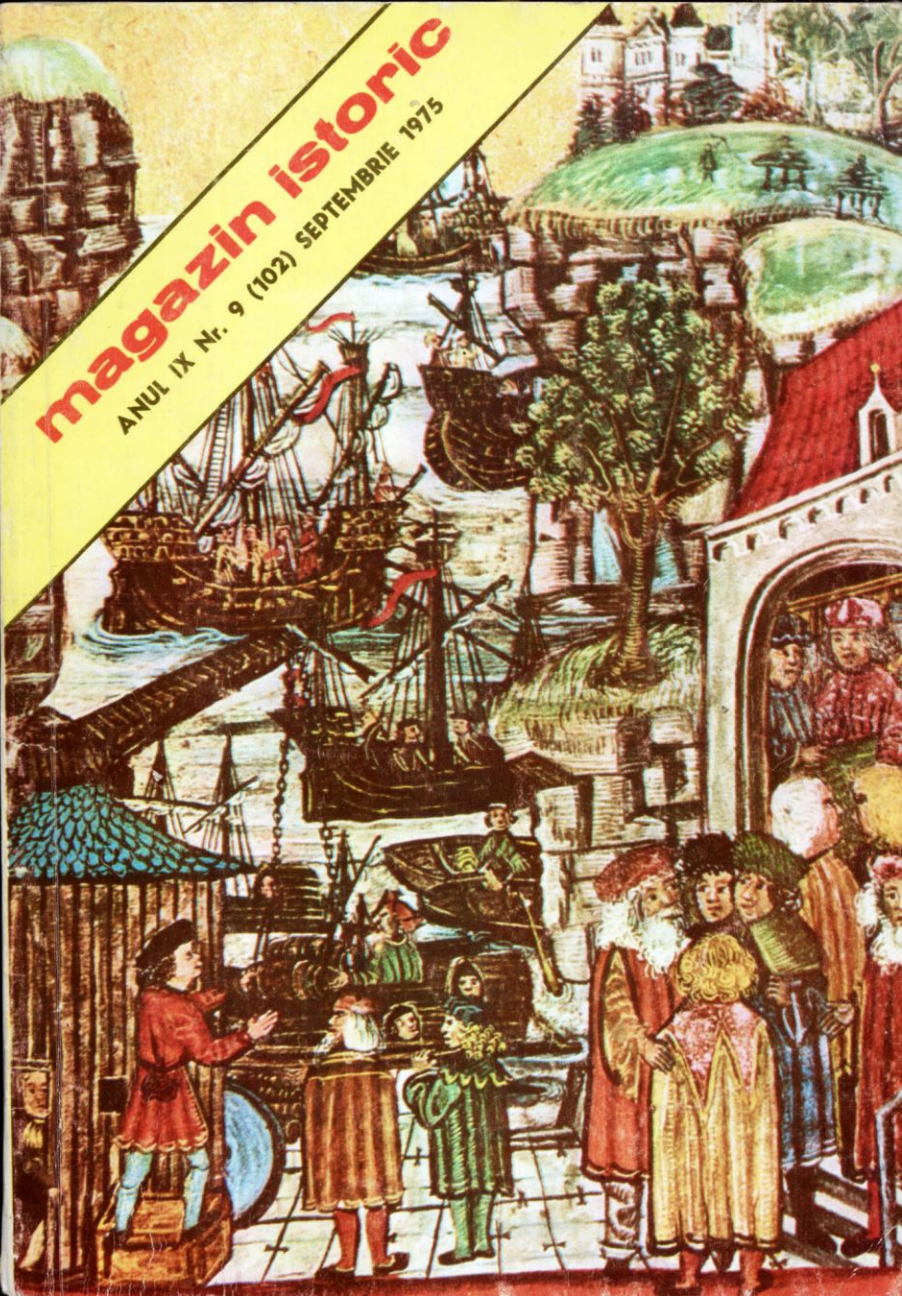

magazin istoric

ANUL IX Nr. 9 (102) SEPTEMBRIE 1975

TIKA

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 9 (102)
septembrie 1975

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PÂSCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Portul hanseatic Hamburg. Ilustrație dintr-un manuscris din secolul XV (**Un „imperiu” nordic al negustorilor**, p. 45)
- ② Grigore I. Ghica, domn al Țării Românești (1660-1664; 1672-1673), unul dintre voievozii români care au avut legături cu lordul Winchilsea (**Un corespondent englez al domnilor români**, p. 21)
- ③ Horea, Cloșca și Crișan, în viziunea unui artist popular. Pictură pe sticlă de Timotei Tohăneanu (**Horea, Rex Daciae**, p. 40)
- ④ Citeva din ceasurile cu identitate istorică aflate în colecția Muzeului din Ploiești. Ele au aparținut lui Mihail Sturdza (a), familiei Hasdeu (b), Ion Ghica (c), Mihail Kogălniceanu (d), Alexandru Ioan Cuza (e) și Nicolae Iorga (f) (**O oră între... ceasuri**, p. 41)

SUMAR

România în lumea contemporană — o proiecție istorică: SILVIU MARIAN, GEORGE G. POTRA	2
August-septembrie 1944. Bătălia pentru trecătorile din Carpați: TRAIAN GROZEA	7
Manifest — 1935: GEORGE IVAȘCU	11
Craiova — 1750 ani: TITU GEORGESCU	13
Jaquemotte: VALTER ROMAN	14
Voința Adunărilor ad-hoc din Iași și București — unirea românilor într-un singur stat: N. COPOIU	15
Un corespondent englez al domnilor români: PAUL CERNOVODEANU	21
„Strămoșii mei au fost răzeși”: SCARLAT CALLIMACHI	24
Septembrie 1914. Bătălia de pe Marna: FERDINAND FOCH	26
Dvera de la Stănești: MARIN M. POPESCU	32
O premieră arheologică românească: RADU POPA	34
„Fulgerul” la picioarele „Stăpînului fulgerului și trăsnetului”: ALBERT CHAMPDOR	36
Horea, Rex Daciae: AL. DOBRE	40
Secretele „Tubului Alloys”: EUGEN PREDĂ	42
Un „imperiu” nordic al negustorilor: VICTOR IONESCU	45
Egmont — erou al istoriei și al literaturii: DUMITRU ALMAȘ	49
Vercingetorix: D. TUDOR	52
Știrșitul țarismului. În exil la Tobolsk: M. KASVINOV	55

● Zimbete din cronică... 33 ● Concursul Magazin istoric... 54 ● Cărți sosite la redacție... 61 ● Poșta Magazin istoric... 62

ROMÂNIA ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ

— o proiecție istorică —

SILVIU MARIAN, GEORGE G. POTRA

Ni se pare axiomatică afirmația potrivit căreia a vorbi la modul istoric despre politica externă a unei țări, într-o perioadă sau alta a evoluției ei, nu înseamnă a te raporta exclusiv la trecut, ci și, în mod obligatoriu, la viitor. Valențele unei politici — atât interne, cât și externe — se conturează și se materializează tocmai printr-o asemenea permanentă dublă raportare de care cercetarea istorică nu poate face abstracție.

Priviți dintr-o asemenea perspectivă, ultimii ani din istoria României se constituie în mărturia cea mai elocventă a procesului de conceptualizare, exprimare și validare — atât în dezvoltarea internă, cât și pe tărîmul relațiilor externe — a identității socialiste specifice României de azi. Unitatea structurală dintre politica internă și politica externă, dintre sarcinile naționale și sarcinile internaționale, văzute ca laturi inseparabile ale unui proces dialectic unitar, a asigurat României o dezvoltare rapidă și armonioasă, realizarea unor progrese hotărâtoare pe calea construirii noii orînduiri.

Acești ultimi ani au fost marcați, înainte de toate, de efortul fructuos pentru elaborarea — în noile condiții obiective date de intrarea României în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate — a unui sistem de gândire și a unui program de acțiune aflate în intimă și deplină concordanță cu realitățile societății românești și cu marile evoluții transformatoare înregistrate la scară mondială. Cercetarea faptelor va releva cu certitudine semnificația cu adevărat istorică pe care au avut-o pentru acest complex proces spiritual și hotărârile Congreselor IX și X, ale Conferințelor Naționale din 1967 și 1972 și, ca un corolar, documentele Congresului XI al Partidului Comunist Român.

Esența filozofică marxist-leninistă a gândirii și acțiunii României în sfera politicii externe a dobindit în acești ani o nouă forță de expresie, ca urmare firească a adîncirii — într-o viziune care refuză, structural, anchi-liză și unilateralitatea — determinărilor ce decurg din trăsăturile istorice specifice ale

societății românești și din evoluția sa în actualitate. Operînd cu metodele și instrumentele științifice ale materialismului dialectic și istoric în condițiile complexe ale contemporaneității, sistemul de gândire politică românească și-a găsit expresia firească într-o activitate internațională fără precedent. Se poate aprecia — procedînd la o necesară comparație cu etape mai apropiate sau mai îndepărtate din trecut — că deceniul 1965-1975 reprezintă perioada cea mai dinamică și cea mai fertilă a politicii externe românești. Cronica de fiecare zi a acestor ani — cu frământările și preocupările lor multiple — atestă o nouă angajare a potențialului de gândire și o dinamizare viguroasă a capacității de acțiune ale poporului român, urmărind, în lumina idealurilor generoase ale socialismului, ale păcii, progresului și colaborării, exigențele făuririi unei noi ordini politice și economice internaționale, ale unei lumi mai drepte și mai bune. Experiența eforturilor depuse și a rezultatelor care le-au încununat ne-a confirmat nouă înșine, revelînd în același timp multor altora, adevărul că locul unui popor și al unei țări în lume, în istorie, se judecă — trebuie să se judece — înainte de toate, după contribuția pe care ele înțeleg să o aducă și o aduc operele dedicate împlinirii marilor aspirații de pace, dreptate, progres și prosperitate ale umanității.

În politica externă românească preocuparea de a plasa noile realități și interesele fundamentale ale țării în contextul fenomenelor și tendințelor de dimensiuni internaționale a existat și s-a manifestat cu o intensitate crescîndă în perioada istorică începută cu insurecția din august 1944. Și dacă o asemenea afirmație este pe deplin valabilă, nu mai puțin adevărat este și faptul că după ce socialismul a triumfat deplin și definitiv pe pămîntul românesc, România își ancorează în mod metodic acțiunea de politică externă în universal. Se identifică în aceasta un salt calitativ efectiv, conturînd prin el înșuși noi dimensiuni politicii externe românești. **Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate**

tate și înaintare a României spre comunism — document istoric prin semnificație și caracter — se face din prima până în ultima filă expresia unei asemenea viziuni.

Cercetătorului istoric al acestei perioade — și, evident, nu numai lui — i se va înfățișa cu claritate faptul că, în ultimii ani, permanențele gândirii și acțiunii românești de politică externă au dobândit valențe noi, înțelegerea și promovarea lor au cîștigat în profunzime și substanță. Reține atenția faptul că tocmai în această perioadă, în cadrul procesului de restituire a istoriei naționale poporului român, opțiunile și orientările fundamentale de politică externă ale României socialiste și-au găsit recordul necesar și firesc la tradițiile patriotice și progresiste ale trecutului. Tot ceea ce a fost înaintat în cugetul și în strădaniile aceluia care, de-a lungul veacurilor, au dat expresie, în esența lor istorică, fizionomiei specifice a neamului românesc, dreptului său sfînt la existență și dezvoltare de sine stătătoare, vocației sale spre dialog și colaborare, atașamentului său față de ideile și principiile de justiție și morală, respectului pentru personalitatea celorlalte popoare, a fost încorporat și asimilat în contemporaneitate, regăsindu-se în faptele politice ale zilelor noastre. Transmiterea experienței istorice de la o perioadă la alta și reevaluarea ei continuă, inclusiv în domeniul politicii externe, s-au dovedit, astfel, a fi o necesitate, în egală măsură pentru a evita repetarea erorilor, cît și, mai ales, pentru a asigura unitatea ascendentă a procesului de evoluție. Numai astfel, trecut, prezent și viitor, ca momente inseparabile ale unui și aceluiași proces de dezvoltare istorică, au sens, și pot explica sensul și dau sens împlinirii viitoare.

Experiența celor două decenii precedente, văzută prin prisma rezultatelor obținute atît sub raportul dezvoltării interne, cît și al relațiilor internaționale, a permis identificarea și punerea în valoare progresivă, la un nivel superior, în condițiile date de angajarea României pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, a specificității noii etape de materializare a destinului istoric al poporului român. Înflorirea și afirmarea puternică a potențialului creator al națiunii socialiste în România — care este departe încă de a-și fi ilustrat toate valențele pozitive — gravează adînc în substanța istoriei efigia acestui ultim deceniu.

Dinamica dezvoltării și prefacerile structurale accelerate din ultimii ani au modificat nu numai imaginea pe care țara și-o oferă sieși, ci, totodată, imaginea pe care țara o oferă lumii, au schimbat locul și ponderea României în ansamblul vieții internaționale. În mod legic, în planul politicii externe, aceste mutații au determinat redimensionarea sferei intereselor și adaptarea corespunzătoare a căilor și mijloacelor care conduc la înfăptuirea acestora. Se impune cu deosebire a sublinia faptul că acești ani au produs o fericită sinteză a factorilor obiectivi și subiectivi

care acționează la nivelul determinărilor politice, dînd expresie — în sfera precizării intereselor, direcțiilor principale și obiectivelor concrete, a perfecționării mijloacelor și formelor de acțiune — realității care derivă din asocierea și concomitența funcționării unor asemenea parametri cum sînt: calitatea României de țară socialistă, plasarea sa în rîndul statelor mici și mijlocii, statutul său de țară în curs de dezvoltare, identitatea sa europeană. Elaborarea și promovarea unei politici externe bazate pe aceste date obiective, conturînd țeluri, interese și posibilități specifice, marchează, atît la nivelul concepției, cît și la nivelul acțiunii internaționale, o altă dimensiune a ultimilor ani.

Stabilirea direcțiilor și modalităților de acțiune pe planul politicii externe s-a realizat într-o strînsă și permanentă legătură cu noile realități ale vieții internaționale, rezultate din profunde și rapide mutații petrecute în raportul de forțe pe plan mondial. Situată fermă a țării noastre în rîndul forțelor exponente și propulsoare ale progresului, coincidența de fond între interesele sale naționale și coordonatele majore ale dezvoltării umanității se regăsesc în toate actele sale politice, definesc locul și rolul României în arena vieții internaționale, conținutul și valoarea contribuției sale la determinarea unor evoluții pozitive la scară planetară. Analiza riguroasă a esenței proceselor și fenomenelor din lumea contemporană, cunoașterea temeinică a actualei etape de evoluție social-politică a umanității în toată complexitatea ei — înțelegînd prin aceasta surprinderea resurturilor obiective și subiective, a interacțiunii diversilor factori, a direcției și sensului de dezvoltare — au permis României ca în numeroase împrejurări concrete să-și pună în valoare în mod eficient și constructiv capacitatea de a elabora soluții viabile și de a acționa pentru materializarea lor. Puterea de pătrundere a perspectivei și de anticipare a evenimentelor, asociată voinței ferme a țării noastre de a-și aduce contribuția la dezbaterile și soluționarea marilor probleme contemporane, au pus-o în situația de a se plasa constant în miezul actualității. Este ceea ce explică înfrîurirea reală, pozitivă, pe care România o exercită asupra contextului internațional în care acționează.

Acești ultimi ani vor rămîne în conștiința generațiilor drept perioada în care, printr-un proces dialectic complex și neîntrepruț de corelele a intereselor naționale românești, văzute la scară istorică, cu idealurile socialismului și cu exigențele prezente ale vieții internaționale, politica externă românească a dobîndit o viziune largă, integratoare, clară și realistă, exprimîndu-se, tocmai pe această bază, într-o activitate de mare dinamism, de o mai largă cuprindere, de mai mare eficiență.

Ampla deschidere spre viitorul comunist al patriei pe care o realizează Programul adoptat de Congresul XI al partidului, sintetizînd întreaga experiență istorică a poporului român, pornește în primul rînd tocmai de la înfăptuirile ultimilor ani, cu tot ce i-a caracterizat. Pe baza tuturor premiselor acu-

multe în construcția socialistă, Programul treazează cu precizie științifică jaloarele dezvoltării României pentru următorii 20-25 ani, înarmînd partidul, întregul popor, creator conștient al propriului viitor, cu cunoașterea perspectivei sale istorice.

Pornind de la orientările generale stabilite de Congresele IX și X ale partidului și reconfirmate de Congresul XI, privind situarea relațiilor cu țările socialiste în centrul politicii externe a României, partidul și guvernul au acționat statornic și în acești ultimi ani pentru dezvoltarea și întărirea prieteniei și alianței frățesti, a colaborării multilaterale cu toate statele socialiste. S-au înregistrat noi și însemnați pași pe calea întăririi bazei politice și juridice a raporturilor în diferite domenii, prin reînnoirea și reactualizarea, în concordanță cu noile condiții, a tratatelor de prietenie, colaborare și asistență mutuală existente, semnarea unor asemenea tratate cu alte țări socialiste, încheierea unui mare număr de acorduri, convenții și alte instrumente de colaborare. Întîlnirile și schimburile de păreri la cel mai înalt nivel, pe linie de partid și de stat, atît în cadru bilateral, cît și multilateral, au exercitat un rol de cardinală însemnătate pentru întreaga dezvoltare a relațiilor României cu țările socialiste, dînd de fiecare dată impulsuri decisive pentru identificarea și punerea în valoare a unor noi domenii și forme de conlucrare. Prin concepția sa asupra bazei principale a colaborării și prin acțiunea sa concretă în sfera relațiilor cu țările socialiste, România a înțeles să-și aducă o contribuție de substanță la cauza refacerii și întăririi unității statelor socialiste, la creșterea influenței și puterii de atracție a socialismului în lume. Importanța istorică a relațiilor de tip nou pe care țările socialiste sînt chemate a le statornici între ele, a principiilor pe care le promovează în raporturile cu celelalte state rezidă în înfățișarea unui veritabil prototip al relațiilor interstatuale viitoare la scară mondială. Activitatea depusă de partidul și statul nostru pe acest tărîm se bazează tocmai pe conștiința profundă a responsabilității istorice a fiecărei țări socialiste față de imaginea de ansamblu a sistemului socialist mondial, dovedind în fapte superioritatea teoriei și practicii socialismului și în sfera relațiilor internaționale, capacitatea sa intrinsecă de autoperfecționare.

O cotitură esențială au marcat raporturile României cu țările care au pășit pe calea dezvoltării independente, extinderea și adîncirea colaborării cu acestea devenind una din direcțiile prioritare ale întregii sale activități internaționale. Acest nou accent își găsește determinarea obiectivă în însăși situația României de țară socialistă în curs de dezvoltare, în înțelegerea profundă a locului și rolului acestor state — una din principalele forțe ale progresului contemporan — în viața internațională. În ultimul timp aceste popoare și-au adus o contribuție activă la lupta pentru înlăturarea vechii politici de forță și dictat, pentru eradicarea colonialismului, neocolonialismului și a practicilor rasiste, pentru instaurarea unei noi ordini politice și economice in-

ternaționale. Existența a numeroase convergențe de interese s-a dezvoltat în nu puține cazuri — pe baza opțiunii și efortului unora dintre aceste state de angajare pe calea socialismului — în identități de fond, oferind astfel colaborării României cu țările care merg pe calea dezvoltării de sine stătătoare, cu țările nealinate o bază deosebit de fructuoasă. Activul relațiilor cu aceste țări, înregistrînd în ultimul timp un adevărat salt calitativ, confirmă cu deosebită vigoare validitatea aprecierilor și orientărilor date în această direcție de Congresele IX, X și XI ale Partidului Comunist Român. Istoria va reține ca momente de mare importanță, adevărate evenimente internaționale, numeroasele înfîltniri avute de șeful statului român cu conducători ai unui mare număr de state din Africa, Asia și America Latină, reprezentînd, în imensa lor majoritate, premiere ale politicii externe românești. Măsura rodniciei acestui dialog, invocat astăzi ca exemplu pe multe meridiane pentru spiritul, conținutul și rezultatele sale, este dată, pentru a ne referi numai la cîteva aspecte, de semnarea unor deosebit de importante documente (tratate de prietenie și colaborare, declarații solemne comune, acorduri, convenții, înțelegeri și alte instrumente de colaborare), de dezvoltarea în ritm intens a relațiilor economice și promovarea unor forme moderne, eficiente de cooperare, de amplificarea a conlucrării în sfera vieții internaționale.

Realitatea obiectivă a existenței unor state cu orînduri social-economice și regimuri politice diferite a găsit în politica externă românească a ultimilor ani un mai amplu și adevărat reflex, atît pe plan conceptual, cît și în conținutul concret al relațiilor sale externe. Consacrînd depășirii obstacolelor și prejudecăților generate de perioada războiului rece eforturi susținute — acțiunile sale de pionierat pentru normalizarea raporturilor între state în Europa și în alte continente constituindu-se în piese de rezistență ale dosarului destinderii politice din toți acești ani — România a desfășurat o activitate constantă pentru înscrierea relațiilor sale cu toate aceste state pe făgașul realist și fructuos al coexistenței pașnice active. Înțelegînd și promovînd coexistența ca un concept politic cuprinzător, în concordanță deplină cu legitățile dezvoltării social-istorice contemporane, România a căutat să fructifice resursele multiple ale acestui concept, amplificînd și dezvoltînd relațiile cu un număr mare de state din categoria acelorora avînd o altă orînduire socială, inclusiv cu țările capitaliste dezvoltate. Întîlnirile și convorbirile la nivel înalt, celelalte forme ale dialogului au pus în evidență larga arie de posibilități pentru o conlucrare rodnică, materializîndu-se într-o multitudine de documente politice și acorduri de cooperare care conturează atît cadrul principal cît și conținutul concret al raporturilor bilaterale.

Pornind de la ideea că în condițiile lumii de astăzi pacea și securitatea sînt indivizibile, că orice focare de tensiune, chiar dacă li se atribuie un caracter local sau limitat, afectează

pină la urmă, în mod direct sau prin consecințe, interesele tuturor statelor și popoarelor lumii, România a acționat statotnic pentru stingerea conflictelor deschise și pentru reglementarea pașnică a diferendelor, pentru înlăturarea factorilor generatori de încordare, pentru eliminarea definitivă a practicilor discreditate ale violenței din relațiile interstatuale. România și-a afirmat cu claritate punctul său de vedere și a întreprins demersuri concrete pentru crearea condițiilor propice abordării în spirit realist și constructiv a problemelor aflate în dispută, pentru asigurarea acelui climat politic care să permită obținerea de reglementări juste, pe baze trainice. România nu și-a arogat niciodată rolul de intermediar, ea a prezentat de fiecare dată o poziție proprie, izvorită dintr-o analiză proprie. Faptul că mobilul principal al acestor acțiuni a fost în mod evident dorința de a se realiza soluționări valabile, care să reflecte în mod corespunder interesele legitime ale celor implicați, prin acordul lor liber de voință, eliminându-se în mod progresiv efectele nocive ale presiunilor externe, a dat punctului de vedere românesc o largă audiență, constituind prin el însuși o contribuție concretă, constructivă, la realizarea de progrese notabile pe calea reglementării unor situații conflictuale în diferite părți ale lumii.

O trecere în revistă a punctelor „fierbinți” — fie că este vorba de Indochina, de subcontinentul Asiei de Sud, de estul Mediteranei sau de Orientul Mijlociu — și a eforturilor complexe pentru restabilirea păcii și normalizarea situației în aceste zone pune în lumină, cu date concludente, valoarea politică și dimensiunea concretă a acțiunilor întreprinse de România, a inițiativelor și demersurilor sale, inclusiv la cel mai înalt nivel. Fără îndoială că — pe baza faptelor pe care abia cercetarea viitoare le va avea la îndemână pentru a fonda aprecieri complete și concludente — aceste contribuții românești vor fi așezate în istoria politico-diplomatică a vremii la locul pe care îl merită cu prisosință în cadrul eforturilor menite să salvgardeze pacea și securitatea internațională.

În marile foruri ale organizațiilor și reuniunilor internaționale, folosind modalitățile specifice ale diplomației multilaterale, România s-a situat constant în rîndul promotorilor unor soluții viabile pentru marile probleme pe care evoluția vieții internaționale le-a adus în centrul atenției. În toate dezbaterile privind temele de importanță crucială România și-a afirmat cu claritate poziția, avansînd inițiative și propuneri proprii, care și-au găsit reflectarea în documentele și reglementările adoptate în final.

Dînd expresie unui curent de opinie mai larg, care și-a croit drum tocmai în acești ultimi ani, România a formulat și promovat inițiative vizînd creșterea rolului și perfecționarea structurilor și mecanismelor organizațiilor internaționale de vocație universală, în primul rînd ale Organizației Națiunilor Unite, democratizarea lor, încît acestea să ofere cadrul propice pentru manifestarea — în condițiile în care diversificarea abordării este

acceptată ca o situație de fapt, iar nu ca un factor perturbator — interesele specifice ale statelor și pentru armonizarea acestora prin soluții general acceptabile.

Acești ultimi ani consacră — prin semnarea la cel mai înalt nivel a Actului final de la Helsinki — încununarea eforturilor depuse de România, alături de țările socialiste europene, de alte state, de vaste forțe social-politice contemporane, pentru pregătirea, convocarea și desfășurarea cu succes cu participarea a 35 state, inclusiv S.U.A. și Canada, a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, eveniment de însemnătate realmente istorică în viața continentului. Încă de la început, concepția și acțiunea României în această direcție erau expresia unei viziuni dialectice în care Conferința europeană a fost totdeauna văzută și urmărită nu ca un scop în sine, nu ca un eveniment cu finalitate proprie în sensul consacrării unor fapte și realități ale momentului, al consemnării unui statu-quo imbușat, ci ca parte a unui proces complex și ca un punct de plecare pentru noi dezvoltări pozitive pe continent și în lume. În această viziune, edificarea unui sistem trainic de securitate și colaborare presupune în mod necesar asigurarea continuității eforturilor inaugurate de Conferință prin angajamentele prevăzute în Actul final de la Helsinki în cadrul unor structuri stabile și adecvate avînd același caracter democratic și capabil să se adapteze în permanență dinamicii proceselor sociale și politice la scară europeană. Angajarea comună a statelor semnatare ale Actului final își va demonstra, cu adevărat, validitatea, numai prin acțiuni politice materializînd acordul de voință convenit, permițînd, pe bazele principale stabilite, construcția unei noi Europe, în care incertitudinile de tot felul vor lăsa tot mai mult locul siguranței, încrederii în existența unei lumi reale, de pace și colaborare reală. Într-o perioadă în care, paralel cu pașii pozitivi pe calea normalizării și îmbunătățirii climatului politic european s-a manifestat și o anumită recrudescență a încercărilor de a justifica permanentizarea divizării artificiale a continentului, România a fost una dintre acele țări care s-au situat constant pe poziția afirmării necesității de a se depăși stările de lucruri anacronice, de a se înlătura barierele impuse de diferite grupări închise, de a se promova raporturi fructuoase între toate statele, indiferent de mărime, potențial sau orînduire socială, în numele drepturilor egale de a participa la vasta operă de colaborare internațională și de a beneficia de rezultatele acesteia.

Capacitatea dovedită a României de a contribui efectiv, uneori într-o măsură apreciabilă, la dezbaterile problemelor cardinale ale lumii contemporane, la identificarea și implantarea unor soluții viabile, reprezintă o ilustrare a tendințelor noi care își fac drum în viața internațională. Participarea tot mai activă a tuturor statelor la opera de edificare a păcii și securității, posibilitățile sporite de manifestare și afirmare a țărilor mici și mijlocii constituie, în concepția României, un

fenomen definitoriu pentru epoca actuală, conferind o nouă dimensiune politicii mondiale a celei de-a doua jumătăți a secolului nostru.

Împlinirile din ultimul timp sînt indisolubil legate, în conștiința poporului nostru și în imaginea pe care lumea și-o face astăzi despre România, de activitatea secretarului general al partidului, președintele Republicii — tovarășul Nicolae Ceaușescu. Amploarea transformărilor înnoitoare petrecute în această perioadă în viața țării probează în modul cel mai convingător responsabilitatea și maturitatea opțiunilor poporului român în momentele de marcă ale devenirii sale istorice, capacitatea de a-și alege conducătorii, de a propulsa pe scena istoriei personalități capabile să dea expresie, în condițiile concrete ale epocii, necesităților, idealurilor și aspirațiilor sale. Slujind poporul care i-a încredințat suprema demnitate în fruntea partidului și statului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus o contribuție determinantă, atît pe plan teoretic, cît și practic, la elaborarea și transpunerea în viață a politicii interne și externe a României socialiste.

Această contribuție se regăsește în egală măsură în preocuparea partidului pentru modelarea unei viziuni științific fundamentate asupra conținutului epocii contemporane, în lumina concepției marxist-leniniste, pentru reevaluarea permanentă, în concordanță cu întreaga dialectică a fenomenului social-politic, cu mutațiile intervenite pe plan mondial, a spațiului de manifestare a necesităților istorice și, deci, a posibilităților efective de acțiune în acest spațiu, pentru perfecționarea modalităților și instrumentelor de înfăptuire a liniei politice a partidului comunist și a statului român în sfera relațiilor internaționale. Ultimii ani au consacrat materializarea unei noi abordări conceptuale asupra conținutului și caracterului relațiilor dintre state, asupra funcțiilor și finalității dialogului politic. În context se impun atenției, ca aspecte caracteristice ale activității de politică externă a României în acești ani, multiplicarea și diversificarea contactelor internaționale la cel mai înalt nivel, pe plan bilateral și multilateral, precum și lărgirea ariei problematice a dialogului politic, extinderea paletei formelor și modalităților de acțiune.

România socialistă și-a așezat relațiile sale externe pe baze principale trainice, consacrate prin semnarea de documente la cel mai înalt nivel. Preocuparea pentru crearea unui sistem cuprinzător de relații bilaterale, tinzînd spre universalizare, pe baza unor documente angajante, reflectă pe un plan mai general esența mutațiilor petrecute la scară mondială și corespunde în cel mai înalt grad exigențelor organizării în perspectivă a unei noi structuri, cu adevărat democratice, a relațiilor internaționale. Dincolo de inovația pe care o reprezintă, în conținut și formă, tratatele de prietenie și colaborare, declarațiile solemne comune semnate de România, care marchează momente de importanță istorică în evoluția relațiilor bilaterale cu statele respective, au fost apreciate, pe drept cuvînt, ca o contribuție de substanță

la procesul destinderii internaționale, la afirmarea și promovarea unor principii noi, care corespund aspirațiilor comune de pace și colaborare, intereselor vitale ale tuturor popoarelor, ale întregii omeniri. Aceste documente integrează elemente viabile, de perspectivă, ale vieții internaționale, asociind orientarea concretă pe coordonatele majore ale viitorului cu efortul consecvent de a facilita materializarea tendințelor democratice progresiste, ce prind contur în lumea de astăzi. Documentele semnate în ultimii ani acoperă o mare varietate de state, avînd orînduiri social-economice și regimuri politice diferite, dimensiuni și niveluri de dezvoltare diverse, aparținînd sau nu unor alianțe militare.

Înscriind principiile fundamentale de justiție și morală internațională, principii cu valoare și aplicabilitate universală — și în primul rînd respectul independentei și suveranității naționale, egalitatea deplină în drepturi, renunțarea deplină și definitivă la folosirea forței și la amenințarea cu folosirea forței, neamestecul în treburile interne și externe ale statelor, avantajul reciproc — consemnînd obligația statelor semnatare de a le observa în relațiile lor reciproce și de a le promova în raporturile cu toate celelalte state, hotărîrea comună de a contribui la rezolvarea echitabilă a problemelor majore ale umanității, aceste documente se înscriu armonios pe traiectoria tendințelor și necesităților istorice de destindere și colaborare, de făurire a unei lumi mai drepte și mai bune.

Revine tovarășului Nicolae Ceaușescu meritul de a fi imprimat dialogului politic al României un caracter concret, de lucru, cu finalizare directă în acorduri și înțelegeri de colaborare în diferite domenii. Sub acest impuls dinamic, la nivelul factorilor și organismelor de execuție a sporit net preocuparea pentru rezolvarea efectivă și operativă a problemelor. Se poate spune cu deplină temei că, tocmai în această perioadă, a intervenit o schimbare calitativă în însăși natura activității politico-diplomatice a României, punîndu-se în mod ferm accentul principal pe funcția de conținut a raporturilor externe ale țării.

Retrospectiva celor mai semnificative acțiuni și momente de politică externă din ultimii ani ale Republicii Socialiste România conduce în mod logic la concluzia că afirmarea unei poziții independente, inspirată din interese naționale autentice și ancorată în realitățile și cerințele obiective ale epocii este cu adevărat posibilă, mai mult, devine o necesitate a evoluției contemporane. Socialismul a dat poporului român posibilitatea să-și cunoască forțele creatoare și să le pună în mișcare pentru înfăptuirea năzuințelor sale de libertate, bunăstare și progres.

Faptele acestor ultimi ani vor rămîne în memoria istoriei ca o ilustrare a adevărului că dinamismul unei politici inspirate de filozofia cea mai înaintată a timpului potențează la un nivel superior rezultatele acțiunii, lărgeste limitele posibilului.

August - septembrie 1944:

BĂTĂLIA PENTRU TRECĂTORILE DIN CARPAȚI

Colonel dr. TRAIAN GROZEA

În august 1944, în condițiile schimbării radicale a situației politice și militare din România, produsă de insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, organizată și condusă de către Partidul Comunist Român, trecătorile din Carpați au jucat un rol strategic de prim ordin. Comandamentul armatei române a transformat aceste căi de acces în elemente strategice și tactice de primă importanță în reușita insurecției și apoi în continuarea cu succes a luptei pentru completa eliberare a teritoriului patriei.

Pentru Comandamentul suprem german — O.K.W. — aflat în situația năruirii dispozitivului său strategic din sud-estul Europei, stăpînirea trecătorilor din Carpați oferea două șanse. Prima — posibilitatea menținerii deschise a canalelor prin care resturile trupelor sale, bătute și dezagregate de ofensiva sovietică pe frontul din Moldova și de forțele insurecționale române în spațiul aflat sub autoritatea noului guvern român, se puteau re-trage la nord și vest de Carpați, în vederea reorganizării lor. A doua, de fapt șansa majoră, o reprezenta posibilitatea de a organiza o nouă apărare pe lanțul carpatic, obstacol natural a cărui capacitate de a constitui o barieră extrem de puternică fusese confirmată din plin în primul război mondial.

Pentru trupele germane din sud-estul Europei, organizarea apărării pe Carpați ar fi echivalat cu un tratament intensiv și reușit de reanimare. Pusă în stare de apărare, bariera Carpaților ar fi frinat ofensiva forțelor sovietice și române, obligându-le să pună la punct o nouă operație ofensivă de anvergură, a cărei pregătire putea să dureze o lună sau chiar câteva luni. Totodată, pentru O.K.W. apărarea Carpaților ar fi necesitat forțe puține, deoarece ar fi fost suficient ca trecătorile și zonele adiacente să fie blocate cu grupări de trupe mai importante, în timp ce creștele muntoase ar fi putut fi doar supravegheate, element foarte important pentru Comandamentul suprem hitlerist care ducea o acută lipsă de trupe. În fine, atacatorul, obligat de configurația terenului să acționeze în special de-a lungul văilor, ar fi fost pus în situația să ia în piept toate pozițiile cu care hitleriștii i-ar fi barat înaintarea, fără să-și poată valorifica superioritatea sa în tancuri, artilerie și aviație și fără să aibă posibilități cit de cit serioase pentru a executa manevre în flancul și spatele apărătorului. Este evident, deci, ce însemnătate aveau Carpații în august 1944 pentru Comandamentul hitlerist. Dacă reușea să-i ia în stăpînire și să-i organizeze pentru apărare, O.K.W. ar fi putut să stabilizeze întrucitva situația strategică în sud-estul Europei pentru un număr de luni, mărinđ deci, durata războiului și făcînd necesare eforturi și jertfe suplimentare. Prin aprecierea istoricului Hans Kissel consemnată în lucrarea sa *Die Katastrophe in Rumänien 1944*, apărută la Darmstadt, în 1964, se recunoaște că lanțul carpatic putea fi menținut de către trupele hitleriste „cu succes, prin forțe relativ slabe, pînă la căderea Berlinului“.

Forțele insurecționale păstrează inițiativa

Valorificarea acestor șanse nu depindea, însă, doar de spicacitatea comandamentului hitlerist, de capacitatea lui de a sesiza datele problemei, de măsurile pe care urma să le ia, ci, mai cu seamă, de replica trupelor române și sovietice. Pentru acestea, stăpânirea trecătorilor și menținerea unui cap de pod, înfipt dincolo de trecători, în inima dispozitivului strategic hitleristo-horthyst, ofereau posibilitatea de a strângula coloanele hitleriste care se retrăgeau și a le obliga să se predea. Dar mai mult decît atît, prin existența acestui cap de pod se creau condiții pentru a trece fără lupte peste bariera Carpaților în Podișul Transilvaniei, de unde să se continue cu vigoare acțiunile ofensive spre inima Europei Centrale.

Realizarea acestor scopuri anula șansele comandamentului hitlerist, le transforma în pierderi strategice cu consecințe grave.

Declanșată odată cu insurecția, bătălia pentru trecătorile din Carpați s-a desfășurat concomitent, prelungindu-se apoi și în luna septembrie 1944. La început lanțul carpatic prezenta trei sectoare cu caracteristici diferite.

Primul era constituit din Carpații Orientali, spre care se retrăgeau parte din trupele germane din Moldova — circa două divizii și două grupuri de luptă — urmărite de trupe sovietice mult superioare. În acest sector, unitățile hitleriste cărora li s-au adăugat, potrivit ordinului dat la 23 august 1944 de șeful Marelui stat major horthyst, și unități din Corpul 9 armată ungar, stăpîneau porțile care zăvorau munții.

Al doilea sector foarte îngust, era situat la curbura Carpaților și includea trecătoarea de la Întorsura Buzăului și

spațiul adiacent, pe unde, sub presiunea trupelor sovietice, se retrăgeau către Transilvania unități aparținînd Armatei 6 germane. Era un canal îngust și anevoios, dar totuși un canal de scurgere a trupelor hitleriste. Acest culoar nu numai că permitea sustragerea unor unități germane de la nimicire, dar le oferea și posibilitatea ca, odată ajunse în Transilvania, să încerce, cum de altfel au și făcut-o, să pună stăpînire pe zona Brașov și pe defileurile pe care le străjuia această regiune.

Al treilea sector, foarte larg, era format din Carpații Meridionali și partea sudică a celor Occidentali, de la Întorsura Buzăului și pînă la Dunăre. În acest spațiu existau opt trecători, toate libere, care ofereau largi posibilități de manevră trupelor române și sovietice. Tocmai numărul mare de trecători din această zonă, unele din ele străbătute nu numai de drumuri, dar și de căi ferate, au făcut ca centrul de greutate al bătăliei să fie plasat în Carpații Meridionali.

În bătălia pentru trecători din Carpații Meridionali, tocmai pentru acelea care aveau să joace rolul decisiv, comandamentul român a avut cîteva atuuri incontestabile.

Lupta s-a desfășurat pe teritoriul propriu, pentru împlinirea idealurilor de independență națională, trupele române beneficiind de sprijinul întregului popor.

Un rol de mare însemnătate l-au avut factorii inițiativă și surprindere, care s-au manifestat în întreaga desfășurare a insurecției și care au pus comandamentul hitlerist în situația să acționeze incoerent, pripit în operații pentru preîntîmpinarea cărora nu era pregătît.

În același timp, pentru Marele stat major român bătălia n-a fost o improvizație, „un sistem de expediente” cum ar fi zis pe vremuri Moltke, șeful Marelui stat major al armatei prusiene. Dimpotrivă, au existat studii valoroase, întocmite

din timp și perfecționate în cadrul ansamblului de măsuri organizatorice inițiate de P.C.R. în vederea declanșării insurecției, care au fost valorificate oportun. Semnatarul acestor rînduri își amintește, spre pildă că în anul 1942, pe cînd era sublocotenent în Regimentul 38 artilerie din Arad a primit ordin să recunoască poziții de tragere lîngă oraș și să pregătească acțiuni de foc îndreptate spre vest, fără ca germanii să știe acest lucru. În principal, a fost luat ca bază studiul întocmit de șeful Secției operații din Statul major al Armatei 1, locotenent-colonelul Dumitru Panaitescu; pe baza acestui studiu a fost elaborat planul unei vaste acțiuni — operația de acoperire — în cadrul căreia s-au desfășurat și luptele pentru trecătorile din Carpații Meridionali.

Conform directivelor și ordinelor date de Marele stat major, decurgînd din planul general de organizare și desfășurare a insurecției pregătît din timp sub îndrumarea P.C.R., începînd chiar din noaptea de 23 spre 24 august, unitățile române din centrul Transilvaniei au reușit să se instaleze, în numai 48 ore, într-un dispozitiv de luptă situat în Podișul Transilvaniei, Crișana și Banat, pe linia de demarcație impusă prin Dictatul de la Viena și pe frontiera de vest a țării, la o distanță de aproximativ 150 km față de principalele trecători. În acest fel, conform planului stabilit, în cazul unei puternice presiuni a inamicului, forțele române se puteau replia pe două-trei aliniamente succesive, dintre care ultimul situat chiar în fața trecătorilor trebuia apărat cu orice preț.

Deruta comandamentelor hitleriste

În timp ce Marele stat major român avea o concepție generală clară și urmarea cu

tenacitate îndeplinirea obiectivelor propuse, comandamentele germane erau nevoite să improvizeze. Așa după cum se remarcă într-o lucrare recentă¹, avalanșa celor patru directive strategice germane, date în decurs de numai șase zile, evidențiază cât se poate de clar degringolada care cuprinsese comandamentele naziste. Căci, după cum se sublinia în lucrarea de mai sus, la 23 august Hitler a ordonat înăbușirea „puclului” de la București; după 10 ore, la 24 august, comandamentul hitlerist ordona acțiuni îndreptate împotriva forțelor insurecționale atât la București cât și la Constanța și pe Valea Prahovei, pentru ca după numai 48 ore (26 august), odată cu eșecul încercărilor germane, să „se hotărască” constituirea unui nou front de apărare cu fața la răsărit, pe Carpații Orientali, și apoi pe aliniamentul Focșani, Galați și Dunăre pînă la vărsarea în mare. Trei zile mai târziu, la 29 august, în fața neputinței de a realiza acest lucru, comandamentul german „s-a gîndit” să constituie un nou front de apărare pe lanțul munților Carpați, tentativă la fel de nerealizabilă, după cum constata șeful de stat major al Grupului de armate german „Ucraina de Sud”, generalul von Grolman. Acesta, la 28 august, înainte de a primi directiva din partea superiorilor săi, făcea aprecierea consemnată în Jurnalul de operații al grupului de armate că „...cum nu mai trebuie să nutrim nici o iluzie că trecătorile Carpaților vor putea fi în vreun fel menținute”.

Un exemplu edificator al dezordinei ce se produsese în cadrul comandamentului ger-

man îl constituie ordinele și contraordinele ce s-au dat în legătură cu întrebuintarea Diviziei 4 munte germane. Inițial, s-a preconizat ca această unitate să fie folosită pentru a închide spațiul dintre cotul Carpaților și Dunăre, în zona Focșani-Brăila. La 26 august, însă, Comandamentul suprem al armatei germane de uscat (O.K.H.) a ordonat ca Divizia 4 munte să fie utilizată pentru a cuceri Brașovul și trecătoarea Predeal. Dar subunitățile componente ale diviziei nici n-au apucat să debarce din trenuri, căci la 27 august, au primit o nouă misiune, fiind angajate în luptele de la trecătorile Uz și Oituz. La 29 august, directiva Comandamentului suprem (O.K.W.) a anulat și această misiune, precizînd că Divizia 4 munte trebuie să fie folosită în spațiul Brașov-Predeal.

Repetate ofensive inamice înfrînte

Cronologic, primele lupte în bătălia pentru trecătorile din Carpați s-au dat în spațiul Întorsurii Buzăului. În această zonă nu se aflau trupe române care să închidă trecătoarea și astfel, în zilele de 26-27 august, o coloană germană lungă de circa 50 km, formată din trupe aparținînd Armatei 6 germane, a început să se scurgă în Transilvania; acțiunea a durat cîteva zile. Ajunse la nord de Carpați, unitățile hitleriste au încercat să cucerească Brașovul, pentru a pune stăpînire pe importanta trecătoare de la Predeal. Dar o astfel de eventualitate a fost prevăzută de Armata 1 română. Încă de la 25 august, aceasta a ordonat Corpului de munte ce apăra zona respectivă să interzică „cu toată energia, orice pătrundere a unităților germane din direcția Buzău, Nehoiasu, Brașov, care ar căuta eventual

ca din regiunea Teliu-Satul Lung să pătrundă spre Sinaia pe la sud de Brașov”. Ca urmare, în zilele de 27 și 28 august, unități din Corpul de munte, sprijinite de populația din comuna Teliu, au stăvilit pătrunderea trupelor hitleriste către Brașov. Evenimentul este consemnat în **Jurnalul de operații al Marelui stat major român** care menționează lapidar că în ziua de 28 august, forțele germane, „în retragere din Buzău prin Întorsura Buzăului, au fost dezarmate de către trupele noastre la Teliu”. Faptul este confirmat și de **Jurnalul de război al Grupului de armate german „Ucraina de Sud”**, în care se arată că la 29 august trupele hitleriste se aflau „la Cislău, Nehoiul și est Teliu, unde românii au zăgăzuit la vest de localitate ieșirea șoselelor trecătorii în direcția Brașov”.

Lupta în sectorul Întorsura Buzăului s-a soldat deci cu respingerea tentativei hitleriste de a pune stăpînire pe zona Brașovului. Totuși, o parte din trupele Armatei 6 germane au reușit să se regroupeze în Transilvania, în zona aflată sub controlul administrației horthyste.

În Carpații Orientali, trupele române au participat la deschiderea unora din trecătorile stăpînite de hitleriști. Episodul cel mai interesant îl constituie acțiunile Detașamentului blindat român în Pasul Ghimeș. De-a lungul drumului care străbate acest pas acționa Divizia 6 infanterie de gardă sovietică, care împingea o rezistență puternică din partea unităților germane. În aceste împrejurări, comandantul Corpului 24 sovietic, în compunerea căruia intra și Detașamentul blindat român, a încredințat acestui detașament misiunea de a cădea în spatele unităților hitleriste care barau valea. În acest scop, unitatea românească (dispunea de 16 tancuri

¹ General-maior E. Bantea: **Insurecția română în Jurnalul de război al Grupului de armate german „Ucraina de Sud”**, București, 1974.

și autotunuri, 33 tunuri și aruncătoare, 133 mașini de transport) a executat o îndrăznească manevră. Începând din noaptea de 1 septembrie, detașamentul s-a deplasat pe drumuri de munte situate la înălțimi de peste 1 000 m, socotite impracticabile pentru autovehicule. Mai bine de două zile a durat lupta îndrăjită cu muntele, în care timp militarii au săpat în piatră pentru a lărgi drumul, au făcut defrișări, au împins cu umărul autovehiculele. La 4 septembrie, ei au ajuns în spatele primelor rezistențe inamice de pe valea Troțușului, pe care le-au lichidat printr-un atac violent. Acțiunile au continuat până la 11 septembrie, când detașamentul a pătruns în valea Oltului superior, eliberând, împreună cu trupele sovietice, satele Racul, Petru Rareș, Ciceu.

Luptele cele mai ample și mai îndrăjite din cursul lunii septembrie s-au dat, însă, pentru trecătorile din Carpații Meridionali și porțiunile sudice ale celor Occidentali. Unitățile germane, spulberate de forțele insurecționale române, nu reușiseră să se „agațe” de munți. Ceva mai mult, armata română, care stăpânea ferm trecătorile, se instalase în apărare pe un aliniament situat mult în fața Carpaților.

Generalul Friessner, fostul comandant al Grupului de armate german „Ucraina de Sud”, comentând, în amintirile sale, situația creată de insurecția română, își exprima regretul că trupele de sub comandă sa n-au putut să pună stăpânire „pe trecătorile din Carpații Meridionali — trecătoarea Predeal, trecătoarea Turnu Roșu și trecătoarea Vulcan [...] A fost un fapt funest, căci munții erau cei mai buni aliați ai noștri. Inamicul putea fi oprit aici cu trupe speciale, relativ slabe, cu mult mai bine decât în spațiul situat la nord de aceste trecători”.

Ultima încercare pe care putea să o facă comandamentul hitlerist era să dezlanțuie ata-

curi în forță pentru a răzbi peste linia impusă de Dictatul de la Viena, până la Carpații Meridionali. Primul a fost declanșat la 5 septembrie 1944, cu o grupare de forțe constituită din Armata 2 ungară (trei divizii de infanterie și una blindată) și Divizia 8 cavalerie SS germană. Acțiunea a înșus trei lovituri declanșate pe un front de circa 85 km între Sighișoara și Turda. Forțele Armatei 4 române, care aveau misiunea să respingă ofensiva inamicului pe această direcție, combinând menținerea fermă a unor poziții cu luptele pe alinamente succesive, au reușit ca până la 8 septembrie să stăvilească ofensiva germană, la o distanță apreciabilă de trecătorile din Carpații Meridionali: 115 km — cea de pe valea Oltului, iar cea de pe valea Jiului la circa 120 km. Nu numai că inamicul nu reușise să se apropie de trecători, dar, la 9 septembrie, Armata 4 română care oprise înaintarea trupelor hitleriste, a trecut la ofensivă alungându-le spre nord.

Cea de-a doua ofensivă inamică a început la 11 septembrie în Crișana și Banat, pe văile riurilor din Carpații Apuseni și munții Semenicului, fiind inițiată cu o grupare de trupe formată din 8-9 divizii, dintre care una blindată. Ea a fost declanșată pe un front larg cuprins între Crișul Repede și Dunăre și urmărea să cucerească Carpații Occidentali și să zăvorască trecătorile de aici. Cele mai importante lovituri s-au dat pe văile Crișurilor, pe valea Mureșului, spre Timișoara și în direcția Porților de Fier. După o săptămână de lupte grele, unitățile Armatei 1 române au oprit ofensiva hitleristă în zone situate între 50-100 km față de obiectivele la care dorea să ajungă inamicul.

După prăbușirea planului german de a crea un nou front de apărare pe Carpații Meridionali, acum se năruia și încercarea hitleriștilor de a organiza apărarea de-a lungul Car-

paților Occidentali, din Apuseni până la Porțile de Fier.

Aceste eșecuri, cum spune chiar Friessner, au fost „funește” pentru hitleriști. Comandamentul suprem sovietic și-a dirijat armatele sale în Transilvania. Sosirea acestora, la mijlocul lunii septembrie, pe frontul menținut de Armatele 1 și 4 române a schimbat substanțial raportul de forțe în defavoarea trupelor hitleriste și horthyste, creându-se condiții prielnice pentru trecerea la ofensiva de mare amploare.

Bătălia pentru trecătorile din Carpați — importantă componentă a acțiunilor desfășurate de forțele insurecționale române — s-a terminat cu un succes net, rezultatele ei fiind relevate de numeroase organe de presă și posturi de radio ale vremii, cît și de istoricii perioadei. Astfel, într-un comentariu al postului de radio Londra din 24 august 1944 se aprecia că „prin poarta Carpaților deschisă de români, rușii vor putea ajunge la München și înainta spre Berlin”. Relevînd rezistența îndrăjită a unităților Armatei 4 române, care au pus stăvilă ofensivei inamice din Podișul Transilvaniei, lucrarea sovietică **Cel de-al doilea război mondial. 1939-1945**, arăta: „În aceste zone se desfășura o bătălie cu o mare grupare de trupe germano-ungare, care cîștigase ceva teren pe seama unităților române ce acționau aici; acestea însă au împiedicat trupele germano-ungare să iasă la trecătorile Carpaților Meridionali. Trupele române au menținut în stăpînirea lor trecătorile, ceea ce a avut o importanță esențială pentru deznodămîntul bătăliei...”.

Bătălia pentru trecători a avut o pondere însemnată în răsturnarea de situație produsă prin intrarea României în război de partea coaliției anti-hitleriste, răsturnare apreciată într-un comentariu al postului de radio Paris din 12 ianuarie 1946 în sensul că a grăbit sfîrșitul războiului cu circa 6 luni.

MANIFEST

Redacția și Administrația
lastr. de Ștefan M. N. N.

Redactor: G. Ivașcu

Anul II Nr. 2
25 August 1972

1935

GEORGE IVAȘCU

Între numeroasele publicații apărute în țara noastră sub conducerea și îndrumarea Partidului Comunist Român în anii zbuciumatei perioade interbelice s-a aflat și revista Manifest la Iași. Am socotit interesant pentru cititorii noștri să solicităm pe George Ivașcu, care din toamna anului 1934 a răspuns de apariția revistei, spre a evoca împrejurările istorice în care l-a cunoscut pe Lucrețiu Pătrășcanu, al cărui rol, ca militant cu sarcini precise ale Partidului, a fost decisiv în integrarea concretă a revistei în aria publicațiilor îndrumate direct de către P.C.R. în deplina ei semnificație și eficiență.

Am mai avut ocazia în ultimii ani, printr-o „Retrospectivă” la Jurnal Ieșean (Editura Cartea Românească, 1971), într-o dezbatere la o rotundă a Muzeului literaturii române, redată în Manuscriptum, ca și în alte momente, să amintesc întâlnirile cu Lucrețiu Pătrășcanu — de la a cărui naștere se împlinesc anul acesta, în noiembrie, 75 ani — precum și semnificația evoluției revistei Manifest.

Trăind, cum am mai spus-o, în această „Florență a României” (așa numea Iașul George Călinescu) aveam să înregistrez în deceniul al patrulea o serie de evenimente care — înscriindu-se în legitățile generale ale epocii — purtau, totuși, amprenta lor specifică.

În ce privește orientarea în viața socială a multora dintre noi, tinerii de atunci, amprenta avea să devină cu atât mai vizibilă cu cât chiar dimensiunile acestei „Florențe” erau mai restrinse și, în perimetrul dat, înseși contradicțiile social-politice în mediul intelectual

se relevau cu atât mai pregnant.

În aceste împrejurări, m-am apropiat de mișcarea antifascistă, am luat direct contact cu militanții ei, mai întâi în viața universitară, mai apoi, pe linie de presă. În primii ani ai deceniului IV, sub avalanșa tot mai amenințătoare a organizațiilor fascizante sau direct fasciste („Liga apărării național creștine” a lui A.C. Cuza și „Legiunea Arhanghelului Mihail” a lui Corneliu Codreanu), conștiința tineretului studențesc de care eram eu apropiat s-a radicalizat tot mai mult spre stînga, în special în mediul Facultății de litere și filosofie și, în bună parte, a celei de Drept.

Luase ființă și, începînd cu vara anului 1933, se organizase Comitetul Național Antifascist — al cărui președinte era profesorul Iorgu Iordan — și al cărui Ecoul¹.

Fapt e că, în acest context social-politic, din octombrie 1934, în ambianța aceasta de militanți universitari antifasciști, am devenit „redactorul responsabil” al unei reviste cu titlul Manifest ce apăruse în condiții destul de precare în Iași, scoasă de un grup eteroclit ca structură și orientare, din care nu lipseau, însă, citiva studenți de autentică atitudine și deplină conștiință în angajarea într-o orientare de stînga² printre care de la Medicină — Const. Gh. Dimitriu, de

la Drept — Radu Paul, Al. Bîrlădeanu și Al. Voitinovici. Acesta din urmă avea să însoțească destinul revistei pe întreg parcursul existenței ei. Am cumpărat, deci, (la propriu, nu la figurat, „zdelca” o am în arhiva mea personală) titlul revistei Manifest de la proprietarul ei, întrucît el o înscrisese pe numele său la tribunal. Păstrînd la început nu numai pe fostul proprietar, dar și pe citiva alții dintre primii colaboratori, am izbutit treptat — începînd cu numerele 3-4, din noiembrie-decembrie 1934 — a face din această publicație o tribună — deocamdată de participare, mai ales, universitară — întru afirmarea năzuinței de democrație de pe o poziție antifascistă mai sistematic relevată, prin promovarea unei literaturi protestatare, prin articole, note semnificative. Au colaborat, în această a doua serie, printre alții din mediul profesorilor universitari, Iorgu Iordan, Gh. Zane, Al. Claudiu, Gh. Agavriloaiei, Mircea Mancaș, Emil Condurachi, Mihail Popa; de asemenea, revista s-a bucurat de semnăturile lui Ionel Teodoreanu, Profirei Sadoveanu, ale lui George Lesnea, Ion Th. Ilea, Șt. Ciubotărașu. Un concurs generos a dat Ion Sava, pentru machetarea și ilustrarea revistei, alături de Leandro Popovici.

Dar, la finele primăverii anului 1935, destinul revistei Manifest avea să înscrie o cotitură și cea mai importantă.

Îmi amintesc (cu cită emoție!) întâlnirea mea cu Lucrețiu Pătrășcanu, în primăvara anului 1935, în grădina casei lui Ibrăileanu, din Fundacul Buzdugan nr. 7, unde, sub un nume ad-hoc („Mezincescu”) tovarășul (aveam să aflu mai apoi numele conspirativ) Andrei a intrat pur și simplu în

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7 și 11/1973.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1972.

vorbă cu mine despre universitate, despre mișcările tinerețului democrat și, tot mai insistent, despre revista **Manifest**. Frapat mai întâi de figura lui — cu o boltă a frunții înaltă, de metoda înfățișării analitice a unui întreg lanț de aspecte ale situației social-politice în mediul intelectual, în sfârșit, de critica foarte deschisă, în privința modalității (cam academice, cam fără adresa precisă, cam fără o finalitate mai pregnant milităntă într-o direcție mai clar definită) în care apărea **Manifest**, — m-au cucerit într-atât argumentele aduse (și el a sesizat aceasta), încît la o doua întrevedere (în aceeași grădină a casei unde Pătrășcanu era, conspirativ, găzduit), am decis însăși schimbarea de profil, de format, astfel ca revista să afirme tot mai pregnant o linie și — de se poate — chiar o apartenență politică bine marcată: a Partidului Comunist.

Noua serie (a III-a) a **Manifest**-ului s-a născut astfel în acea vară (cu nr-ul 5, din 10 iulie 1935), cînd acțiunile mișcărilor antifasciste, sub conducerea directă a Partidului, s-au intensificat (între altele aparînd, în diferite localități, tot mai numeroase ziare și reviste de orientare antifascistă) și cînd, ca adîncire a experienței personale (în legătură cu participarea noastră la acțiunea în jurul, atunci, al procesului intentat profesorului P. Constantinescu-Iași), am încercat și prima arestare, ironia vrînd ca ea să fie... inaugurată în subsolul clădirii fostei redacții a **Vieții românești**, din str. V. Alecsandri.

Scos însă repede de acolo, datorită intervenției chiar a autorităților universitare, mi-am continuat activitatea la **Manifest**. Revista s-a îmbunătățit evident în conținut, a cîștigat în forță de convingere, publicînd articole politice importante — chiar „de linie” (printre care unele dintre cele semnate Victor Mălin erau scrise de Lucrețiu Pătrășcanu), reportaje precum **Bușuși, cetatea celor 4500**, sau **Letea —**

fabrică de aur, despre muncitorii din Valea Troțușului, despre satele triste ale Tutovei, odată cu textul unor scrisori primite direct de la muncitori. Revista publica articole de analiză aprofundată a situației politice interne și externe, îmbrățișa inițiative antifasciste în mediul universitar precum Asociația „Anatole France” sau „Pentru pace și cultură”, făcea să apară note vitriolante la adresa fasciștilor declarați ca și la aceea a susținătorilor lor. Din nefericire — cu excepția după știința mea doar a celei de la biblioteca Universității „Al. I. Cuza” din Iași — nici o mare bibliotecă, inclusiv a Academiei române, nu posedă o colecție completă a revistei (de la apariția ei, în octombrie 1934, pînă la suspendarea ei, de către cenzura burgheză, în februarie 1936). În această serie a III-a și ultima, pe lîngă colaborările antifasciste deja menționate, la care se adaugă cele ale profesorilor Ilie Cristea, Octav Botez, Const. Moțaș, ale lui E. Camilar, Paul Păun, Em. Bîcov, Al. Dimitriu-Păușești, Const. Prisnea, un important număr de „materiale”, semnate cu diferite pseudonime, veneau prin canalul ilegal al Partidului, asigurat, între alții, de M. Laxer, după cum, la tipografia „Brawo”, unde se imprima revista, aveam concursul direct al comuniștilor tipografi I. Niculi și C. Săcăleanu. O strînsă legătură cu activitatea de reflectare a luptei antifasciste prin **Manifest** avea prof. dr. Vasile Mirza.

Dar, întorcîndu-mă la aceeași vară a anului 1935, responsabilitatea revistei avea să-mi prilejuiască un eveniment memorabil: într-un loc devenit „conspirativ” (sediu Institutului de filologie română „Al. Philippide”, din aripa nouă, atunci, a Facultății de litere), am fost convocat într-o seară la o întrevedere cu „o persoană” care, fără a-și da numele, mi-a spus — pentru prima dată în viața mea — „tovarășe” și mi-a încredințat „pentru cheltuielile revistei” un ajutor

simbolic — „din partea Partidului”. Acest mesager era o activistă de partid, a cărei figură și ale cărei cuvinte de atunci mi-au rămas în memorie pentru totdeauna...

Alte evenimente s-au precipitat apoi. L. Pătrășcanu a trebuit, la un moment dat, să abandoneze — sub amenințarea de a fi arestat — casa lui Ibrăileanu. Îmi amintesc de o noapte hălăduind împreună pe la periferiile Iașului, printre niște lanuri de porumb, spre a evita acea arestare, ca și despre niște întîlniri ale noastre pe „sala pașilor pierduți” de la Universitate, unde Pătrășcanu apărea cu ochelari și umbrelă, sau pe undeva, pe strada Ralet, în mijlocul nopții, discutînd în șoaptă și strecurîndu-mi în buzunar manuscrise — aceasta ca sprijin nemijlocit în consolidarea schimbării de structură a **Manifest**-ului, ce devenise astfel una din publicațiile legale conduse direct de către Partid.

Cînd a fost suspendată revista **Manifest**, ajunsesem la un tiraj de aproape 5 000 exemplare, ceea ce era, pe atunci, un record, dar, totodată, și un risc pentru propria-i existență. Căci de îndată ce o publicație democratică se afirma mai pregnant pe linia însăși a Partidului Comunist, prin aceasta făcîndu-se mai căutată și mai răspîndită decît altele, ea trebuia să se aștepte ca de la un număr la altul să fie interzisă. Atîtea pagini din **Manifest** apărute cu spații albe sau cu clișee marcînd tot mai frecvente intervenții ale cenzurii nu puteau fi decît de rău augur pentru tolerarea apariției ei. De aceea, numărul purtînd data ianuarie 1936 a fost și ultimul.

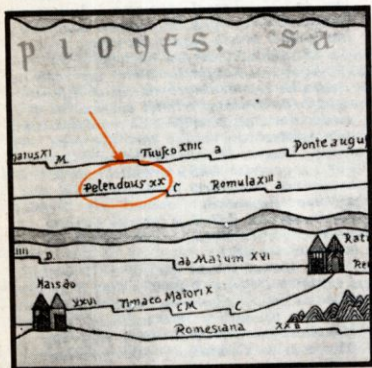
Dar experiența — în multe sensuri revoluționară — pe care o acumulasem prin îngrijirea redacțională a revistei **Manifest** sub îndrumarea Partidului, avea să fie pentru mine decisivă, nu numai ca orientare politică și cetățenească, dar și ca profesione. Căreia — iată, s-au împlinit peste 40 ani — i-am rămas consecvent devotat.

Orașul Craiova este un centru important în istoria patriei noastre și în istoria științei și culturii românești.

NICOLAE CEAUȘESCU

CRAIOVA — 1750 ANI

Dr. doc. TITU GEORGESCU

Străveche așezare omenească și milenar centru de gravitație al unei întinse provincii românești, Craiova își are sorgintea în cele mai depărtate timpuri, vatra sa ilustrând, prin mărturii de cultură materială, treptele de civilizație care s-au petrecut în aria carpato-dunăreană.

Leagănul orașului de astăzi corespunde unei zone prielnice, din preistorie, oamenilor dinții care au viețuit aici încă în urmă de un milion de ani. Eruditul arheolog Nicolaescu-Ploșcor a dovedit lumii științifice că sfinșitul podișului oltean reprezintă unul din cele câteva locuri de pe glob ale nașterii și dezvoltării hominilor.

Pe Jiu (cursul de apă care leagă munții de vechiul Danubiu), la terminațiile dealurilor mănoase sub care se deschide bogata Cîmpie a Dunării, cu mai multe mii de ani în urmă și-au întemeiat așezări oamenii neoliticului. În marginea Craiovei, spre satul Cîrcea, vestigiile mărturisesc existența locuitorilor care practicau, cu circa 5 000 ani înaintea erei noastre, meșteșugul ceramicii.

Bogate vestigiile arheologice se găsesc sub vatra propriu-zisă a Craiovei, greu de dezechil azi de sub edificii și străzi. Cercetările s-au

concentrat mai ales în suburbii. Epoca traco-dacică este clar marcată arheologic. Din nord spre sud, venind de la Cîrligei — cetate dacă — spre castrul roman de la Mofleni și pînă la așezarea daco-romană de la Făcăi, te întîmpină dovezile unei persistențe certe a populației autohtone. Dacă în partea nordică a orașului, în secolul III î.e.n., dacii au lăsat urmele viețuirii lor, iar romanii în partea sud-vestică, apoi dincolo de parcul orașului, spre sud-est, se întind alte și alte așezări ale strămoșilor noștri, ale căror vestigii dezvăluie mărturii de necontestat ale plămădirii poporului român. Urmele romane și cele dacice găsite în necropole ilustrează convingător intima conviețuire a băștinașilor daci cu cei care au romanizat Oltenia. Este bine știut că practicile de rit și cult legate de înmormintări erau cele mai greu accesibile prefacerilor și mai ales înrădăririlor. Totuși, la Locusteni, în necropole din sec. II și III e.n., cercetătorii Centrului de științe sociale din Craiova au descoperit urne romane cu capac dacic și urne dacice cu capac roman, avînd obiecte provenite de la unii și de la alții. Este epoca în care avem și prima atestare documentară despre așezarea pe care se ridică astăzi Craiova.

Pelendava este denumirea antice a Craiovei și o consumnează Tabula Peutingeriană¹, în prima jumătate a sec. III e.n. Despre această tablă imperială, despre localizarea precisă a Pelendavei și datarea celor mai vechi urme scrise privind Craiova de azi au conferit, în primăvara acestui an, specialiști, arheologi și istorici din întreaga țară. Oamenii de știință s-au documentat pe șantierele arheologice din jurul municipiului și au ajuns la concluzia, întemeiată pe cercetările efectuate și pe studiul minuțios al Tabulei Peutingeriene, că primele date certe privind existența acestei străvechi așezări se situează în jurul anului 225 e.n. Împăratul roman Caracalla²

¹ Denumirea unei hărți antice, păstrată în original, care înfățișează principalele localități și itinerare din Imperiul roman. Numele vine de la descoperitorul ei, Konrad Peutinger (1465-1547). În imagine, detaliul din Tabula Peutingeriană, unde, alături de alte localități din Dacia romană, figurează și Pelendava, antica denumire a Craiovei.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1974.

a fost acela care a dispus, în al doilea deceniu al veacului III, cartografierea Imperiului roman, deci inclusiv zona țării noastre; tabula a fost terminată după mai mulți ani de lucru. Hărțile executate, până la mijlocul deceniului următor, menționează, la distanțe rigurose exacte, între marile centre Drobeta și Romula, așezarea de la Pelendava, aflată exact pe locul pe care se găsește Craiova. În plus, centura orașului este populată cu vestigii arheologice care arată continuitatea locuirii în așezările din zona Craiovei, atât în epoca migrațiilor cât și în etapa prefeudală și cu intensitate în evul mediu.

În feudalism, Craiova devine un puternic centru polarizator al vieții economice și administrative, reședință a Băniei — instituție de prim rang după cea a Domniei în Țara Românească. Numele de Craiova apare în urmă cu cinci sute de ani, la 1475, când printr-un act domnesc este pomenit numele de „jupan Neagoe de la Craiova”. Exista deci un jupan al unei dregătorii importante la Craiova, care va da mai mulți domnitori Țării Românești, printre care pe banul Mihai, domnul primei uniri a țărilor române în 1600¹. În secolul următor, orașul a fost, pentru scurtă vreme (în timpul domniei lui Manole Giani-Ruset, 1770-1771), capitală a Țării Românești, când Bucureștiul era ocupat de armatele țariste. În 1821, centru al revoluției conduse de Tudor Vladimirescu, în 1848, reședință vremelnică a guvernului provizoriu, Craiova va fi printre cele mai fervente orașe partizane ale Unirii Principatelor în 1859². Faza modernă a orașului până la jumătatea acestui secol înregistreză participarea locuitorilor săi îndeosebi prin organizațiile progresiste și revoluționare la cele mai importante evenimente istorice ale țării. După august 1944, forțele democratice, în frunte cu comuniștii, au făcut din Craiova o cetate a revoluției populare, luind cu asalt în 1945 prefectura³ și instaurând o conducere democratică în capitala Olteniei.

Craiova evului socialist a cunoscut cea mai spectaculoasă ascensiune din istoria sa, devenind un puternic centru industrial, cu unități economice în care lucrează peste 100 000 oameni din cei un sfert de milion locuitori. Marile complexe industriale „Electroputere”, „Combinatul Chimic”, „Uzinele de mașini agricole” și alte întreprinderi au determinat creșterea de peste 40 ori a producției industriale craiovene în ultimul sfert de veac.

Perspectivile anunță o dezvoltare impetuoasă a orașului pe plan economic, social și cultural înălțînd aici o cetate a industriei, învățămîntului și științei, căreia îi dau strălucire și vestigiile unui trecut încărcat de o bogată istorie.

Manifestările aniversative de la împlinirea a 1750 ani de la atestata Pelendavă vorbesc despre omagii pe care poporul nostru îl dă celor mai vechi și importante locuri și celor mai semnificative evenimente din istoria sa.

Jaquemotte. L-am cunoscut în 1936, la Bruxelles. Era atunci secretar general al Partidului Comunist Belgian și deputat în Parlament. Avea faima unui foarte bun polemist. Se spunea că deputaților reacționari le era frică de verva lui caustică.

Mă găseam la Bruxelles într-o misiune de partid. Trebuia să stabilesc legături între porturile Anvers și Constanța pentru a facilita venirea și trimiterea unor materiale din și în țară și altele. În acest timp în Belgia apăruse o criză de guvern. Spre surpriza generală, regele a invitat și pe liderul partidului comunist pentru consultări, la Palatul regal. Așa ceva se întâmplase pentru prima oară în istoria monarhiei, dar pentru prima oară și în istoria vreunui partid comunist. A fost cu totul și cu totul neobișnuit. La aflarea știrii, au venit la Bruxelles zeci de corespondenți ai diferitelor agenții de presă și trimisi speciali ai diferitelor ziare, ai societăților de radiodifuziune, fotoreporteri din multe țări europene. Au finit să asiste la această întâlnire într-adevăr sui-generis pentru vremurile de atunci.

Aceasta avea loc la puțin timp după victoria Frontului Popular din Franța. Era vădit că influența acestei victorii pătrunsese și în Belgia. În acest fel se explica invitația regală.

S-a adunat Biroul politic al Partidului Comunist Belgian pentru a lua o decizie. Potrivit practicilor din acea vreme din mișcarea comunistă internațională se hotărîse imediat trimiterea unei telegrame la Moscova, la Comintern, pentru consultare.

Timpul trecea. Răspuns la telegramă nu venea. Se apropia ora fixată de rege pentru audiență. El însă și-a continuat drumul împletit, fără a scoate un cuvînt. Nemulțumirea ziaristilor a fost atunci foarte mare.

Un mare număr de ziaristi, fotoreporteri etc. au încercat să-l oprească pentru a-i lua un interviu. El însă și-a continuat drumul împletit, fără a scoate un cuvînt. Nemulțumirea ziaristilor a fost atunci foarte mare.

În timpul cît Jaquemotte a stat la rege, ziaristii au pus la cale un mic „complot”.

Cînd după vreo douăzeci de minute Jaquemotte și-a făcut din nou apariția, ziaristii au blocat pur și simplu ieșirea obligîndu-l să spună cîteva cuvinte. Cu un calm desăvîrșit și o mină nevinovată Jaquemotte a declarat: Pot să spun un singur lucru. Fiți siguri d-lor, că în urma întîlnirii mele cu regele, nici eu n-am devenit monarhist, nici regele n-a devenit comunist.

Efectul a fost o explozie de ris a tuturor celor prezenți.

Valter ROMAN

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1975.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1970.

³ Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1969 și 2/1975.

VOINȚA ADUNĂRILOR AD-HOC DIN IAȘI ȘI BUCUREȘTI: UNIREA ROMÂNILOR ÎNTR-UN SINGUR STAT

Publicăm partea a doua a raportului Comisiei europene către reprezentanții celor șapte puteri de la Paris care, pe baza Tratatului din 1856, aveau misiunea să reia dezbaterile cu privire la situația Principatelor Române, după consultarea dorințelor acestora. După cum arătăm și în numărul trecut, Comisia europeană, care a sintetizat hotărârile Adunărilor ad-hoc din București și Iași, a fost nevoită, pe baza datelor istorice, să recunoască justetea multora dintre cerințele formulate de români și să pătrundă în fondul unor probleme de mare importanță pentru dezvoltarea internă viitoare a poporului român, cum erau, de pildă, problema agrară, aspectele economice legate de existența unor întinse averi bisericești ș.a. Referindu-se la cererile țăranilor de a se revizui unele sentințe judecătorești prin care fuseseră deposedați de pământ de marii proprietari feudali vecini, Comisia sesiza că prin aceste revizuiți s-ar pune „sub semnul îndoielii toate condițiile actuale ale proprietății”.

În paginile care urmează, cititorul va remarca, desigur, previziunea Comisiei dedusă din înseși necesitățile vieții de stat a poporului român de a se realiza în viitorul apropiat secularizarea averilor mănăstirești. Atrag de asemenea atenția acele referiri la tradițiile vechi de autonomie sau independență a unor instituții autohtone puternice, cum era de exemplu Biserica. Comisia europeană remarca, pe bună dreptate, că înseși prevederile Regulamentului organic de care se folosea frecvent ca piese de referință și de confruntare, se bazau, în ce privește „alegerea mitropolitului Moldovei din rândul episcopilor din eparhiile țării”, pe „uzanța aplicată în Moldova din timpuri străvechi”.

Cum era de așteptat, reprezentantul turc din Comisie nu a acceptat „pretenția Divanului Moldovei” de a încredința viitoarei adunări rezolvarea problemei mănăstirilor închinete unor organisme din afara țării.

Textul este tradus pentru prima oară în limba română, respectînd întru totul terminologia folosită, inclusiv inconsecvențele originalului, reproduc în limba franceză în lucrarea lui D.A. Sturdza, Acte și documente relative la istoria renascerei României, vol. VI, partea II, București, 1896.

N. COPOIU

În conformitate cu prevederile firmanului de convocare, Divanul Moldovei, după ce a tratat și discutat cele 19 probleme de interes general susmenționate, s-a împărțit în comitete pe clase pentru a pregăti propunerile pe care fiecare comitet urma să le susțină în interesul clasei pe care o reprezintă.

În consecință, clasa marilor proprietari a formulat două deziderate speciale, care au fost dezbătute de către Divan în ședința sa din 13 decembrie (procesul-verbal nr. 26):

1. înființarea consiliilor generale în județe;

2. desființarea tuturor impozitelor la exportul produselor țării.

Prima propunere, adoptată în unanimitate și fără discuție de Divan în Adunarea generală, a fost formulată precum urmează:

„1. Recunoașterea județelor ca persoane civile.

2. Înființarea în fiecare județ a unui Consiliu județean, a cărui alăturare să se întemeieze pe principiul electoral și care să aibă ca principale atribuții:

a) înlocuirea bugetului de cheltuieli ordinare și extraordinare ale județului;

b) controlul gestiunii, cheltuielilor și veniturilor județului;

c) repartizarea în cuprinsul județului a impozitelor directe după normele stabilite de lege;

d) formularea de propuneri privind toate măsurile de interes special pentru județ;

e) exprimarea punctului de vedere asupra problemelor de interes general atunci cînd va fi consultat de guvern.

2. Modul de alcătuire a acestor Consilii, durata sesiunilor și celelalte atribuții ale lor, vor face obiectul unei legi speciale, care va fi votată de viitoarea Adunare legislativă”.

Comisia nu poate să treacă cu vederea utilitatea unei instituții care să reprezinte în mod mai direct interesele proprii ale fiecărui județ, dar nici nu poate să se pronunțe mai precis fără a cunoaște condițiile care vor

fi create pentru guvernarea Principatului.

După aprecierea Comisiei, Divanul a evaluat deci în mod corect stadiul problemei atunci cînd a propus ca legea care va determina alcătuirea acestor Consilii, durata sesiunilor precum și atribuțiile lor să nu fie votate decît după organizarea definitivă a țării.

Cea de-a doua propunere a Comitetului marilor proprietari privitoare la abolirea oricărui impozit asupra exportului de vite, de produse agricole, de materii prime și în general al tuturor materiilor prime sau obiecte produse în țară, nu a întrunit nici măcar în sinul acestui Comitet unanimitatea voturilor. Minoritatea care se declarase împotriva propunerii a arătat Divanului că problema ține de organizarea interioară, strîns legată de sistemul financiar ce urmează a se stabili în țară și că, în consecință, rezolvarea ei ar fi trebuit încredințată viitoarei puteri legislative a Principatului.

Majoritatea Adunării generale a adoptat punctul de vedere al minorității. Comitetului, iar Comisia, la rândul său, nu poate decât să fie și ea de acord.

Reprezentanții Marii Britanii, Rușiei și Sardiniei apreciază la justa sa valoare principiul formulat în favoarea exportului cu scutire de impozite și consideră că adoptarea acestui principiu ar fi în interesul țării. La care reprezentanții Rușiei adăugă că studiul pe care l-a făcut asupra situației financiare a Moldo-Valahiei îl îndreptățește să creadă că adoptarea principiului respectiv s-ar putea face fără a se aduce prejudicii bugetului.

După ceare Divanul s-a ocupat de dezideratul special emis de comitetul țăranilor.

Propunerea formulată de deputații clasei țăranilor călășci era ca scop de a câștiga dreptul de a răspunde clasei sau corvoada și de a deveni astfel proprietari pământului pe care îl cultivă astăzi cu titlul de uzufructuari în schimbul unor dijmă fixe, fie în bani, fie în muncă; această propunere a creat în Divan și în țară o problemă socială, a cărei rezolvare a fost amânată până acum și care poate fi considerată, pe bună dreptate, ca una dintre cele mai grave probleme care s-au ridicat de peste un secol în Principate. Lungile dezbateri care au avut loc în sinul Divanului sînt consemnate în procesele verbale nr. 28 și 29 din 18 și 19 decembrie.

Importanța subiectului determină pe reprezentanții Austriei, Franței și Prusiei să-l examineze mai îndeaproape și să arate toate dificultățile pe care le prezintă. Ar fi dificil de stabilit dacă, de la origine, proprietatea funciară a fost constituită în Principate pe principii similare cu cele recunoscute în Occident; căci bazele sale și drepturile reciproce ale moșierilor și ale țăranilor agricultori erau pe atunci altfel de pufin conturate încl astăzi ar fi aproape imposibil de analizat de pe punctul de vedere european al dreptului de proprietate.

Instituirea așa-numitei „gleba adscriptio”, care lega de pământ populația supusă cldcii, cînd fixă, cînd variabilă, după diferențele de condiție a populației, era deja în vigoare în secolul XVII. În 1749, domnitorul Constantin Mavrocordat a efectuat un început de reformă împotrimit în favoarea vecinilor, care alocuiau o parte din populația rurală. Reduși pe atunci la o stare vecină cu sclavia, aceștia au fost asimilați celorlalți țărani legați de pământ și care s-au menținut ca atare pînă la Regulamentul organic, precum dovedește art. 18 al hrisovului promulgat de domnitorul Ioan Sturdza în 1827. Pe vremea aceea, claca era fixată la 12 zile simple, ceea ce înseamnă de la rădăcină pînă la apusul soarelui și la cîteva transporturi cu carul (podvezi).

Regulamentul organic păstrînd anumite îngrădiri ale libertății individuale a țăranilor i-a scos totuși din starea de iobăgie, recunoscîndu-le, pentru prima oară, dreptul de a părăsi satele de care erau legați. Proprietarii domeniilor au primit drept despagubire următoarele avantaje:

a) limitarea terenului alocat țăranilor;

b) sporirea cldcii: cele 12 zile simple s-au transformat într-o muncă depusă pe o anumită suprafață de teren care trebuia arat, plîtit, costit și recoltat; datorită interpretării abuzive dată vechii legi, această muncă necesită astăzi aproape de cinci ori mai mult decît cele 12 zile din trecut.

c) confirmarea monopolurilor moșierilor asupra vinului și fuicii și insti-

tuirea de monopoluri asupra cîrnil, pînii etc., ceea ce face ca țăranul să nu aibă voie nici măcar a păstra și consuma vinul obținut din propria sa vie;

d) recunoașterea dreptului moșierilor de a scuti de orice impozit și taxă către stat a zecei parte și cel mai adesea a cîincea parte din populația agricolă stabilită pe pămînturile lor, cu scopul de a-i exploata munca în beneficiul lor.

Cu toate acestea, Regulamentul organic nu a privat în întregime pe țăranii de pământul pe care-l dețineau pe domeniile boierilor și ale mîndrîșilor, iar legea a stabilit și definit precis volumul de muncă și genul de dijmă pe care le datorau proprietarii lor. Totuși, ca urmare a nepăsării guvernelor mult mai interesate să menajeze pe boieri decît pe țăranii, ca urmare a corupției subprefecților — deși alegerea lor fusese incredibilă țăranilor înșiși pentru a li se asigura apărării împotriva abuzurilor comise de proprietari și arendași — s-a constatat că dispozițiile favorabile populației rurale și garantate de Regulament au fost violate și au căzut în desuetudine. La sale, activitatea guvernelor a fost pe de-a întregul paralizată, țăranii au fost lăsați la bunul plac al proprietarilor și s-a reintrodus un fel de drept feudal în Moldova. Această stare de lucruri, arătînd afecția Suciinei Porți și a Rușiei în urma Convenției de la Bălta-Liman, s-a instituit, în 1850, o comisie a marilor boieri, cu scopul de a curma abuzurile care strîneau populația agricolă.

Însuși raportul acestei comisii constată pe deplin abuzurile comise pe seama țăranilor și suferințele acestora, spoliții alți de subprefecți și de proprietari, de arendași etc.

Ca urmare a lucrărilor acestei comisii, la 23 august 1851, a fost publicată în Moldova o lege nouă, menită să pună mai la adăpost pe țăranii de abuzuri și să definească mai precis drepturile și datorile reciproce ale celor două părți. Totuși, această lege nu a coresponsu cliuși de pufin intențiilor care o dictaseră, ba chiar — suprimînd pentru prima oară dreptul pe care țăranii îl aveaușere în virtutea tuturor vechilor preceederi urbariale¹ și chiar a Regulamentului organic (art. 122), de-a se achita de clacă în numerar — legea nu a făcut altceva decît să favorizeze în continuare oprimarea cldcășilor de către proprietari și mai ales de către arendași.

Reprezentanții Austriei, Franței și Prusiei consideră că trebuie să facă o prezentare sumară a dispozițiilor principale ale legii din 1851, actualmente în vigoare.

Conform preceederilor urbariale anterioare și ale unei legi vechi în prealabil de Adunarea generală, legea stabilește trei categorii de relații între proprietari de moșii și țăranii. Astfel, în județele de cîmpie, pentru parcela de teren pe care o capdă de la

¹ În aprilie 1851, în Moldova și Țara Românească s-au adoptat „Așezămîntele agrare” prin care se reglementau relațiile agrare. Ele constituiau un moment important în procesul transformării proprietății feudale în proprietate burgheză și al acumulării primitive a capitalului — n.r.

² Norme de reglementare a relațiilor dintre moșieri și iobagi — n.t.

proprietar, țăranul are de prestat claca sau o muncă obligatorie depusă pe o anumită suprafață, în afară de cîteva transporturi cu căruța. În regiunile muntoase, pentru o parcelă identică, țăranul nu este obligat să plătească decît o rentă fixă anuală, al cărei maximum nu poate depăși 28 piastri. Pe pămînturile răzeșilor sau micșilor proprietari în indubiție (poseușione în comun, Gesammtheitsitz), agricultorul are posibilitatea să achite claca în bani conform prețurilor locale.

Monopolurile se mențin în favoarea proprietarului.

În schimb, acesta nu are dreptul să ceară țăranilor nici un fel de plată pentru bădărua îngrădită a caselor și lînezilor lor (art. 26, 36 și 43 ale legii din 1851), să priveze pe țăranii de parcelele lor sau de a schimba fără consimțămîntul lor parcelele respective cu altele (art. 29 al aceleiași legi); de asemenea, proprietarul este obligat, prin aceeași lege, să acorde tuturor țăranilor stabiliți pe moșia sa, care s-au cădădori sau care se vor cădădori, noi parcele de teren, pînă la un cununtum care să reprezine două treimi din suprafața cultivabilă a pămînturilor sale. Această obligație nu se aplică răzeșilor (art. 118 f, 1, 2, 3, 123, 127, 130 din Regulamentul organic și 13, 16, 24, 27, 36 ale legii din 1851).

Proprietarul nu are dreptul să îndeprtezze un țăran din comenița sau decît în urma unei anchete oficiale și a unei hotărîri a Consiliului de Miniștri, aprobată de domnitor, pentru delictul de perturbare a ordinii; chiar și în acest caz, proprietarul este obligat să-l despagubească pe țăran pentru casa și culturile sale (art. 126 din Regulamentul organic și art. 23 al legii din 1851, precum și Ordonanța domnească din 22 ianuarie 1852).

Cu toate acestea, menținînd claca drept formă de plată obligatorie și legală, impusă marii majorități a populației rurale, cu alte cuvinte agricultorilor din toate județele de cîmpie, scopul legii nu a fost atins și nici unul dintre abuzurile pe care legiuitorii din 1851 au vrut să le prețină nu a fost suprimat.

Îată de ce prima și singura propunere pe care au formulat-o în Divan deputații țăranilor călășci, alcătuit comitetul clasei lor, a fost plata în bani a cldcii, abolirea monopolurilor și constituirea de autorități comunale — cu alte cuvinte, recunoașterea țăranilor ca proprietari definitivi ai parcelelor de care dispun actualmente, cu obligația ca ei să achite în bani munca ce o datorază.

Deși constată cu regret că propunerea țăranilor este concepută într-un stil înfocat, plin de ură și de emfază care nu poate fi atribuit condeiului deputaților călășci, reprezentanții Austriei, Franței și Prusiei trebuie să recunoască că situația mizeră a populației agricole din Moldova merid cu altă mare muncă atenția puterilor, cu cît la sale activitatea guvernelor este nulă și frecvențele înlocuiri în personalul administrativ au contribuit într-o măsură considerabilă la perpetuarea abuzurilor.

Majoritatea deputaților din clasa boierilor mari proprietari de pământ — treisprezece deputați — au găsit de cuvință să apere, printr-un lung expozue istoric, drepturile proprietății funciare, fără a tăgădui, totuși, legitimitatea plîngerilor pe care abuzurile le smulg țăranilor.

Revendicînd libertatea individuală pentru țăranii, marii proprietari ur-

măresc să se echizeze de la obligația de a acorda ȋranilor parcele care să reprezinte două treimi din suprafața cultivabilă a tuturor pământurilor lor; ei ajung chiar să revendice dreptul de a relua parcelele aflate actualmente în posesia ȋranilor. Dacă i s-ar da curs, această pretenție a boierilor ar agrava considerabil situația ȋranilor, ȋndrora li s-ar lua terenurile pe care le-au cultivat și care, prin munca lor, au dobândit o valoare superioară celei legale. În plus, această ar arunca clasa rurală deposedată în ghearele vagabondajului. Totuși, deși contestă pînă și cele mai mici drepturi sau îndaloriri ale comunelor rurale de pe moștile lor, aceeași majoritate a marilor proprietari s-a văzut nevoită să recunoască necesitatea de a abolii clasa sau munca obligatorie și de a „stabiliza” pe ȋrani, fără a prețuia de înțeles acestu termen.

Minoritatea deputaților din clasa marilor proprietari — unsprezece deputați — s-a mărginit să constate necesitatea de a transforma clasa la care sînt supuși ȋranii în rentă, lăsînd pe seama viitoare Adunări legislative punerea la punct și amănunile reformei. Aceași concluzie, sub formă mai explicită, a fost adoptată de către majoritatea comitetului micilor proprietari, care au stabilit un principiu de o echitate foarte îndoielnică — uniformizarea obligatiilor față de pămînturile de la șes sau de la munte, indiferent dacă ele aparțin boierilor, mîndștirilor sau răzeșilor.

Cîtiva deputați ai orașelor și ai clerului au sprijinit propunerea de deputaților din clasa ȋranilor clășei. Vîscușii una, propunerile diferitelor comitee nu a obținut majoritatea în Adunarea generală și, în consecință, nu s-a putut ajunge la vreo hotărîre în problema respectivă.

Totuși, din toate propunerile aduse la cînoștința Divanului, oricîl de contradictorii ar fi, s-a desprins un fapt concludent, recunoscut de toate clasele: urgența necesitate de a ameliora situația populației rurale, lăbuș de drept buda a noii reforme, abolirea clăci, care să fie înlocuită de o îndeminzație și transformarea ȋranilor în proprietari de pămînt. Divanul nu a putut cădea de acord în privința suprafeței de teren ce urmează a fi atribuit, momentul cel mai oportun pentru lege și la modulul ei de aplicare, îndeminzației ce urmează a fi acordată proprietarilor de moșii.

Acest rezultat negativ, lipsa unui acord asupra aplicării unei măsuri recunoscute, totuși în unanimitate deosebită indispensabilă, dovedește încă o dată că, dacă este lăsată exclusiv pe seama părților interesate, această reformă nu va putea fi înfăptuită niciodată în mod echitabil și spre satisfacția tuturor.

Problema situației sociale a ȋranilor, a trecut, în un sens înocuos, prin diferite faze, dar nici un guvern nu a putut să asigure bunăstarea populației rurale, nici să prevină rîul care începe aștăzi să ia proporții alți de mari. Desființarea iobăgiei în Transilvania și Bucovina unde, pînă în 1848, au fost aplicate norme urbatiale oarecum asemănătoare celor din Moldova și mai ales marea reformă care este în curs de efectuare aștăzi în Rusia, fac cu alți mai indispensabilă și mai urgentă emanciparea completă a populației rurale din Principale. Dar pentru ca problema să caele o rezolvare echitabilă și completă și pentru ca această soluție să poată da toate roadele dorite, trebuie ca condițiile de guvernare ale Principatului să fie pe cît posibil asigurate; trebuie ca

această țară să dispună înainte de toate de un guvern bine constituit și la înălțimea îndaloririlor pe care i le impune marea reformă cerută de problema socială cea mai importantă pentru viitorul Principatului.

Reprezentanții Austriei, Franței și Prusiei sînt nevoiți să se limiteze la a constata faptele; ei nu sînt în măsură să se pronunțe cu privire la bazele reformei înseși și nu pot deci să rezume astfel problema: pe de-o parte trebuie să se îmbrăndăscă situația ȋranilor, prin eliberarea lor de clăci în schimbul unei îndeminzații și prin improprietărea lor cu ceea ce au aștăzi în foloșință; pe de altă parte, trebuie să se sculească proprietarii de pămînturi de obligațiile extrem de oneroase, care le incumbă față de clăci și de „descendenții” lor de sex bărbătesc.

Recoltarea a cîteva mari probleme care, prin urmare, o cunoaștere perfectă și o cercetare serioasă a intereselor locale; de măsurile care vor fi adoptate depinde în ultimă instanță prosperitatea industriei agricole (agricultorii — n.r.) care, în toate țările și cu deosebire în Moldo-Valea constituie izvorul principal al bogăției și bunăstării.

ȋară a intra în aprecierea faptelor istorice citate mai înainte, reprezentanții Marii Britanii, Rusiei și Sardiniei convin că Regulamentul organic a pus capăt complicațiilor vechii stări de lucruri, stabilind dreptul de a relațiilor dintre cele două clase, pe de o parte prestarea unei munci determinate, pe de altă parte acordarea unei parcele de teren. Cu alte cuvinte, plugarul neproprietar de pămînt era obligat să muncească un anumit număr de zile pe an în folosul proprietarului, iar proprietarul era obligat să acorde plugarului terenul pe care acesta urma să-l exploateze în propriul său beneficiu, dînd proprietarului o dijma asupra produsului.

Totuși, dreptul asigurat prin Regulamentul organic plugarului de a părăsi domeniul, în lipsa de clăci, a fost pus capăt pentru totdeauna administrației pînă într-aitul încît uneori a devenit iluzoriu; proprietarul nu-l putea îndepărta pe plugar decît pentru o infracțiune împotriva ordinii [publice — n.r.] fiind în plus, obligat să alocce parcele de teren, fixate prin lege, care să ajungă în total pînă la două treimi din suprafața globală a moșiei.

În 1851 au fost votate legi speciale în acest domeniu de către Divanurile ad-hoc, alți în Muntenia cîl și în Moldova. Dar tendința noii legi din Moldova era la fel de restrictivă ca sub legislația precedentă. Noua lege din Muntenia dădea mai ușor, alți proprietarului cîl și plugarului, posibilitatea de a rupe legăturile care legau pe plugar de moște și care obligau pe proprietar să acorde teren plugarului, reducîndu-l totodată acestuia — durata de muncă, pe cînd legea din Moldova, transformînd în muncă dijma plătită de ȋran, sporea și mai mult povara impusă plugarului.

Este neîndoielnic că această slare de lucruri, care necesită unele îmbrăndățiri chiar și în Muntenia impune de urgență o nouă organizare în Principatul vecin.

Deși constată această necesitate, reprezentanții Marii Britanii, Rusiei și Sardiniei recunosc că, din cauza raporturilor existente între această problemă și viața internă a țării, a drepturilor și a uzanțelor în vigoare, precum și a antecedentelor istorice, rezolvarea ei trebuie să fie lăsată exclusiv pe seama țării înseși. Această părere se bazează, de asemenea, pe ideea că, dacă se înfîințează în Principale

consilii județene, aceste organe alese vor găsi mijloacele de a constata faptele, de a împăca interesele aflate în conflict și de a facilita astfel realizarea acorului dorit.

Totuși, sus-menționații reprezentanți, deși se abțin de a se ocupa mai departe de această problemă, sînt de părere că, date fiind ideile ce se propagă în Moldova și care ar putea compromite liniștea publică, una din primele măsuri ale Congresului ar fi să invite viitorul guvern al țării de a se ocupa imediat de problema agrară.

Cu acest prilej, reprezentantul Sardiniei împărtășește convingerea exprimată de colegii săi din Austria, Franța și Prusia, că, pentru ca această problemă să poată fi rezolvată, este necesar, în primul rînd, ca țara să caele un guvern pluriernic constituit.

Reprezentantul britanic, deși apreciază utilitatea suprimării oricărei munci obligatorii și oricărei îngrădiri în relațiile dintre plugari și proprietari moșilor, adaugă că el nu poate fi de acord cu ideea formulată de reprezentanții Austriei, Franței și Prusiei, și anume cu improprietărea plugarului cu terenul pe care-l muncește aștăzi, căci, urmîndu-se o alare schimbare, s-ar viola (după părerea sa.) principiul proprietății și cu vremea s-ar aduce un prejudiciu însemnat ȋranului, proprietarului și chiar agriculturii. De alfel, această măsurd nu ar putea avea decît un efect trector, căci terenurile acordate astfel ȋranilor ar ajunge alți de îmbrăcăuție după o generație, înclt nu ar mai aduce nici un beneficiu definditorilor lor și ar trage atenția în ale mîini. Or, în această situație, nemaavînd drepturile ce i se acordă actualmente, ȋranul va trebui fie să accepte condiții și mai grele decît cele de acum, fie să ceară pentru copiii săi o lege agrară nouă, similară celei de care va fi beneficiat el însuși. În felul acesta se va perpetua, între cele două clase ale societății, lupta credea dorim, în lipsa de clăci, să-l punem capăt pentru totdeauna prin-o împăcare oarecare a părților. Recunoscînd și el absoluta necesitate de a ameliora situația ȋranilor din cele două Principale și de a găsi mijloacele celei mai potrivite pentru a-i lega de țară și constatănd, pe de altă parte, gravitatea problemei, dificultățile ce fin de rezolvarea ei și înconveniențele ce s-ar putea tot de pe urma culdrei sau culdrei măsuri, aplicată fără o examinare amănunțită și aprofundată a drepturilor, a necesităților și a intereselor aflate în conflict și chiar a împrejurărilor locale, reprezentantul Turciei se abține de a exprima vreunei opinii în această privință.

Clasa clerului, constituită în comitee, și-a formulat dezideratele speciale în 12 puncte, care au fost adoptate de majoritatea membrilor — săi. Aceste deziderate, fiind prezentate Divanului în sesiunea din 1 ianuarie 1858 (protocolul nr. 30), au suferit acolo — ca urmare a propunerilor făcute de doi deputați care nu aparțineau clăei clerului — cîteva modificări importante, printre altele cele privind clerul catolic.

Sus-amintitele deziderate, votate astfel de către Divanul Moldovei, constituie următoarele 14 puncte:

„1. Biserica independentă (autocefală) și ortodoxă a Moldo-României, fiind și membră a Sfintei Biserici universale și apostolice a Orientului, al cărei fauritor și stăpîn este Domnul Dumnezeuul nostru Iesus Christos, mărturisește și păstrează, fără a le schimba întru nimic, toate dogmele și sfintele

canonice apostolice și sinodale, precum și sfintele tradiții, respectând întru totul credința Bisericii orientale.

În acest scop, în caz de nevoie, pentru a păstra unitatea de credință, Sfântul Sinod va putea, dacă va găsi de cuviință, să se consulte cu Biserica ecumenică asupra dogmelor.

2. Organizarea învățământului teologic la un nivel care să înlăduie clerului, alți bisericesci cili și mireani, să dobândească cunoștințele cuprinse în cursurile de filosofie și de teologie.

3. Organizarea lăgănei călugărești în condiții care să o facă folositoare statului și religiei, potrivit sfintelor canoane.

4. Toate terarhiile și funcțiile ecleziastice vor fi acordate pe bază de erudiție și moralitate, dovădite prin faple și merite recunoscute.

5. Potrivit sfintelor canoane ale Bisericii și drepturilor sale ale antice, clerul mirean și bisericesc, împreună cu Sfântul Sinod, și anume prin intermediul reprezentanților extraordinari aleși în toate județele episcopilor vacante, va lua parte la alegerea mitropolitului și a episcopilor din eparhiile respective.

6. Toți funcționarii ecleziastici, fără excepție, vor fi salariați. Ei se vor bucura de aceeași drepturi ca și ceilalți cetățeni, în virtutea legii electorale care va fi votată de Adunările reunite ale celor două Principate. În afara de acestea, terenurile care sînt alocate parohiilor săleșii, conform Regulamentului organic, le vor fi lădate și pe viitor. Este de la sine înțeles că, de îndată ce salariul preoților de la sale va fi stabilit în mod satisfăcător, proprietarii funciarii vor fi descațări de obligația ce apasă astăzi asupra lor de a se acțiră în întreținerea și că atunci numai acele și grădine care aparțin actualmente ecleziasticilor vor trebui să rămîna la dispoziția parohiilor. De aceeași salarii și de alte avantaje materiale care vor fi asigurate clerului parohiilor ortodoxe, se vor bucura și parohiile catolice.

7. Acvile bisericesci — cu alle curvire ale episcopilor, ale tuturor mândsărilor, fără deosebire, ale schiturilor și ale bisericii parohiale — nu vor alcătuia decît un singur fond, administrat de Ministerul Culeilor.

Egumenii mândsărilor nu vor avea dreptul, sub nici un pretext, să ia în arendă, pe socoteala lor, pămînturile aparținînd bisericii, astfel încît, pe viitor, ei să se poată consacra exclusiv înaltei misiuni de este încredințată. Bugelul cheltuielilor anuale va fi înlocuit de către Sinod și Ministerul Culeilor, apoi supus controlului Adunării legislative, asemenea tuturor gesturilor de bunuri publice. După acoperirea salariilor slujitorilor spirituali și a nevoilor bisericesci, excedentul va fi folosit la dezvoltarea învățămîntului public și a altor instituții de binefacere (principiu recunoscut și prin art. 5, paragraful C din Legea privitoare la administrarea acvilor bisericesci).

8. Toate catedrele de învățămînt religios din școlile de slai, alți la orase, cili și la sale, precum și din toate școlile particulare, vor fi ocupate de preoți.

9. Regulamentele speciale și statutele eparhiilor, mândsărilor, seminariilor, consistoriilor, bisericii parohiale vor fi înlocuite de către Sfîntul Sinod; toși, pentru a avea putere de lege, ele vor trebui să fie confirmate de guvern, și anume: cele de resort administrativ vor fi supuse șefului statului, iar cele de resort legislativ vor fi dezbătute și votate de către Adu-

narea legislativă, iar apoi supuse, ca orice altă lege, aprobării principelui.

10. Fără nici o excepție, egumenii tuturor mândsărilor din țară și superiori seminariilor nu vor fi niciodată numiți din rîndul străinilor și nici din rîndul celor care au fost hirotoniți în străindate, fără încuviințarea Bisericii autohtone.

11. Toate bisericele, și toate mândsările fără vor tine, în primă instanță, de jurisdicția episcopilor din eparhiile respective, iar în instanța de apel, de jurisdicția Sinodului.

12. Nici o persoană din tagma bisericească nu va putea fi numită în funcție, nici destituită din funcție, fără a fi judecată în prealabil, conform legilor și canoanelor.

13. Pe viitor, mitropoliții și episcopii vor fi aleși din rîndul tuturor membrilor clerului bisericesc și călugăresc, necerîndu-se candidații decît viriile și condițiile spirituale impuse de sfintele canoane, precum și erudiția teologică.

14. Fîind exclusiv de competența țării, conform rezervei făcute de Adunare în ședința din 3 octombrie (procesul-verbal nr. 5), rezolvarea problemei mândsărilor încheiate Locurilor Sfînte este lăsată pe seama viitorului guvern al țării, în plenitudine autonomiei sale.

Înainte de a începe să examineze în mod special fiecare din cele două puncte, reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei consideră de datoria lor să remarcă că aceste deziderate se întemeiază, în cea mai mare parte, pe ipoteza unirii celor două Principate într-un singur stat, pe crearea unui guvern constituțional și pe constituirea unui Sinod pentru Biserica autocefală moldo-valahă.

Întrucli primele două eventualități se situează în afara sferei de competență a Comisiei și întrucli cea de-a treia este strîns legată de cele dintîi, depinzînd, de asemenea, și de condiții care nu permit, în clipa de față, să se aprecieze cili este de acceptabilă, susmenționată reprezentanții nu sînt în măsură să se angajeze în evaluarea acestor deziderate ale Divanului Moldovei, cuprinse în cele 14 puncte de mai sus, care depind mai direct de amintitele eventualități.

Presupunînd Biserica moldo-română ca independentă și Sinodul ca fiind constituit în Principatele Unite, primul punct îl autoriză pe acesta din urmă să se consulte, în privința dogmelor, cu Biserica ecumenică (de la Constantinopol).

Ipoteza menționată pune acest prim punct în afara sferei de competență a Comisiei.

Cel de-al doilea punct, care pledează în faavoarea ameliorărilor învățămîntului teologic în Biserica greacă orientală, formulează un deziderat pe cili de legitim, pe alți de general resimțit, dat fiind că mai ales acest sector al învățămîntului — alți de esențial pentru a antrena masa populației pe calea progresului și a civilizației — a fost pînă acum pe de-a întregul neglijat și necesită imperios o reformă radicală.

Reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei nu pot, așadar, decît să recomande a se lua în considerare acest deziderat al Divanului Moldovei.

Cel de-al treilea punct, referitor la organizarea lăgănei călugărești a Bisericii orientale, merită desigur atenție, alți din cauza marelui număr

de ecleziastici care aparțin acestei tagme în Moldova, cili și a foarte marilor fonduri bănești aflatele instituțiilor mândsărești, instituții care, pînă în clipa de față, nu corespond decît într-o foarte mică măsură scopului pentru care au fost înființate. Ce e drept, cirmulitori Moldovei au introdus, în decursul ultimului secol, câteva reforme la mândsărele existente în acest Principat, dar aceste reforme nu au corespond decît foarte puțin îndestulării adevăratului țel pentru care ciltorii întemeiaseră și înzestraseră mândsările respective.

Reprezentanții amintii sînt de părere că, înainte de toate, ar trebui să se constate, de urgență și pe cili este cu putință, care sînt îndatoririle, alți religiile cili și lăgănele care au fost stabilite în fiecare din aceste mândsări de către ciltorii lor.

Cel de-al patrulea punct cuprinde dezideratul ca toate terarhiile și funcțiile să fie atribuite exclusiv pe baza meritelor, a erudiției și moralității candidaților, deziderat al cărui îndeplinire nu ar putea fi decît aplaudat de reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei.

Cel de-al cincelea punct propune să modifice procedul de alegere a mitropoliților și episcopilor, așa cum a fost practicat pînă acum, lăsînd aceste alegeri pe seama exclusiv a clerului eparhiei și a Sinodului.

Conform Regulamentului organic în vigoare (cap. IX, secțiunea III, art. 411) alegerea mitropolitului și a episcopilor se face de către Adunarea generală ordinară, laolaltă cu marii boieri (de rangul înli) care nu sînt membri ai acestei Adunări.

Procedul de alegere a acestor ierarhi, propus de către Divanul Moldovei ar modifica, așadar, în mod radical procedul aplicat pînă acum în această privință, procedul care, conform celor arătate în articolul menționat, se întemeiază pe drepturile și uzanțele țării.

Dezideratul de mai sus al Divanului Moldovei — bîzîndu-se în principal pe constituirea unui Sinod pentru Principatele unite într-un singur stat — se referă implicit la modificările ce ar urma să fie aduse Constituției țării, iar această ipoteză nefîind de natură a face obiectul deliberărilor Comisiei, aceasta se abține de a se pronunța asupra măsurii în care este admisibil dezideratul respectiv.

Cel de-al șaselea punct se subparte în următoarele patru deziderate:

a) „Toți funcționarii ecleziastici, fără excepție, vor fi salariați”.

Îndeplinirea acestui deziderat — strîns legat de cel enunțat la punctul al șaptelea (care tinde să ia episcopilor și celorlți ierarhi ecleziastici acvile cu care sînt înzestrați și să le pună sub administrația nemijlocită a guvernului) — pare a prezenta multe inconveniente, deoarece ar pune pe episcopi și pe celtii ierarhi al bisericii sub dependența completă a guvernului. Deși se constată necesitatea unei îmbunătățiri a situației preoților din parohii, pare totuși probabil că — dat fiind marelui număr de preoți care alcătuiesc tagma clerului mirean în Moldova — veniturile realizate de acvile bisericesci s-ar prea putea să nu fie suficiente pentru o salarizare convenabilă, de vreme ce mulți preoți sînt întrucli de proprietarii funciarii.

Reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei sînt de părere că această delicată problemă, care se leagă de altele în interes deosebit și de drepturile de proprietate, nu va putea fi rezolvată decît după o înțelegere prealabilă între viitorul guvern și autoritățile ecleziastice ale Principatului.

b) Funcționarii bisericești se vor bucura de aceeași drepturi ca ceilalți cetățeni în virtutea legii electorale care va fi tota de Adunările reunite ale celor două Principate.

Comisia se abține de a se pronunța asupra acestei hotărîri, care depinde de viitoarea Constituție a țării.

c) „În afară de acesta (salariul), terenurile care, sînt alocate parohiilor sînt, conform Regulamentului organic, le vor fi lăsate și pe viitor. Este de la sine înțeles că, de îndată ce salariul preoților de la sale va fi fost stabilit satisfăcător, proprietarii funciari vor fi descearați de obligația ce apasă astăzi asupra lor de a le asigura întreținerea și că atunci numai casele și grădinite care aparțin actualmente ecleziasticii vor trebui să rămîna la dispoziția parohiilor”.

Sus-menționații reprezentanți consideră de datoria lor să observe: că în Moldova, întreținerea preoților de la sale cade, din vremuri străvechi, în sarcina proprietarilor funciari; că Regulamentul organic (cap. III, secțiunea VII, anexa B) a stabilit precizările de teren pe care proprietarii sînt dator să le acorde — libere de orice cază, dijmă sau plată — preoților, diaconilor și frateștilor care slujesc în biserici, la toate vinzările și cumpărările de moșii obligația amintită fiind considerată deosebită ca învenit de proprietăți și contribuind, cu titlu oneros, la mărirea și la fixarea prețului unui asemenea domeniu.

După părerea reprezentanților Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei, nu există nici un motiv întemeiat pentru a scuti pe proprietarii de această obligație.

d) „De aceeași salarii și de alte anafane materiale, care vor fi asigurate clerului parohiilor ortodoxe, se vor bucura și parohiile catolice”.

Oricî de drept și de echilibrat ar fi principul consacrat prin această hotărîre, sus-amintii reprezentanți sînt totuși de părere că nu se poate lua nici o hotărîre în această privință, decît în urma unei înțelegeri cu clerul catolic din Moldova și a consimțămîntului său.

Reprezentanții sînt de părere, de asemenea, că principul sus-menționat trebuie aplicat, deopotrivă și fără excepție, confesiunilor creștine de orice rîl recunoscut.

Cel de-al șaptelea punct conține trei desiderate:

a) „Averile bisericești — cu alte cuvinte, ale episcopilor, ale tuturor mîndștirilor fără deosebire, ale schiturilor și ale bisericilor parohiale — nu vor alcătui decît un singur fond, administrat de Ministerul Culelor”.

În ceea ce privește averile cu care au fost înzestrați episcopii, ierarhii mîreni ai Bisericii și parohiile, reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei și-au exprimat deja punctul lor de vedere.

De un mare număr de ani încoace, majoritatea averilor aparținînd mîndștirilor nefînchinate sînt administrate direct de Ministerul Culelor.

Considerînd de datoria lor să remarce că sus-menționația hotărîre a Dicanelui Moldovei pare a urmări

să includă în măsura generală propusă și averile aparținînd episcopiei și parohiilor catolice din Moldova, reprezentanții Austriei, Franței și Sardiniei nu ezită să declare că o asemenea măsură nu poate fi discutată fără consimțămîntul prealabil al autorităților Bisericii catolice competente.

b) „Egumenii mîndștirilor nu vor avea dreptul, sub nici un pretext, să ia în arîndă, pe scoalea lor, pămînturile aparținînd Bisericii”.

Acastă hotărîre, urmînd să îndure un abuz care dă loc la grave inconveniente, întrușine întreaga adeziune a reprezentanților Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei.

c) Bugetul cheltuielilor anuale va fi înlocuit de către Sinod și Ministerul Culelor, apoi supus controlului Adunării legislative, asemenea tuturor gestiunilor de bunuri publice. După acoperirea salariilor slujitorilor spirituali și a nevoilor bisericești, excedentul va fi folosit la dezvoltarea învîdmîntului public și a altor instituții de binefaceri.

Acastă hotărîre presupune constituirea unei Adunări legislative, crearea unui Sinod pentru Principatele Unite și secularizarea tuturor averilor bisericești, fără excepție, probleme asupra cărora reprezentanții nu consideră că trebuie să se pronunțe.

Cel de-al optulea punct conține desideratul ca învîdmîntul religios să fie rezervat în exclusivitate ecleziasticii.

Acastă hotărîre pare a fi altă de firească, înclî nu are nevoie de vreun sprijin.

În cel de-al nouălea punct, Dicanelul exprimă desideratul ca regulamentele speciale și statutele eparhiilor, mîndștirilor, seminarilor, consistoriilor, bisericilor parohiale să fie înlocuite de către Sinod; cele de resort administrativ să fie supuse sefului statului, iar cele de resort legislativ Adunării legislative spre a fi dezbătute și votate.

Aceste desiderate se întemeiază pe aceeași ipoteză ca și cele de la punctul al șaptelea, subpunctul c).

Din motivele expuse mai sus, așadar, reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei nu pot, nici de această dată, formula vreoa ipoteză.

Cel de-al zecelea punct propune ca, fără nici o excepție, egumenii tuturor mîndștirilor din țară și superiori seminarilor să nu fie numiți din rîndul străinilor și nici din rîndul celor care au fost hirolonisiști în străindăte, fără învîdmîntarea Bisericii autohtone.

Reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei se abțin să-și dea părerea asupra acestei hotărîri, sîrîns legată de problemele dezbătute astăzi între Biserica de la Constantinopol și guvernele locale. Ar dura prea mult să se intre aici în amănunte, ce-și vor găsi un loc mai firesc în cea parte din raport care se ocupă în mod special de treburile Bisericii autohtone.

Cel de-al unsprezecelea punct cuprinde desideratul ca toate bisericile și mîndștirile țării să fînd, în primă instanță, de jurisdicția episcopilor din eparhiile respective, iar în instanța de apel, de jurisdicția Sinodului.

În privința Sinodului, reprezentanții amintii nu pot decît să se refere la rezerva lor, formulată mai sus.

Toate bisericile care nu aparțin mîndștirilor depînd deja, fără nici

o excepție, de episcopii din eparhiile respective.

Pentru a exercita controlul asupra mîndștirilor, Regulamentul organic (cap. IX, secțiunea III, art. 416) a înființat o comisie specială, alcătuită din patru ecleziastici și patru boieri, sub președinția mitropolitului. Acastă comisie a încetat însă să mai funcționeze, fără a fi corepsuns scopului pentru care fusese creată.

Cel de-al doisprezecelea punct cuprinde desideratul ca nici o persoană din tagma bisericească să nu poată fi nici condamnată, nici destituită din funcțiile sale fără a fi judecată în sala de alaltare.

Regulamentul organic în vigoare în Moldova (cap. IX, secțiunea III, art. 413) declară inamovibilită numai pe mitropoliți și pe episcopi, în afară de cazul unei abateri săvîrșite în exerciciul îndatoririlor lor spirituale și politice. Același articol precizează cu exactitate forma și modul cum ar fi judecați, în eventualitatea unui asemenea caz.

Desideratul de mai sus urmîrește așadar, în mod evident, ca și ceilalți funcționari bisericești să se bucure de dreptul de inamovibilitate.

Accestor funcționari nu li s-ar putea, totuși, acorda un asemenea drept decît diminuat, în mod radical, autoritatea episcopilor și slăbind și mai mult disciplina ecleziastică, deja deficită în aceste țări; dar la mijloc fînd numai o problemă de disciplină, rezolvarea ei revine exclusiv Bisericii.

Reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei se abțin, prin urmare, să formuleze vreo părere în această privință.

Cel de-al tresperezecelea punct exprimă desideratul ca mitropoliții și episcopi să fie aleși din rîndul tuturor membrilor clerului bisericesc sau clădușesc.

În ceea ce privește alegerea episcopilor, acest desiderat este conform cu dispoziția Regulamentului organic (cap. IX, secțiunea III, art. 411), al neurmînd, așadar, decît să extîndă dispoziția și în legătură cu alegerea mitropolitului.

Referitor la alegerea acestuia, Regulamentul organic (cap. IX, secțiunea III, art. 412) prevede că mitropolițul Moldovei trebuie să fie ales din rîndul episcopilor din eparhiile țării.

Acastă dispoziție a Regulamentului se întemeiază pe uzanța aplicată în Moldova din timpuri străvechi.

Dar reprezentanții Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei și Sardiniei consideră că problema va putea fi rezolvată numai după slalomnecarea instituiilor ecleziastice ale țării, în care autoritățile bisericești își vor avea, fără îndotădă, proprii lor reprezentanți.

Cel de-al patrusprezecelea punct, în sfîrșit, cuprinde desideratul ca rezolvarea problemelor mîndștirilor închinăte Locurilor Sfîine, fînd exclusiv de competența țării, să fie lăsată pe seama viitorului guvern al țării, în plenitudinea autonomiei sale.

Problema mîndștirilor închinăte formează, de aproximativ un secol și jumătate, obiectul unor necurmate discuții și tranzații între crîmătorii Moldovei și autoritățile ecleziastice din Orient, de care depînd aceste mîndștiri.

Comisia își rezervă dreptul de a reveni asupra acestei importante teme în capitolul din raportul care se va ocupa de problemele bisericești.

Reprezentantul Turciei își exprimă părerea că multiplele și delicatele probleme ce fac obiectul acestor deziderate merita o examinare serioasă și aprofundată, care trebuie lăsată pe seama unei înțelegeri între guverne și autoritățile bisericești. Căi despre ultimul punct, care are conținutul cu drepturile Bisericii din Constantinopol și cu ale celorlalte biserici din Imperiul otoman, reprezentantul Turciei nu poate accepta pretenția **Divanului Moldovei de a încredința viitoarei Adunări rezolvarea acestei probleme.** Prin însăși natura sa, ea urmează să fie discutată și rezolvată de Sublima Poartă și Principate.

Opinia separată a reprezentantului Rusiei. Dezideratele comitetului bisericesc au fost prezentate, dezbătute, amendate și adoptate definitiv foarte repede de către majoritatea **Divanului**, în seședința din 20 decembrie st. vechi. Discutarea lor nu a ocupat nici măcar o seședință întreagă. Este o prileală regretabilă față de o temă care impune o deliberare serioasă. Într-adevăr, este vorba nu numai de nici mai puțin, decît de modificarea principiilor fundamentale de organizare bisericească, a procedurii de alegere a episcopilor, a disciplinei ecleziastice, a administrației etc. Din grabă s-a ajuns chiar la o contradicție în formularea acestor deziderate și anume la art. 6. S-a produs, de altfel, un fapt ce merita să fie relevat, pentru a se aprecia mai bine valoarea acestui document. Textul prezentat de majoritatea comitetului bisericesc, așa cum a fost consemnat în procesul-verbal nr. 30 al **Divanului Moldovei**, nu corespunde cituși de puțin celui ce figurează în procesul-verbal nr. 31 ca fiind definitiv adoptat de către majoritatea Adunării și al cărui text a fost analizat aici. Lucrul se explică prin amendamentele introduse cu prilejul discutării documentului votat de comitet, articolele 6, 7 și 9 fiind radical modificate, iar două articole noi, 13 și 14, fiind adăugate de către majoritatea **Divanului**. Dar procesul-verbal se mîngîieșe să constate adoptarea formulei definitive de către majoritatea Adunării, fără a da măcar cifra acestei majorități. În documentele anterioare ale **Divanului Moldovei** vedem că figurează toate numele celor ce au votat pentru sau contra. S-ar putea, așadar, ca documentul despre care este vorba și care are drept titlulară „Deziderate ale comitetului bisericesc” să nu fi fost votat de nici unul dintre membrii acestui comitet. Independent chiar de acest viciu de formă, care anulează documentul ca emanînd din partea clerului, obiectul său pare prea complex și prea dependent de organizarea politică a țării pentru a slui la motivarea unei păreri. Autoritatea sinodală — care a format deja obiectul unui deziderat precedent al **Divanului**, în legătură cu dezideratul Unirii — este considerată a un fapt împlinit. La fel se întâmplă și cu drepturile revendicate de **Divan** pentru **Adunarea** legislativă. Astfel dezideratele, atribuite pe drept sau pe nedrept comitetului bisericesc, se întemeiază, în ansamblul lor, pe o ipoteză. Punctul 14, referitor la mîndirile închinale Locurilor Sfînte, trece în competența exclusivă a viitoarei Adunări legislative a Moldovei o problemă care este bilaterală prin însăși natura ei și care are conținutul cu interesele Bisericii din Constantinopol, din Alexandria, din Antiohia, din Ierusalim, ca și cu ale Muntei Athos, ale Muntei Sinai și ale altor Locuri Sfînte, ale

căror drepturi sînt totuși garantate. Cu toate acestea, în limitele ce-i sînt impuse de aceste rezerve, reprezentantul Rusiei recunoaște că dezideratele figurînd sub numerele 1, 2, 3 și 8 sînt pe deplin legitime și practice, fiind de altfel pe de-a întregul conforme cu spiritul instituțiilor actualmente în vigoare.

Micii proprietari, întruniți în comitet de clasă, au formulat două deziderate speciale, asupra cărora **Divanul** a deliberat în seședințele sale din 20 și 21 decembrie (protocolul nr. 30 și 31).

Primul dintre aceste deziderate se subîmparte în următoarele trei puncte:

1. Organizarea comunelor în general.

2. Alegerea de membri ai judecătorilor [comunale — n.r.] trebuie să se efectueze de către comunități libere și independente.

3. Drepturile și îndatoririle judecătorilor comunale vor fi precizate printr-o lege specială.

Această propunere, care nu a întrîndit unanimitatea voturilor nici măcar în sinul comitetului, a fost dezbătută în **Divan** cu o oarecare grabă, care dădea că **Adunarea** nu a găsit de cuviință să intre în amănuntele problemei. **Divanul** s-a mîngîieș să observe doar că propunerea micilor proprietari confundă două principii complet diferite: comunele rurale și judecătoriile sătești.

În privința primului punct, comunele rurale, s-a ardat că organizarea lor are conținutul aflîndu-se cu problema proprietății țărănești înclî, prin însăși natura sa, nu poate fi abordată separat. În privința celui de-al doilea și de-al treilea punct al propunerii, referitoare la judecătoriile rurale, art. 319, secțiunea II, cap. VIII al Regulamentului organic prevede textual: „În fiecare parohie, judecătoria sătească, destinată funcțiilor de importanță restrînsă dintre dăni, va fi alcătuită din prot și trei jurați, aleși în fiecare an de comuna din rîndul locuitorilor cei mai înstăriți, al celor din categoria de mijloc și al celor săraci, cîte un ins de fiecare categorie”.

Cerînd ca alegerile pentru aceste judecătoria să se facă de către comunitățile libere și independente, micii proprietari nu fac altceva decît să revendice ceea ce Regulamentul organic le-a și acordat. Se pare că este mai de grabă vorba de punerea în aplicare a legii în vigoare, decît de necesitatea unei legi noi.

Propunerea nu a fost însășită de **Adunarea** generală a **Divanului**, unde numai 31 membri au votat pentru, 9 s-au declarat împotriva, iar 30 s-au abținut.

Comisia nu poate decît să constate faptul: ea trebuie să admită că problema comunelor rurale este pe de-a întregul legată de cea a proprietății și că reorganizarea judecătoriilor sătești depinde, la rîndul său, de organizarea comunei însăși.

Cel de-al doilea deziderat al comitetului de clasă al micilor proprietari a fost formulat astfel:

„**Adunarea** generală a țării să aibă datorita de a numi o comisie — alcătuită din 18 membri ai săi, cinstiți și competenți, care, de-a lungul unui interval suficient, vor fi însășinați să primească plîngerile celor nedreptățiți [de organele judiciare — n.r.]. Toate plîngerile pe care comisia le va găsi întemeiate, cu alte cuvinte toate sentințele ce se vor dovedi că nu au respectat legile și regulile de

procedură, ci s-au bazat pe înșurări arbitrar și ilegale, fiind ca alare nule, vor trebui să fie casate, iar bunurile răduse la statu quo, adică la situația de dinaintea violării legii sau a punerii în aplicare a sentinței inechitabile. Cei ce se vor socoti în-dreptiți vor avea dreptul să se plîngă și să se adreseze, conform legilor, tribunalelor competente”.

Nici acest deziderat nu a găsit un ecou mai puternic decît primul la toți membrii comitetului însuși. El este precedat de considerente care se străduie să demonstreze că drepturile de posesiune ale micilor proprietari (răzeși) au avut de suferit din partea marilor proprietari, ale căror moșii sînt vecine. După cum afirmă micii proprietari, moșierii influenți au reușit adesea, mai ales cu prilejul schimbării domnului, să depozedeze pe răzeși de o parte din pămînturile lor. Într-un mîdsur arbitrar, fie prin sentințe ilegale. Pentru a dovedi această situație, reclamații au trebuit să se refere la perioade anterioare Regulamentului organic.

Prin acei nominal și cu o majoritate de 55 voturi contra 11 (4 s-au abținut de la votare), **Adunarea** generală a holderilor că nu este cazul să se discute propunerea.

Comisia nu poate decît să aprobe această decizie: o revizuire pe o perioadă nedefinită de timp a sentințelor judecătorești nu ar face decît să pună sub semnul îndoielii toate condițiile actuale ale proprietății.

Comitetul orașelor a abordat cîteva probleme de interes general pentru toate orașele și de un interes special pentru orașul Galați, ca port principal al Moldovei. Toate dezideratele de interes general se referă la o dezvoltare a regimului municipal, la situația evreilor stabiliți sau dorînd să se stabilească în orașe și la impunerea comercianților străini, locuind la orașe, cu toate taxele aplicabile comercianților autohtoni.

Dezideratul privitor la orașul Galați se referă la menținerea acestui oraș în regim de porto-franco, precum și la construirea în acest port a unui antrepot pentru mărfurile de orice natură.

Dezbatînd în seședința Adunării generale din 21 decembrie (procesul-verbal nr. 31) dezideratele Comitetului orașelor, **Divanul** a adoptat în unanimitate propunerea domnului Mavrogeni, susținută de cîteva deputați și astfel concepută:

„Toate punctele cuprinse în acest raport (al comitetului amintit) și privind îndosebi dezvoltarea regimului municipal, care reprezintă un element de bunăstare morală și materială pentru orașe precum și alte reforme de un interes cu totul local, **Adunarea** le consideră ca fiind problema de competența exclusivă a viitoarei Adunări”.

La rîndul său, Comisia nu poate decît să aprobe lăsarea acestor proiecte pe seama holderilor ce le va lua viitoare putere legislativă.

După discutarea tuturor problemelor puse pe ordinea de zi în diverse rînduri, **Divanul** și-a încheiat lucrările printr-o nouă adresă de mulțumire către Puterile garante. În acest ultim document, **Divanul** înfățișează, totodată, în amănunțime, intențiile care l-au călăuzit în atîdunarea pe care a scotit de cuviință să o adopte.

Comisia își încheie în acest fel prima parte a sarcinii sale care consta în constatarea și cercetarea holderilor adoptate de către **Divanurile** ad-hoc ale Munteniei și Moldovei.

Un corespondent englez al domnilor români

Dr. PAUL CERNOVODEANU

Păstrată în două masive mape în arhivele din orașul Leicester și rezumată în două volume tipărite de Comisia manuscriselor istorice la Londra în 1913, corespondența diplomatică a lordului Winchilsea, ambasador al Angliei la Poarta otomană între anii 1660-1669, conține o serie de materiale de un deosebit interes privitoare la țările române. Cercetată încă de acum un sfert de veac de profesorul Eric Tappe¹ spre a urmări afacerile negustorului scoțian Patrick Simson în Moldova pe la mijlocul sec. XVII, această arhivă² conține și 42 scrisori în limbile latină și italiană schimbate de lordul Winchilsea cu domnii Moldovei Ștefăniță Lupu, Eustratie Dabija, Gheorghe Duca și Iliș III Alexandru, cu Grigore I Ghica al Țării Românești și cu principele Mihail I Apafi al Transilvaniei în decursul anilor 1661-1668; alte 29 misive, din aceeași perioadă, adresate unor personalități din Anglia, Polonia și Imperiul otoman, conțin și ele amănunte privind situația celor trei țări române.

Avîntul luat de expansiunea comercială engleză în bazinul răsăritean al Mediteranei încă din perioada elizabetană și dobîndirea unui loc de frunte în rîndul națiunilor occidentale, cu care turcii efectuau tranzacții economice, explică interesul crescînd acordat acestei regiuni a continentului european de către regatul insular, mai ales după restaurația Stuartilor în 1660.

La insistențele Companiei Levantului, regele Carol II Stuart s-a grăbit să reinnoiască legăturile Angliei cu Poarta, mult slăbite în timpul războiului civil și al Protectoratului lui Oliver Cromwell³. Pentru aceasta, a desemnat un nou ambasador la Constantinopol în persoana lui Heneage Finch, lord Winchilsea, aparținînd unei familii care a dat țării sale un număr însemnat de oameni politici și diplomați în sec. XVI-XVII.

În urma instrucțiunilor primite din partea guvernului și a Companiei Levantului de a asigura consolidarea intereselor economice engleze în Mediterana orientală și de a redobîndi la Poartă prestigiul micșorat în deceniile preceden-

te, Winchilsea a căutat — printre altele — să stabilească raporturi cordiale și cu domnii țărilor române. El le-a promis protecția și intervenția suveranului său în apărarea lor împotriva abuzurilor și corupției dregătorilor otomani, în schimbul înlesnirii și asigurării unui trafic lesnicios pentru comerțianții englezi în Principate. Astfel, la cităva vreme după sosirea sa la Constantinopol, diplomatul britanic transmitea dragomanului (tâlmăciului) său Antonio Perone, dispoziția „de a se împrieteni cu kapuchebaiiele, adică agenții Țării Românești și ai Moldovei”; într-un raport trimis secretarului de Stat Sir Edward Nicholas, la 19 decembrie 1662, ambasadorul recunoștea următoarele: „Îndată după venirea mea [aici], am considerat cîntea [acordării] acestei ambasade destul de puțin însemnată în comparație cu ocupațiile din Anglia, dar acum [ea] s-a ridicat în ochii mei, după ce am început să mă ocup de treburile domniilor Moldovei și ai Țării Românești și de protecția Bisericii ortodoxe, călduros recomandat mie de patriarhii de Constantinopol, Ierusalim și Antiohia”.

Dintr-o scrisoare adresată lui Ștefăniță Lupu la 27 iulie 1661, aflăm despre rugămin-

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1971.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1974.

³ Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1971.

tea formulată de lordul Winchilsea de a i se îngădui trecerea corespondenței sale diplomatice în Polonia prin Moldova, prevalându-se și de prietenia cu tatăl domnului, fostul voievod Vasile Lupu, care pe atunci trăia în mazălie la Constantinopol. Satisfăcut de acceptarea cererii sale, Winchilsea a scris din nou lui Ștefăniță Lupu la 30 august, exprimându-și gratitudinea pentru bunăvoința arătată și

Sigiliul Companiei Levantului

oferindu-i, totodată, la caz de nevoie, serviciile sale pe lângă dregătorii Porții.

Moartea timpurie a lui Ștefăniță vodă, răpus de tifos la 19 septembrie 1661, nu a pus, însă, capăt acestei corespondențe, ci ea a fost continuată de succesorul domnului, Eustratie Dabija. Între cele cinci scrisori primite de la Winchilsea între 27 martie 1662 și 6 iunie 1663, relevăm ca fiind mai interesante misiunile din 16 aprilie 1662, prin care diplomatul a cerut protecția pentru negustorul englez John Bonithon trimis în Moldova, și cea din 6 iunie 1663, conținând recomandarea unui călător francez La Forrest, amic al lordului, ce urma să treacă prin Moldova în drumul său spre Polonia. După moartea lui Eustratie Da-

bija (11 septembrie 1665), dornic să-și demonstreze influența obținută la Poartă și prestigiul de care se bucura în fața dregătorilor otomani, ambasadorul britanic a hotărât să susțină candidatura la tronul Moldovei a protejatului său, Iliș Alexandru, fiul fostului domn în ambele principate, Alexandru Iliș. Dar Winchilsea a întâmpinat greutăți neașteptate, iar curții au preferat să numească domn pe rumeliotul Gheorghe Duca, la insistențele compatriotului său, Panaiotis Mamona, ajuns mare dragoman al Porții.

După numai cîteva luni, însă, Duca s-a compromis printr-o intrigă urzită cu hanul tătarilor din Crimeea, Adil Ghirai și a fost mazilit. Winchilsea a obținut, în sfîrșit, cîștig de cauză, iar sultanul și marele vizir au admis înscăunarea lui Iliș Alexandru în Moldova. Proaspătul voievod și-a exprimat recunoștința față de influentul diplomat

Eustratie Dabija...

englez într-o scrisoare adresată din Adrianopol la 11 mai 1666. De altfel, și lordul Winchilsea era foarte satisfăcut de succesul obținut, scriind la 20 mai, vărului său Sir John Finch, reprezentantul regelui Angliei la curtea marelui duce de Toscana: „Am avut o izbîndă deosebită, reușind [să obțin] numirea unui

... și Mihai Apati, doi dintre corespondenții români ai lordului Winchilsea

domn al Moldovei care este prietenul meu [...]. Sultanul și marele vizir i-au acordat acestuia mai multă cinste ca de obicei și am trimis pe dragomanul meu, Signior [Giorgio] Draperis, să asiste la ceremonia [de investitură] la Adrianopol [...]. Numirea acestui domn a adus nu puțină cinste Maiestății Sale în aceste părți și a micșorat îndrăzneala dușmanilor noștri...". Folosul cel mai însemnat pe care îl aducea numirea lui Iliș Alexandru era asigurarea transmiterii scrisorilor spre Anglia, ceea ce prezenta o certă însemnătate politico-diplomatică în acea epocă.

Corespondența ambasadorului britanic cu domnul Moldovei a continuat într-un ritm susținut, atingînd probleme destul de variate: despre bunăvoința arătată dragomanilor ambasadei Giorgio și Nicolo Draperis sau Antonio Perone, care mai toți au călătorit cu felurite treburi în Moldova, fiind primiți cu deosebită curtenie de domn, despre medicul curții din Iași, italianul Giovanni Mascellini din Pesaro, strămutat mai tirziu în Turcia și atașat pe lângă marele vizir ș.a. Iliș Alexandru a încercat să-și manifeste recunoștința față de Winchilsea prin felurite atenții: la 2 octombrie 1666, i-a trimis un butoi cu vin

vechi de Cotnari și la 2 februarie 1667, șase cai, iar mai tirziu și alte daruri, mai substanțiale, în bani și bijuterii. Nu toate au ajuns, însă, în mâinile ambasadorului, care s-a plîns de altfel domnului, la 22 aprilie 1668, că nu primise niciodată sumele pe care i le trimisese. Pricina — după cum s-a descoperit mai tirziu — consta în faptul că majoritatea darurilor prețioase oferite de Ilișă vodă lordului Winchilsea fuseseră însușite în mod abuziv de puțin scrupulosul dragoman al ambasadei, Giorgio Draperis. Nu numai Ilișă Alexandru s-a arătat deosebit de atent față de ambasador; și soția sa, Domnica Cantacuzino, se adresa în termeni curtenitori soției diplomatului englez, contesa de Winchilsea.

Rezidentul britanic primea uneori de la domn și informații de ordin politic. Astfel, la 26 ianuarie 1667, Winchilsea înștiința pe vărul său Sir

John Finch, după știrile primite de la Ilișă Alexandru, despre victoriile obținute de cazaci, care, sprijiniți de tătari, au înfrînt pe regele Poloniei. Prevăzător, spre a ocroti în continuare pe Ilișă vodă, la 19 martie 1667, ambasadorul a recomandat dragomanului său aflat la Adrianopol următoarele: „dacă șederea ta acolo ar putea fi de vreun folos domnului Moldovei, acționează așa după cum crezi de cuviință”. De asemenea, la 23 aprilie, Winchilsea scria negustorului englez Thomas Gardin aflat la Liov: „Te rog să-mi dai de știre despre tot ce afli [acolo], dar să-mi scrii în așa chip, încît să nu aducă supărări domnului Moldovei în cazul în care turcii ar intercepta scrisoarea, deoarece există unele gelozii din pricina supărării polonilor pentru marile pierderi suferite”.

La 24 februarie 1668, Paul Rycant, consulul englez la Smirna și viitorul istoric al

Imperiului otoman, scria lordului Winchilsea, că prietenul ambasadorului, colonelul italian Giuseppe Detti, călător în Orient, se despărțea de o caravană persană la Erzerum și urma să se îndrepte spre Moldova, luînd calea Gruziei; pentru aceasta, trebuia prevenit domnul de la Iași. În sfîrșit, la 22 aprilie 1668, diplomatul englez trimitea ultima scrisoare, cunoscută nouă, lui Ilișă vodă Alexandru, înștiințîndu-l că fusese rechemat de regele său la Londra, încă de la 19 decembrie 1667, și că în locul său urma să sosească la Poartă un alt ambasador — este vorba de Sir Daniel Harvey — exprimîdu-și speranța că va fi în măsură a-l recomanda prieteniei și protecției succesurului său. Dar Ilișă n-a mai apucat să se bucure de acest sprijin, fiind mazilit în noiembrie 1668 și înlocuit cu veciul său rival Georgehe Duca.

(Continuare în numărul viitor)

. Clio anunță . Clio anunță . Clio anun

■ Colocviu româno-englez

În iulie a.c. a avut loc în casa de creație a Academiei R.S. România de la Căciulați un colocviu de istorie româno-englez, organizat de Secția de istorie și arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice, după ce acum doi ani, la Cambridge, s-a ținut un colocviu similar organizat de către Centrul Marea Britanie-Europa de Răsărit.

Istoricii britanici au fost reprezentați prin: D. Obolensky (Universitatea Oxford), H. Trevor-Roper (Oxford), H. Seton-Watson (Londra), A. Milward (Manchester), Trevor J. Hope (Oxford).

Din delegația română au făcut parte prof. Mihai Berza, dr. Maria Holban, dr. doc. Cornelia Bodea, dr. Paul Cernovodanu, dr. Al. Duțu și cercetătorii Beatrice Marinescu și Andrei Pippide.

Tema colocviului a fost: Relații româno-engleze între sec. XVI și primul război mondial. S-au ținut zece comunicări (4 engleze și 6 române) care au îmbrățișat subiecte de istorie politică, economică și culturală, legate de perioada umanismului și iluminismului (M. Holban, H. Trevor-Roper, A. Pippide, Al. Duțu), de legăturile economice româno-engleze în primele decenii ale veacului XIX (P. Cernovodanu), de mișcarea națională română în perioada revoluției de la 1848 și a Unirii (C. Bodea, Trevor J. Hope), de problema independenței de stat a României (B. Marinescu), de începutul industrializării României (A. Milward), de desăvîrșirea unității naționale (H. Seton-Watson).

Discuțiile au fost substanțiale, iar problemele relațiilor istorice au fost cercetate în cadrul istoriei europene.

Simpozionul a reliefat momente esențiale ale legăturilor multilaterale româno-engleze, insistînd asupra sec. XIX, cînd aceste legături se cristalizează puternic, căpătînd un conținut dinamic în contextul situației internaționale complexe generate de revoluția de la 1848, războiul Crimeii, Unirea Principatelor și războiul pentru independența de stat a României. Prof. D. Obolensky, șeful delegației britanice, a ținut să sublinieze, la încheierea sesiunii, că istoricii englezi au avut nu numai prilejul de a-și îmbogăți cunoștințele de istorie românească, ci au avut de aflat lucruri noi privitoare la istoria Angliei.

Ioana URSU

Scarlat Callimachi:

Strămoșii mei au fost răzeși

Pregăteam aceste consemnări pentru tipar, când am primit vestea încetării din viață a militantului și scriitorului comunist Scarlat Callimachi (20 septembrie 1896 - 2 iunie 1975). Deși suferind, acceptase — după cum ne-a spus „din simpatie și admirație pentru Magazin istoric“ — să evoce pentru cititorii revistei noastre câteva din momentele activității sale, consacrate slujirii idealurilor de libertate socială și națională ale poporului nostru.

Pornisem discuția printr-o mărturisită uimire. Mi se părea neobișnuită biografia „Prințului roșu“, omul care, urmînd un întreg proces de transformări lăuntrice, trecuse de partea celor mulți și asupriți, înscrîndu-se în rîndurile luptătorilor devotați cauzei poporului. O biografie cu care nu mulți prinți se pot mindri. Am înțeles, pe parcursul convorbirii, că totuși nu putea fi neobișnuită viața unul om care și-a urmat cu consecvență chemarea conștiinței. Pentru Scarlat Callimachi, membru al Partidului Comunist Român din 1932, această chemare a însemnat revoluția socialistă, în care a crezut și la înfăptuirea căreia a luat parte, alături de toți comuniștii români, de toți fiii devotați ai acestui popor.

— Nu văd nimic ieșit din comun în viața mea — mi-a răspuns la o întrebare de început. Poate și pentru că am trăit-o așa cum am simțit, cum am crezut de cuviință că trebuie trăită. Spui neobișnuit și te gîndești probabil că în familia mea, care a dat țării patru domnitori și un mitropolit, eu am făcut într-un fel „opinie“ separată, neurmîndu-mi și necrezînd în destinul meu de prinț.

— Cine erau acești înaintași?

— Erau, la origine, răzeși din ținuturile Orheiului. Prin secolele XVI-XVII, unii dintre strămoșii mei au ajuns să se ridice la cîteva trepte boierești. Cel mai cunoscut dintre înaintașii mei, Scarlat Callimachi, cu care împart amîndouă numele, a fost între 1806 și 1819 de mai multe ori domn al Moldovei.

...Mă întreb ce drum ar fi trebuit să urmeze descendentul unei asemenea familii? Admițînd că putea fi și altfel, ce-aș fi făcut în condiția mea de prinț? Aș fi urmat studiile primare și secundare — cum am și făcut; m-aș fi înscris la o facultate — cum am și făcut, la Drept și, apoi, aș fi intrat în politică — cum, la fel, am și făcut.

— Dar în ce fel de politică?

— Eu am ales linia politică pe care mi-a dictat-o conștiința. Nu am acceptat și nu am vrut să accept niciodată nedreptățile, josițiile, umilințele condiției umane. La

fel ca mulți din intelectualii țării mele nu am putut, nu aveam dreptul să rămîn nepăsător cînd vedeam cum cei mai mulți dintre semenii mei sufereau sub apăsarea unor regimuri de exploatare. Cît eram tînăr, pînă în 1907, mi se păreau îndepărtate problemele sociale. Le citeam în gazete sau în cărți și le înțelegeam cu totul altfel. Întîmplările din 1907 mi-au deschis însă brusc și dureros ochii către o realitate dramatică, în care lupta pentru dreptate, pentru libertăți nu era numai o idee ci, în primul rînd, o acută necesitate. Nu pot vorbi de această perioadă de început din viața mea, fără să evoc amintirea unui om care lucra în casa părintească — era un fel de intentend — și care mi-a procurat primele cărți de literatură socială — în special ruse. Datorită acelor cărți am văzut că nu e totul să trăiești în puf, să ai ce minca, să petreci și să te străduiești a nu vedea ce se întîmplă în jurul tău. Atunci am aflat, pentru prima dată, de familia Ulianov, de executarea lui Alexandru Ulianov și de genialele idei revoluționare ale fratelui său, Vladimir Ilici.

Tot din acea perioadă, de început, pot spune că s-a născut și interesul pentru cercetarea istoriei poporului meu, pasiune pe care am încercat s-o materializez în cîteva lucrări, printre care: **Pagini inedite despre Moldova, Însemnările unui călător străin din înflia parte a veacului al XIX-lea și un volum Dimitrie Cantemir. Viața și opera în imagini.**

Intrînd apoi în maturitate, am cunoscut oameni felurîți, de orientări și convingeri politice diferite. Am înțeles că, în fond, te definești și te manifesti ca om, îți afirmi și îți valorifici calitățile umane cu care ești înzestrat, în funcție de poziția pe care o iei față de această luptă a poporului.

Am avut, personal, norocul și fericirea să mă apropiez destul de timpuriu — prin intermediul unor prieteni și cunoscuți — de mișcarea socialistă și comunistă, în sensul căreia am activat, îndeplinind diverse sarcini.

— Cu un alt prilej ați relatat cititorilor noștri amintiri din anii interbelici¹. În această perioadă, sub conducerea Partidului Comunist Român, în țara noastră s-a realizat un larg front de luptă antifascist. Care a fost activitatea dv. în acea perioadă?

— Au fost numeroase acțiunile organizate împotriva fascismului care amenința România, împotriva tuturor orientărilor din viața politică a țării care ar fi favorizat elementelor fasciste rasiste accesul la putere. În acest larg front de luptă, dispăreau diferențele politice de oricare alt ordin. Realizarea frontului popular antifascist — acțiune în care s-a vădit din plin justetea și clarviziunea liniei politice a P.C.R. — a fost unul din marile acte politice din istoria interbelică a României, asupra căruia istoricii de azi au datorita de a stăruii.

Aș vrea să amintesc în acest cadru — ele înscrinduse în orientarea luptei antifasciste — acțiunile organizate de P.C.R. în vederea stabilirii de raporturi trainice, prietenești, bazate pe cunoaștere și înțelegere între țara noastră și Uniunea Sovietică. Nu era deloc ușor, în acei ani, să fii simpatizantul Uniunii Sovietice. Cu toate acestea, în presa comunistă, legală și ilegală, în cea democratică au apărut o serie de relatări — înscrise cu multe sacrificii și riscuri — despre viața și succesele oamenilor muncii so-

vietici în uriașa experiență istorică cu totul necunoscută pe care-o traversau, nouă și unică pentru întreaga lume.

În continuare, evocînd perioada luptei antifasciste, împotriva acțiunilor organizațiilor extremiste de dreapta, împotriva înfăptuirii țării Germaniei hitleriste, discuția noastră s-a purtat în jurul activității publicistice desfășurate de Scarlat Callimachi în presa vremii, printre care publicațiile Facla și Chemarea precum și revista internațională Clar-té. Scarlat Callimachi a inițiat și condus cîteva publicații antifasciste, între care un loc important l-a ocupat ziarul Clopotul, apărut la Botoșani și care a fost unul din organele legale ale mișcării antifasciste din România, organizată și condusă de Partidul Comunist Român. În paginile Clopotului au semnat N.D. Cocea, Petre Constantinescu-Iași, Ilie Cristea, T. Argezi, M. Cruceanu. În Clopotul din 28 iulie 1933, sub titlul Cădere a Babilonului, într-o virulentă pagină de ziar, Scarlat Callimachi a demascasat procesul intentat luptătorilor greviști de la Grivița. Denunțat autorităților, a fost arestat și condamnat, în apărarea sa ridicîndu-se numeroși intelectuali progresiști din București, Cluj, Timișoara, Iași etc.

În 1933, la crearea Comitetului național antifascist, Scarlat Callimachi s-a numărat printre conducătorii organizației.

— Una din plenele Comitetului, a avut loc la mine acasă. Cu acel prilej, am avut marea bucurie de a lua contact cu puternica personalitate a tinărului, pe atunci, revoluționar Nicolae Ceaușescu. Felul său matur de a pune problemele, curajul și drăznea sa revoluționară au produs o puternică impresie asupra tuturor celor care am fost prezenți la acea ședință.

Pentru activitatea sa, la fel ca mulți alți militanți ai partidului, în anii dictaturii militaro-fasciste, Scarlat Cal-

limachi a fost internat în mai multe lagăre.

— La Miercurea Ciuc, Caracal, Tg. Jiu am cunoscut și trăit din plin, alături de ceilalți tovarăși, ani de detenție. Un lucru care m-a impresionat foarte mult a fost faptul că zilele petrecute în lagăr ne-au fost de multe ori ușurate de omnia soldaților puși să ne păzească. Erau oameni simpli, necăjiți și care nu vedeau, nu aveau cum să vadă, în noi, acei dușmani aprigi, de temut, amenințatori de care li se tot vorbea. Dincolo de poruncile și ura zbiriilor, simțeam simpatia și înțelegerea profund omenească a soldaților care ne păzeau. Poporul era astfel, și în acele împrejurări, cu noi.

— Ceilalți membri ai familiei cum au privit activitatea dv?

— La început, ca o ciudățenie. Apoi, cînd au văzut că era o activitate pornită din convingere, nu m-au condamnat, nu mi-au stat în cale. Existența mi-o cîștigam ca salariați al mamei mele, care mă plătea pentru munca de întocmire a unei ediții din discursurile bunicului meu, Vernescu.

Am avut, în schimb, norocul de a se afla în preajma mea, permanent, un alt ajutor neprecupețit, soția mea, Dida Solomon-Callimachi, ea însăși activînd în cadrul organizațiilor antifasciste, progresiste. A acceptat, alături de mine, riscurile unei vieți bogate mai mult în lupte și riscuri de tot felul. Am avut și multe satisfacții, desigur greu de înțeles pentru cei ce n-au trăit efectiv clocotul acelor ani zbuciumați. Cea mai mare satisfacție o constituie faptul că, după trei decenii de viață nouă, socialistă pe pămîntul României, vedem cum idealurile luptei noastre au prins trup, s-au materializat. Sentimentul încercat e mai mult decît bucurie, mai mult decît satisfacție. E conștiința neirosirii vieții noastre, conștiința că această viață se află contopită cu ceea ce va continua să dăinuiască pentru totdeauna: împlinirile poporului român cu o istorie atît de zbuciumată și nobilă.

Ioan LĂCUSTĂ

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 9 și 10/1970.

Septembrie 1914

BĂTĂLIA DE PE MARNA

FERDINAND FOCH

mareșal al Franței

După cum se știe, în primul război mondial, Germania a aplicat o versiune modificată a planului întocmit de generalul Alfred von Schlieffen (fostul șef al Marelui stat major în perioada 1891-1906): în esență era vorba de a ține în șah forțele ruse pe Frontul de Răsărit, cu un minimum de trupe ale Reichului și de a arunca întreaga greutate a armatei de uscat asupra Franței, pentru a o zdrobi printr-o victorie fulger.

Prevăzând că francezii vor ataca în segmentul sudic al frontului, între Belfort și Sedan, pentru a pătrunde în Alsacia și Lorena, anexate de Wilhelm I după războiul din 1870-1871, Schlieffen concepușe o acțiune de diversivitate în zona respectivă — simularea unei retrageri — în paralel cu o ofensivă de mare amploare pe flancul german drept (septentrional). Un număr de cinci armate urmau să pivoțeze în jurul zonei fortificate Thionville-Metz, cu o gigantică seceră, cu minerul înfipt acolo și cu lama trecând razant prin Belgia, Olanda și nordul Franței, pentru a coborî apoi spre sud și a ajunge cu virful la o considerabilă distanță la vest de Paris. Din clipa aceea, francezii ar fi fost învaluiți și sortiți nimicirii, strânși între presiunea din spatele flancului lor stîng și fortificațiile germane din Alsacia-Lorena.

În august 1914, planul a fost pus în aplicare de urmasul autorului său, generalul Helmuth von Moltke, care l-a adus o serie de retusuri: germanii au violat neutralitatea Belgiei, dar nu și a Olandei și au trimis mai multe trupe decît preconiza Schlieffen pe Frontul de Est (200 000 oameni) și în Alsacia-Lorena (500 000). Rezultatele s-au dovedit nefavorabile, mai ales sub două aspecte: a) cele două armate de la extremitatea de nord a flancului drept (care erau și cele mai puternice) au trebuit să se îngheșue într-un coridor mult mai îngust; b) ofensiva a antrenat numai 60 la sută (1 500 000 oameni) din totalul forțelor de uscat ale Kaiserului, în loc de 90 la sută, prevăzute de Schlieffen.

În fața inițială, francezii dispuneau de un total de 1 300 000 oameni, cărora li se adăugau cele 5 divizii ale

Corpului expediționar britanic (100 000 oameni), denumit pe scurt B.E.F. (British Expeditionary Force). În 1911, generalul francez Victor Michel, care ghicise intențiile viitorului inamic, a propus așa-numitul „Plan XVI”, preconizînd traversarea Belgiei, pentru a o lua înaintea germanilor. Dar proiectul a fost respins și Michel înlocuit în funcție de generalul Joseph C. Joffre, care a elaborat „Planul XVII”: o ofensivă avea să se desfășoare pe două direcții în Alsacia-Lorena, la nord și la sud de zona Thionville-Metz, în vreme ce două armate erau gata de dizlocare spre nord-vest, dacă înamicul ataca Belgia.

Dispozitivul german cuprindea de la nord (Köln) la sud (Alsacia) Armatele 1-7. La francezi, ordinea era inversă: la extremitatea sudică se afla Armata „Alsace”, urmată de Armatele 1, 2, „Lorraine”, 3, 4 și 5, capătul flancului stîng (nordic) fiind asigurat de B.E.F.

Întă, pe scurt, etapele primei luni de război pe Frontul de Vest:

3-20 AUGUST 1914: unități din Armata 2 germană (comandant — generalul Karl von Bülow) invadează Belgia pe coridorul dintre munții Ardeni și frontiera olandeză. La 16 august, Liège, una din cele mai puternice fortărețe ale Europei, capitulează. Armatele 1 (generalul Alexander von Kluck) și 2 forțează râul Meuse și ocupă orașul Bruxelles.

8-22 AUGUST: armatele franceze „Alsace” (general Paul Pau), 1 (general Auguste Dubail) și 2 (general Noël de Castelnau) lansează ofensive în Alsacia și Lorena, dar armatele germane 7 (general Josias von Heeringen) și 6 (prințul Reprecht al Bavariei) le resping pînă la Nancy, oraș care este apărat cu succes de Corpul 20 armată francez, comandat de generalul Ferdinand Foch.

20-25 AUGUST: în plină ofensivă de ambele părți, armatele franceze 3 (general Pierre Ruffey) și 4 (general Fernand de Langie de Cary) se ciocnesc de armatele

germane 4 (ducele Albrecht de Württemberg) și 5 (prințul moștenitor Wilhelm), exact în zona de implantare a „minerului de seceră”. Francezii sînt respinși dincolo de Meuse, păstrînd pe malul ei drept doar fortăreața Verdun.

22-23 AUGUST: în nord, armatele germane 1, 2 și 3 (general Max von Hausen), care formează „tălsul secerii”, înalțează pe direcția vest și sud-vest, inițiind mișcarea de învăluire proiectată. Conform „Planului XVII”, este trimisă în Belgia armata franceză 5 (general Charles Lanrezac), care încearcă să organizeze apărarea în unghiul dintre riurile Sambre și Meuse, dar trebuie să se retragă. Bülow ocupă fortăreața belgiană de la Namur.

23 AUGUST: B.E.F. (feldmareșal Sir John French), avînd la stînga Armata 5 franceză intră în Belgia. Kluck lovește puternic B.E.F. lîngă orașul Mons, dar englezii deși depășiți numeric, rezistă cu îndrăzneală, pînă ce retragerea lui Lanrezac îi obligă să-și părăsească și ei pozițiile.

Un bilanț în acest moment arată că „Planul XVII” a capotat lamentabil și că toate operațiile ofensive ale francezilor au eșuat, cu pierderi de aproximativ 800 000 morți, răniți și prizonieri. Dar moralul trupelor se menține ridicat și Joffre își pregătește contralovitura — un fel de anti-Schlieffen: Armatele 1 și 2 trebuie să reziste cu orice preț la Verdun și Nancy, pe cînd Armatele 3, 4 și 5, precum și B.E.F. urmează să-și continue retragerea spre sud-vest. Din unități aparținînd flancului drept și rezervelor, Joffre formează două noi armate: 6 (general Michel J. Maunoury) — care se concentrează la vest de flancul drept german, malul tîlului Amiens, apoi la Paris și în jurul Capitalei, și 9, în fruntea căreia este avansat Foch, și care ocupă poziții între Armatele 4 și 5, în vederea unei contraofensive proiectate să se lanseze atunci cînd cele patru armate ale flancului stîng aliat vor ajunge pe alinamentul general riul Somme-Verdun.

Moltke se și consideră învingător, supraestimîndu-și succesele. Dar legăturile sale cu cele șapte armate funcționează defectuos și informațiile pe care le capătă sînt incorecte sau tardive. Conștient că în Lorena este stăpîn pe situație, trimite acolo Armatele 6 și 7 — destinate inițial întăririi forței de șoc de pe flancul drept — și continuă să atace la Nancy, sperînd să obțină astfel o dublă încercuire a trupelor franceze. Situația neașteptat de critică pe Frontul de Est, unde rușii au inițiativă, îl determină să dîzloce într-acele două corpuri de armată, a căror lipsă se va resimți profund cu prilejul bătăliei de pe Marna.

25-27 AUGUST: sub presiunea Armatei 1 germane, B.E.F. rezistă cu dîrzenie lîngă orașul Le Cateau, evitînd încercuirea urmărită de Kluck.

29-30 AUGUST: venind în ajutorul englezilor — deși angajată în lupte grele cu Armata 2 germană — Armata 5 franceză se întoarce cu 90° spre vest, lovind flancul stîng al lui Kluck. Operația nu reușește, dar Corpul 1 de armată francez (general Louis Franchet d'Espèrey) contraatacă unitățile Armatei 2 germane lîngă localitatea Gulise și obține primul succes tactic al francezilor. Alarma, Bülow cere ajutor lui Kluck.

30 AUGUST - 2 SEPTEMBRIE: apelul îi pune pe comandantul Armatei 1 germane în fața unei dileme — să acționeze mai departe conform planului Schlieffen sau să vină în sprijinul Armatei 2? Incapabil să stabilească legături constante cu Moltke, convins că B.E.F. a înecat practic să mai reprezinte vreun pericol, ignorînd existența noului Armatei 6 franceze și deducînd că acum la extremitatea flancului stîng inamic se află sectorul apărât de Armata 5 franceză, Kluck optează pentru cea de-a doua soluție, luînd direcția sud-est. Drept urmare, în loc de a ajunge la vest de Paris, așa cum cere planul Schlieffen, Armata 1 germană ocupă, în ziua de 2 septembrie, orașul Châteauneuf-Thierry, situat pe riul Marna, la est de Capitală.

1-2 SEPTEMBRIE: afluind, grație recunoașterilor aeriene, de schimbarea direcției de atac a germanilor, Joffre abandonează proiectul său inițial de contraofensivă de pe alinamentul Somme-Verdun și ordonă Armatei 5 să-și continue retragerea, pentru a scăpa definitiv de primejdia încercuirii, iar Armatele 6 și 9 de a-și desăvîrși concentrarea în zonele stabilite.

3-4 SEPTEMBRIE: Moltke aprobă cu întîrziere schimbarea de direcție a lui Kluck, dar îi cere să protejeze flancul drept al Armatei 2, care devine vîrf de lance al ofensivei germane. Armata 1 a înaintat mult mai repede decît Armata 2 a lui Bülow și, dacă s-ar supune ordinului primit de la Marele stat major, Kluck ar trebui să aștepte două zile, ceea ce le-ar permite francezilor să-și reorganizeze apărarea. În noua dilemă ce li se pune, Kluck — avid de glorie rapidă — își continuă înaintarea la sud de Marna, lasîndu-și expus flancul drept, la est de Paris.

La 4 septembrie, Joffre transmite ordinul de contraofensivă: Armata 6 va ataca pe direcția est, spre Châteauneuf-Thierry. B.E.F. se va îndrepta de la sud de Marna spre nord-vest, Armatele 5 și 9 vor fi gata în orice clipă de a trece la contraatac, Armata 4 va rezista pe poziții urmînd de asemenea să contraatace la momentul cuvenit, iar Armata 3 va lovi pe direcția vest, dinspre Verdun. Toate aceste operații vor alcătui împreună celebra bătălie de pe Marna.

Sub comanda provizorie a generalului Joseph S. Gallieni, comandantul militar al Parisului, Armata 6 atacă la 5 septembrie flancul drept al lui Kluck, pe direc-

ția râului Oureq, afluent al Marnai. După două zile de lupte îndârjite, Kluck își dă seama de primejdie, ordonând retragerea Armatei 1 la nord de Marna și o trimite spre vest, într-o succesiune de violente contraatacuri, care amenință direct Parisul. Numai întârziere trimise în grabă la 9 septembrie de Gallieni — parte din ele în taxiurile Capitalei — izbutesc să zăgăzuiească înaintarea germană.

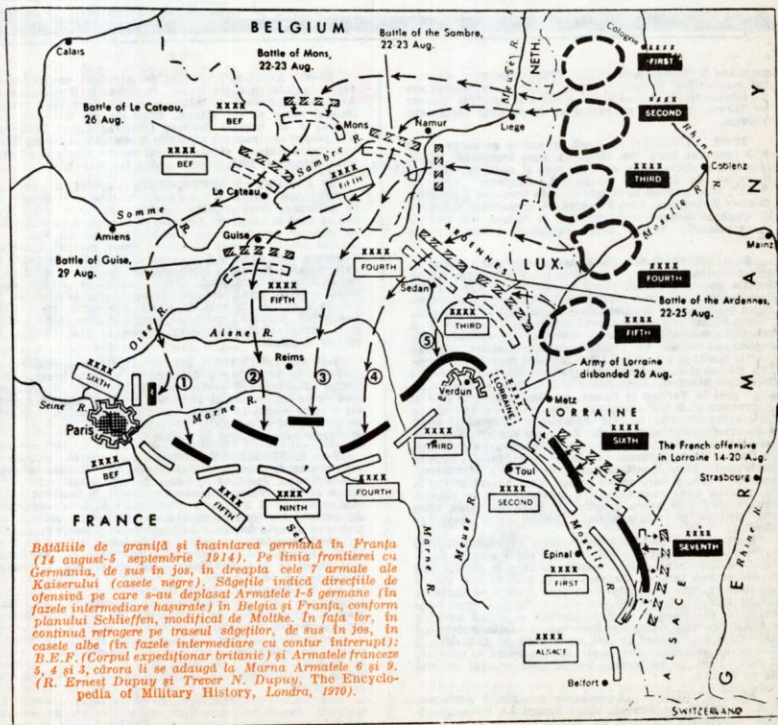
8 SEPTEMBRIE: operind pe direcția vest, Armata 1 germană se îndepărtează și mai mult de Armata 2, a lui Bülow, care își continuă înaintarea spre sud. În această bresă, contraatacă B.E.F., în vreme ce Armata 5 franceză, în fruntea căreia Franchet d'Espèrey l-a înlocuit pe Lanrezac, lovește Armata 2 germană pe cursul râului Petit Morin. Tot împotriva lui Bülow luptă mai spre est, în mlaștinile St.-Gond, Armata 9 a lui Foch, pe care o atacă, din flancul drept, Armata 3 germană a lui Hausen. Și mai spre est, la Vitry-le-François, Armatele 4 franceză și germană sînt angajate într-o crîncenă dar nedecisă înclătăre. În pădurea Argonne, Armata 3 franceză, acum sub ordinea generalului Maurice Sarrail, ține în șah Armata 5 germană, a prințului Wilhelm, în vreme ce la Nancy și de-a lungul frontierei alsaciene, Armatele 1 și 2 franceze rezistă cu succes loviturilor date de Armatele 6 și 7 germane (merită de subliniat faptul că Schlieffen se pronunșase categoric împotriva unor astfel de operații în acest sector).

Trimis de Moltke să verifice situația de pe front, locotenent-colonelul de stat major Richard Hentsch ajunge la Cartierul general al Armatei 2 în noaptea de 8 spre 9 septembrie, tocmai cînd o operație ofensivă a lui Franchet d'Espèrey îl amenință flancul drept. Hentsch aprobă propunerea lui Bülow de a se replia și, a doua zi, îl ordonă lui Kluck, în numele lui Moltke, să efectueze o mișcare similară. Cîteva ore mai tîrziu, Moltke însuși ordonă o retragere generală a forțelor sale pe aliniamentul Noyon-Verdun, retragere care se realizează în cînel zile. La 14 septembrie, Kaiserul Wilhelm II numește în fruntea Marelui stat major pe generalul Erich von Falkenhayn, care îl înlocuiește pe Moltke.

Deși pe plan tactic s-a încheiat nedecis, bătălia de pe Marna a fost o netă victorie strategică a aliaților. Numeroși istorici militari îi acordă ponderea principală în desfășurarea și rezultatele primului război mondial, considerînd-o cea mai hotărîtoare bătălie a Europei după cea de la Waterloo. Dar fleacare dintre tabere înregistrase deja pierderi de peste 500 000 soldați și ofiteri: un milion de morți, răniți și prizonieri în numai o lună de zile. Și necrutătorul măcel abia începea!

Publicăm în acest număr cîteva pagini din memoriile mareșalului Ferdinand Foch, în care autorul descrie luptele duse de Armata 9 franceză, aliată sub comanda sa în prima bătălie de pe Marna, la începutul lunii septembrie 1914.

V. F.

Mareșalul Ferdinand Foch

6 septembrie: o zi cumplită

După ce mi-am petrecut noaptea la Plancy, începând din dimineața de 6 septembrie, mi-am instalat punctul de comandă la Pleurs.

Ocuparea unor posturi înaintate la Toulon-la-Montagne și Vert-la-Gravelle, pe malul nordic al mlaștinilor de la Saint-Gond, pe care o ordonaserăm în dimineața precedentă, fusese realizată de către Divizia 17. Divizia marocană, însă, însărcinată să ocupe Congy, nu reușise să pună mina pe această localitate. Împotriva noastră intraseră în scenă forțe aparținând unei alte armate germane, decât aceea care mă urmărea direct. Înaintind pe urmele Armatei 5 franceze, vecină cu noi, Armata 2 germană ajunsese în ajun, la prânz, la linia Montmirail-Vertus. Avansul obținut i-a permis să pună stăpânire pe anumite puncte-cheie, printre care și Congy, pe care îl fătisem și eu. Începând din dimineața de 6, această armată a pornit la atac sprijinită de o puternică pregătire de artilerie.

Brigada Blondat a încercat să se mențină pe malul de nord al mlaștinilor, dar în fața violenței atacului inamic și a tăriei canonadei sale, a fost nevoită să se retragă spre sud. Regimentul 135 infanterie din Divizia 17, care ocupase Toulon-la-Montagne, a fost atacat violent și împins și el la sud de mlaștini.

Inamicul a vrut apoi să-și treacă prin căile de acces din zona mlaștinilor forțe importante, dar a fost blocat de tirul precis al bateriilor Diviziei 17.

La căderea nopții, germanii erau pe malul sudic al mlaștinilor. În fața lor se aflau Divizia 17 și Divizia marocană. În linia a doua, în regiunea Mont-Août-Fère-Champenoise, Divizia 52 din rezervă ținea sub foc căile de ieșire dinspre mlaștini.

În stînga frontului armatei noastre, Divizia 42 se stabilise, în după-amiază de 5, în regiunea Mondement, împingându-și avansurile pe linia Villeneuve-les-Charleville, Soisy-aux-Bois, Saint-Prix cucerită cu prețul unei lupte aprige. Din primele ore ale dimineții de 6, artileria inamică a intrat în acțiune bombardând platoul de la Villeneuve și pădurea de la Grandes-Garennes, pe care Regimentul 162 o ocupase pe la ora 8. Puțin după aceea, germanii au trecut la atac pe întreg frontul Diviziei 42. În tot cursul zilei s-au dat lupte crâncene în jurul pădurii de la Branle și pentru satul Villeneuve, care a trecut de trei ori dintr-o mână în alta. Pe seară, Corpul 10 armată, aparținând Armatei 5 (vecina noastră din stînga) a ocupat Charleville, degajând o parte din Divizia 42 și permițându-i să mențină Villeneuve. De partea sa dreaptă, Divizia 42 a fost angajată într-o luptă la fel de îndrăzănită. După ce a respins mai multe atacuri germane asupra pădurii de la Grandes-Garennes, Regimentul 162 s-a retras către ora 11 pe liziera de nord a pădurii de la Saint-Gond.

Pentru a restabili situația, Divizia marocană a primit ordinul să atace imediat Saint-Prix cu două batalioane. Sub focul puternic al artileriei dușmane, aceste batalioane, împreună cu Regimentul 162, au reușit să ocupe ferma Montalard, dar nu au putut trece dincolo de ea. Către ora 18.30, pe frontul Diviziei 42 lupta a încetat. La căderea nopții, ea își menținea pozițiile ocupate o zi înainte.

La dreapta armatei, Corpul 11 a dus și el lupte dure cu inamicul. Stabilite pe riul Som-

me, pe linia Morains-le-Petit—Lenharée—Haussefont, trupele aveau misiunea să acopere flancul drept al Armatei 9, mai ales împotriva forțelor germane venind din zona Châlons.

Către amiază, germanii au pornit atacul de infanterie, ocupînd Normée și Ecury. Apărătorii localității Moratins, amenințați de a fi încercuiți, s-au retras. În dreapta au căzut în minile dușmanului și Vassimont și Haussefont. La ora 17, linia de pe Somme era pierdută, în afară de localitatea Lenharée, care rezista. În această situație, comandantul Corpului 11 a ordonat recucerirea pozițiilor pierdute. Vassimont și Haussefont au fost recuate, dar, în stînga, Divizia 21, extenuată, nu a putut relua atacul. Normée, Ecury și Morains au rămas în stăpînirea dușmanului.

Ziua a fost cumplită, dar Armata 9 și-a îndeplinit misiunea. A suportat un atac violent din partea Armatei 2 germane, care a izbit cu Corpul 10 în regiunea Saint-Prix și cu Corpul de gardă la Bannes, Morains-le-Petit și Normée. Pe riul Somme, de la Normée și Lenharée la Sommesous am primit șocul aripii drepte a Armatei 3 germane.

Din ferice, veștile sosite din celelalte părți ale frontului au fost deosebit de îmbucurătoare. La ora 13.30, Corpul 10 al Armatei 5 ne-a înștiințat că nu mai are în față pe inamic și că acesta se retrage spre Montmirail. În cursul serii am aflat că celelalte corpuri ale Armatei 5 continuă ofensiva și că Armata 6 susține la vest la Oureq o bătălie care, pînă în prezent, este încununată de succes.

9 septembrie: balanța victoriei inclină spre noi

În zorii zilei de 9, inamicul și-a dublat violența atacurilor. Revărsindu-și mai înfi forțele în stînga noastră, el a hărțuit avansurile Diviziei marocane, ajungînd apoi pînă la satul și castelul Mondement, pe care le-a ocupat.

Ora 6. Comandantul Corpului 9 a pus la dispoziție generalului Humbert, coman-

dantul Diviziei marocane, singura rezervă ce i-a mai rămas, Regimentul 77 infanterie, care se găsea, însă, la Saint-Loup, la două leghe depărtare; ajutorul său se va lăsa deci așteptat.

Pentru a câștiga timp, generalul Humbert a obținut de la generalul Grossetti, comandantul Diviziei 42, două batalioane de vinători de munte și artileria diviziei. Marocanii și-au întărit astfel rezistența în pădurile de la sud de Mondement și s-au menținut eroic pe poziții pînă la sosirea Regimentului 77 infanterie. Acesta a apărut către ora 11. De altfel, orice pericol era înlăturat. La ora 14, Regimentul 77 a atacat Mondement, împreună cu rămășițele unui regiment de zuavi din Divizia marocană. Atacul a eșuat însă sub focul puternic al mitralierelor postate la grilașul și ferestrele castelului din Mondement. Sub focul tunurilor, la ora 18.30, Regimentul 77 a pornit din nou la asalt și a înfrînt pe inamic; la ora 19, colonelul Lestouqui, comandantul regimentului, a trimis acest raport scurt și elocvent: „Am cucerit satul și castelul Mondement, unde mă instalez în timpul nopții”.

Restul trupelor Corpului 9 a dus și el lupte grele cu inamicul. De cum s-a luminat de ziuă, Brigada 103 din Divizia 52 de rezervă, care în seara zilei precedente ajunsesse la jumătatea drumului dintre Connantray și Fère-Champenoise, a reluat atacurile, dar nu a reușit să înainteze prea mult. La scurt timp, contraatacată, brigada a fost respinsă și s-a retras spre Connantray, sub un foc ucigător. Comandantul corpului, generalul Dubois a ordonat Diviziei 17 să se mențină cu orice preț pe linia: Mont-Août — ferma Nozet — ferma Sainte-Sophie, care făcă legătura în dreapta cu Divizia 52 rezervă.

La ora 13.30, sub presiunea dușmanului, unitățile Diviziei 52 rezervă, care ocupau Mont-Août, s-au retras, antrenînd în mișcarea lor și Divizia 17; ultima s-a regrupat pe linia: Cota 144 (la trei kilometri de Linthes) — ferma Saint-Sophie, unde a oprit pe inamic.

Concomitent, germanii au atacat și Corpul 11 armată, cucerind

localitățile Corroy și d'Ognes, respingînd Divizia 18 în pădurile de la sud de Gourgauçon. Pe extrema dreaptă a frontului armatei, Divizia 9 cavalerie, amenințată de o infiltrație a cavaleriei germane în valea râului Huitrelle, a fost nevoită și ea să se replieze.

Din fericire, în stînga frontului, Divizia marocană a continuat să reziste eroic pe înălțimile de la Mondement; mai tirziu, Corpul 10 a respins pe inamic, cucerind poziția Banay-Baye.

În aceste condiții, Cartierul general al armatei a putut să-și îndrepte întreaga atenție asupra zonei Fère-Champenoise, unde inamicul părea că își sleiește forțele. Aici am decis angajarea unui atac decisiv, marcat prin intrarea în luptă a Diviziei 42.

Aceasta pornise la drum, conform ordinelor date, spre zona Linthes—Linthelles. La orele 15.45 i-am transmis comandantului diviziei ordinul de atac în direcția Euwy. Am ordonat apoi Corpului 11 să atace pe linia Connantray—Montéproux, alături de Divizia 42; Corpului 9 să se pregătească pentru executarea ofensivei indicate, la nord de Divizia 42; Diviziei 51 de rezervă să atace în zona Saint-Prix—Baye; Corpului 10 să participe la ofensiva Diviziei 51 rezervă, atacînd la nord de mlaștinile Saint-Gond, pe direcția vest-est.

Este vorba deci de un contraatac vast, dus de la vest spre est, asupra localității Fère-Champenoise și împrejurimilor sale, care trebuia să înceapă în această seară. Deși obosele, trupele noastre erau gata de luptă, odată cu intrarea în linie a Diviziei 42. Lor li se opuneau forțele inamice epuizate de eforturile grele din zilele precedente și împinse spre sud de propriile lor succese, într-un moment în care sistemul german de forțe era în întregime zdruncinat, iar la vest de mlaștinile Saint-Gond chiar distrămat. În această ultimă zonă, Corpul 10 câștiga cu ușurință teren, în timp ce mai la nord, Corpul 1 ajungea la șoseaua La Chapelle-Champaubert.

Ora 18. Canonada răscălea întregul front al armatei. Se apropia noaptea. Sosise clipa,

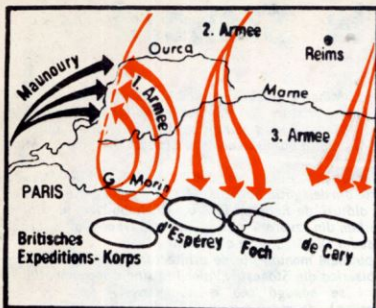
în care, printr-un plus de energie și agresivitate, să inclinăm balanșa victoriei spre noi. Avînd în stînga Divizia 42, ostașii Corpului 9 au pornit la atac. Ei au înaintat încet prin pădurile din fața lor, presărate cu cadavre și răniți din garda prusacă, măturînd în contestabilă a pierderilor provocate de tirul artileriei noastre. Noaptea cobora pe nesimțite, dar avansam; grupuri inamice se retrăgeau, dintr-o pădure în alta, trăgînd într-una focuri de armă. Pornind de pe linia Linthes-Linthelles, Divizia 42 a înaintat pe șoseaua principală care duce de la Connantray spre Fère-Champenoise.

La miezul nopții, comandantul Corpului 9 a raportat că a ocupat ferma Nozet și călile de acces spre ferma Sainte-Sophie, că moralul trupelor sale e neobișnuit de ridicat și că înaintarea continuă. Zorii zilei de 10 septembrie au găsit Corpul 9 în localitățile Morains-le-Petit și Fère-Champenoise; în acest timp, Divizia 42 înainta pe coama dintrii Connantray și Connantray. Mai la sud, Corpul 11 a urma mișcarea, în timp ce, la dreapta armatei, Divizia 9 de cavalerie s-a deplasat înainte, spre Mailly, iar Corpul 21 al Armatei 4 (vecină cu noi) și afla la 4 kilometri de Soupmis. Din această clipă, Armata 9 în întregime ei se afla în marș spre Marna, în regiunea Châlons.

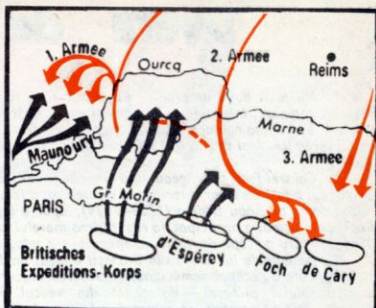
Peste tot, pe căile de acces din Fère-Champenoise se înregistrează urmele încercărilor grele la care a fost supus inamicul, semnele retragerii sale grăbite, dezordonate. Am făcut numeroși prizonieri și am capturat materiale de război și provizii.

10 - 12 septembrie: Parisul a fost salvat

În dimineața de 10 septembrie la ora 5, înaintarea a fost reluată. Singurele piedici au fost cele provocate de materialele abandonate de inamic sau de obstacolele ridicate de el, în anumite puncte. Cîteva patrulare germane de cavalerie s-au retras fără luptă.

7 septembrie: replierea Armatei 1 germane (săgeți roșii) după contraofensiva Armatei 6 franceze, comandate de generalul Maunoury (săgeți negre)

9 septembrie: contraofensiva aliaților pe Marna: B.E.F. și Armatele 6 (Maunoury) și 5 (d'Espérey) franceze în plină acțiune (după săptămânalul vest-german Der Spiegel)

La amiază mi-am mutat cartierul general la Fère-Champenoise. Germanii au prădat tot orașul. De prin case au fost scoși inamicii care n-au putut fugi la vreme. În gara încă în flăcări, l-am găsit pe generalul comandant al Corpului 9. De aici am dat ordin ca, în cursul zilei de 10, virfurile coloanelor să ajungă pînă la localitatea Soude.

Marșul a continuat pe întregul front; spre sfîrșitul după-amiezii, însă, luptele angajate ici și colo cu ariergărzile inamice n-au mai permis o înaintare la fel de rapidă ca dimineața, deoarece dușmanul acționa cu o mare parte a artileriei sale. La căderea nopții, Armata 9 a ajuns la linia generală: Ecury-le-Repos—Lenharrée-Poivres—Sainte-Suzanne.

În stînga noastră, trupe ale Armatei 5 au atins riul Marna, la Dormans, fără să fi intrat încă în legătură cu noi. În dreapta armatei 9, Corpul 21 din Armata 4 și-a continuat drumul spre Sompuis.

Am hotărît ca în ziua următoare, 11 septembrie, la ora 5, toate coloanele noastre să continue urmărirea inamicului. Intenționez să acționez astfel: în timp ce Corpul 1 din Armata 5 va trece Marna la Dormans, Corpul 10 al aceiași armate, dislocat în ziua de 11 la Armata 9, se va îndrepta spre Épernay, cu misiunea să curețe de germani masivul forestier dintre cele două armate și să

pună stăpînire pe importantul punct de trecere de la Épernay.

Încă din seara zilei de 10 ne ciocniserăm cu ariergărzile germane; noaptea, unele din ele fuseseră înghesuite la Clamanges și Trécon. În dimineața de 11, șoseaua era, însă, liberă și Armata 9 nu a înfrînt nici o rezistență. Am ordonat trupelor să ajungă cît mai curînd la riul Marna și să pună mina, încă în cursul zilei, pe punctele de trecere pe malul celălalt. Cu toate că inamicul nu opunea rezistență, marșul coloanelor era, totuși, destul de lent. La oboseala trupelor, se adăuga ploaia neîntreruptă care îngreuna terenul.

La sfîrșitul zilei de 11, în stînga noastră, Corpul 10 al Armatei 5 a ajuns la Épernay trecîndu-și avangărzile peste riul Marna; Corpul 9 al trupelor aflate sub comanda mea a atins și el valea Marnei, în zonele Pliuot și Athis; Divizia 42 infanterie se afla în regiunea împădurită la nord de Germinon-Velve, iar Corpul 11 pe linia Thibie—Ecury-sur-Coole. Corpul de cavalerie și-a trimis detașamente spre trecerile peste Marna, la Châlons și în amonte, găsind intacte doar podurile de la Châlons, Sogny și Sarry.

În ziua de 12, ora 13, am intrat la Châlons și mi-am instalat Cartierul general la Prefectură. Toată dimineața, orașul a fost traversat, într-o ordine perfectă, de coloanele Corpului 11, ca și de artileria și

convoaiele Diviziei 42 infanterie și ale Corpului 9. La hotelul „Preasfințitei născătoare de Dumnezeu” unde am luat cina, personalul servise cu o noapte înainte o masă copioasă comandanților superiori ai armatei inamice, în frunte cu prințul de Saxa.

Bătălia de pe Marna s-a terminat. A fost cu adevărat o mare victorie, opera aceluia care o pregătise încă din 24 august 1914: generalul Joffre. Imediat după eșecurile noastre de la frontieră, el și-a dat seama de greșelile comise la începerea ostilităților. Constatînd intențiile, în sfîrșit, limpezi, ale inamicului, de a manevra de-a lungul Belgiei, și observînd lipsa de pregătire a anumitor comandanți, Joffre n-a ezitat să-și repartizeze altfel forțele, să-și formeze în vest o armată de manevră, să reorganizeze comandamentul, să prelungească retragerea pînă la momentul prielnic. Odată ivit acest moment, generalul Joffre a combinat judicios ofensiva cu defensivă, dînd o lovitură nimicitoare inamicului.

Parisul, inima țării, era salvat printr-o victorie, la reușita căreia Joffre își trimisese trupele, convins fiind că acolo se decide soarta bătăliei. Acum, planurile inamicului s-au năruit și, odată cu ele, prestigiul armatei germane.

Dvera de la Stănești

Nu mult după urcarea sa pe tronul Țării Românești, Mihai Viteazul a schimbat aproape toți dregătorii sfatului domnesc, înlocuindu-i cu oameni noi, îndrăzneți și loiali, în stare să-l sprijine în realizarea marilor sale planuri. În fruntea noului sfat, s-au aflat cei trei frați Buzești, Preda, Radu și Stroe, vestiți prin vitejie și puternici prin averea lor. Mai târziu, în 1598, în lupta cu turcii la Vidin, „multă bărbăție ardără Buzeștii înaintea lui Mihai vodă”.

Cei trei frați se trăgeau dintr-o veche familie de boieri olteni¹. Bunicul lor după mamă, Giura din Stăneștii de Vilcea, a fost un boier însemnat la vremea sa; a făcut parte din delegația boierilor pămînteni care ceruse sultanului ca domn pe Radu Bădica (1523-1524), apoi a luptat, alături de Radu de la Afumați, împotriva turcilor și, în cele din urmă, a participat la răzvrătirea marelui ban Șerban din Izvorani contra lui Radu vodă Paisie (1535-1545); pentru a scăpa de mînia domnească, s-a refugiat în sudul Dunării, unde a și murit.

De numele lui Giura din Stănești e legat unul din puținele monumente de arhitectură religioasă din secolul XVI, care au scăpat nemăcinată de trecerea veacurilor: biserica din Stănești². Valorii în sine a monumentului și a ansamblului pictural — datat tot din veacul XVI — i se adaugă cea a numeroaselor danii de opere de artă. Printre acestea, se remarcă o frumoasă dveră (perdea), de mari dimensiuni, aflată în prezent în patrimoniul Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România. Ea a fost lucrată în anul 1602, din porunca lui jupan Preda Buzescu, pe atunci mare ban al Craiovei în domnia lui Radu Șerban (1602-1610). Brodată pe mătase roșie, cu fir de mătase colorată, argint și aur, dvera de la Stănești reprezintă, în partea inferioară, Ingenuncheați, pe donatorii ei: Preda Buzescu și soția sa Cătălina. Preda este îmbrăcat într-un antieriu argintiu, cu mîncile strîmte terminate cu manșete și un contes de material auriu, cu găitane pe piept. Poartă barbă bogată. Capul îi este descoperit, iar părul tăiat scurt. Chipul îl arată a fi la vîrsta deplinei maturități.

Soția banului Preda Buzescu, Cătălina, este și ea reprezentată pe broderia de la Stănești, în poziție de rugă, ca și soțul său. E îmbrăcată cu un sarafan de mătase albastră și cu un contes de catifea cu fir și cu găitane pe piept. Mîncile cămășii sînt strîmte pe brațe și terminate cu manșete brodate. Părul e acoperit cu o scufie de fir, peste care se observă un vâl argintiu legat sub bărbie. Gulerul conteșului și scufia sînt înfrumusețate cu o garnitură de mătase roșie.

Portretul Cătălinei este unul din cele mai izbutite realizări ale genului în arta medievală românească. Linia feței este pură, ochii negri, migdalați, sînt subliniați de sprîncene frumos arcuite; gura, roșie, frumos conturată. Din toată înfățișarea personajului se degajă calm și grație. Artistul a fost preocupat să confere modelului trăsături particulare menite a-l singulariza, a-l scoate din tiparele tradiționale impersonale ale portretisticii epocii.

Dvera de la Stănești face parte din cele patru broderii muntene cu portrete de boieri (în afară de ea, în țară nu se păstrează decît epitrahilul cu portretul lui Barbu Craiovescu și al soției sale Negoslava, epitrahil aflat tot în patrimoniul Muzeului de Artă al R.S. România³). Existența unor astfel de portrete de boieri este o caracteristică a broderiilor din Muntenia, în Moldova negăsindu-se decît portrete brodate ale membrilor familiilor domnitoare. Trebuie reținut modul veridic în care au fost redată chipurile pe lucrările de tipul celei de la Stănești.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 2/1968.

² Vezi Magazin istoric, nr. 11/1970.

³ Celelalte două se găsesc în Grecia și Iugoslavia și reprezintă pe Preda Buzescu și Cătălina, împreună cu copiii lor, Barbu și Mara, iar cealaltă pe Stroe Buzescu și soția sa, Sima.

Marin Matei POPESCU

PLANȘELE NOASTRE

① O broderie lucrată în anul 1602 din porunca lui jupan Preda Buzescu... (Dvera de la Stănești, p. 32)

② Ieniceri și călăreți otomani forțînd trecerea unui rîu.

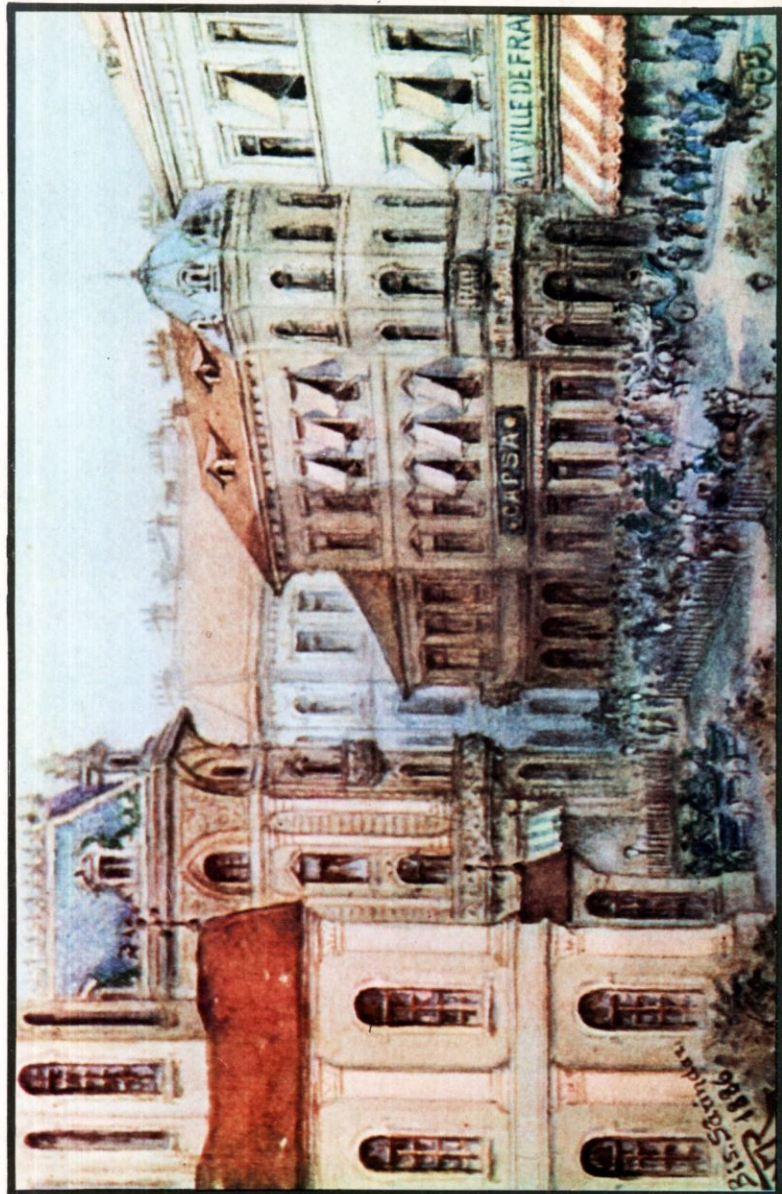
③ Miniatură persană din epoca timuridă. Personajul central pare a fi Timur Lenk („Fulgerul” la picioarele „Stăpînului fulgerului și trăsnetului”, p. 36)

④ Bucureștiul la sfîrșitul secolului XIX. Stampă de epocă („Strămoșii mei au fost răzeși”, p. 24)

R. S. Gaudin
1886

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Voltaire... rege

În timpul unei petreceri, la care avea mai mulți invitați, printre care și Voltaire, regele Frederic II le adresă următoarea întrebare:

— Dacă ați fi regele Prusiei, ce-ați face?

— Aș vinde cât mai repede regatul, i-a replicat Voltaire. Iar banii i-aș cheltui desigur la Paris, a continuat după o clipă marele filozof.

Virgil STĂNESCU,
Pitești

■ Alt rol

În 1890, Ion Ghica (1817-1897) se întorcea de la Londra, unde îndeplinsese funcția de ministru plenipotențiar¹. La gară, printre cei veniți să-l întâmpine, se afla și Petre Sfetcu, avocat și om politic pe care-l cunoscuse la un curs de dicțiune, organizat în 1877, când Ghica fusese numit director general al teatrelor.

— Cum mai merge, îl întreabă Ghica, recunoscându-l.

— Mulțumesc, Excelență, sînt procuror.

— A, foarte bine. Și în ce piesă joci acum? continuă zîmbind Ghica.

Andrei CIUREA,
Zărnești

■ Poetul la război

Într-o clipă de răgaz pe cîmpul de luptă, poetul An-

tagoras făcuse un foc și frigea o bucată de carne. Întîmplător, a trecut pe acolo regele Antigone.

— Ce crezi tu, Antagoras, Homer cînd a descris vestitele lupte ale lui Agamemnon și-a pierdut vremea frîgînd pastramă? îl întreabă batjocoritor regele.

— Dar vă închipuiți că Agamemnon a cîștigat toate luptele pierzîndu-și vremea să vadă cine frige pastramă pe cîmpul de luptă? i-a răspuns Antagoras.

I. CIUTESCU,
București

■ O singură literă...

Într-o publicație franceză din sec. XVIII, a apărut următoarea informație care a stîrnit o vie emoție: „Le roi Louis XV est depuis 8 jours au château de Fontainebleau; hier, il s'est *pendu* dans la forêt”. Zețarul a cules în loc de *perdu* (pierdut) *pendu* (spînzurat), așa că cititorii au aflat uimiți: „Regele Ludovic XV se află de 8 zile la Castelul Fontainebleau; ieri s-a spînzurat în pădure”.

Radu BUTOIU,
Com. Traian, Jud. Brăila

■ De-ale nemuritorilor...

În decursul timpului, în jurul celebrei Academii franceze (înființată în 1635 de către Richelieu) s-a format o întreagă literatură anecdotică. Vorbele de duh, multe

din replicile adeseori tăioase ale unora dintre cei 40 „nemuritori”², s-au perpetuat peste ani, constituind o ineputabilă sursă de umor.

Prezentăm cititorilor noștri cîteva din acestea:

După recepția sa la Academie, scriitorul și filozoful Fontenelle (1657-1757) a spus: „Nu mai există acum în Franța decît 39 persoane care au mai mult spirit decît mine”.

Navigatorul francez Bougainville (1729-1811), rugîndu-l pe Charles Duclos (1704-1772) să-i mijlocească intrarea la Academie, i-a dat de înțeleas că, fiind atins de o boală incurabilă, ar lăsa foarte curînd locul său vacant. Celebru memorialist i-a răspuns: „Îmi pare rău, dar nu-i de resortul Academiei să primească ultima spovedanie”.

■ Greu de răspuns

Un veleitar într-ale literaturii i-a trimis lui Racine o tragedie, solicitîndu-i părerea. După ce a citit lucrarea, marele dramaturg i-a scris autorului: „Greutatea nu este de a face o tragedie ca aceasta, ci de a răspunde celui care a făcut-o”.

■ Decît punga...

Un alchimist care se lăuda că a găsit mijlocul de a face aur a solicitat o recompensă Papei Leon X (1475-1521) care trecea drept protector al artelor și științelor. Papa a acceptat.

Peste cîteva zile, alchimistul s-a prezentat la Vatican să-și ia banii promiși. Nu mică i-a fost dezamăgirea cînd, surîzînd, Papa îi dădu... o pungă goală, spunîndu-i: „Din moment ce aurul îl știți prepara, cred că nu vă lipsește decît punga în care să-l păstrați”.

E. Paraschivolu,
București

¹ În Franța, membrii Academiei — al căror număr este de 40 — sînt cunoscuți și sub numele de nemuritori (*immortels*).

² Vezi Magazin istoric, nr. 9/1971.

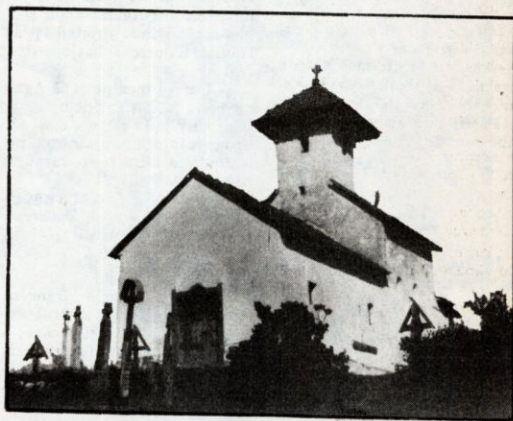
Sanctuarul de istorie și artă veche românească de la Streisîngeorgiu

Dr. RADU POPA

Cu aproape cincizeci de ani în urmă, printr-un articol intitulat **Cea mai veche ctitorie de nemeși români din Ardeal (1408-1409)**, publicat în 1927, după ce a fost comunicat la Academie în ședința publică din 14 mai 1926, Nicolae Iorga scotea din anonimat o modestă bisericuță de piatră aflată la marginile Țării Hațegului, la Streisîngeorgiu, pe malul drept al Streiului. Datarea se întemeia pe leatul 6917 (1408-1409) înscris la sfârșitul pisaniei zugrăvite în cadrul tabloului votiv de pe peretele răsăritean al unui mic turn interior. În tabloul votiv sînt reprezentați jupanii Lațcu și Cîndreș, precum și jupanița Nistora și Vlaicu, soția și fiul lui Cîndreș. Primele două dintre personajele numite sînt consemnate și în documente de cancelarie din anii 1377-1409, făcînd parte din pătura superioară a cnezilor hațegani despre care am avut prilejul să scriem chiar în paginile acestei reviste¹.

Tabloul votiv este în mod evident repictat în 1743, personajele purtînd costume din secolul XVIII și tot atunci pare a fi fost repictată și pisania care, deși nu lasă îndoieli în legătură cu anul, cuprinde totuși unele cuvinte neclare printre care și un fragment interpretat de N. Iorga ca pomenind pe un strămoș al ctitorilor, diacul Litovoi.

Întemeindu-se pe criterii stilistice, pe prezența unui altar

Biserica din Streisîngeorgiu (vedere dinspre vest). Tinda din partea anterioară a fost adăugată în sec. XVIII

de plan dreptunghiular și a turnului interior care imită într-o formă stîngace și nefuncțională turnurile cu tribună din bisericile nobiliare, istoricii de artă au atras ulterior atenția asupra faptului că monumentul este sensibil mai vechi, de la sfârșitul sec. XIII sau începutul sec. XIV și că afirmația din pisanie, după care această „mănăstire” ar fi fost înălțată în 1408-1409 de către jupanul Cîndreș, nu poate corespunde adevărului. În această privință sînt de acord toți specialiștii din do-

meniul istoriei artei și arhitecturii, atît cei români (V. Vătășianu, Gr. Ionescu, V. Drăguț etc.) cît și cei străini. Dar cercetările recente făcute asupra monumentului au depășit pînă și cele mai optimiste așteptări, așezînd bisericuța de la Streisîngeorgiu într-o situație excepțională, de cel mai vechi monument românesc de piatră sigur datat. Situație excepțională doar deocamdată, desigur, deoarece descoperirile de la Streisîngeorgiu deschid perspective interesante și promițătoare

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1972.

asupra cercetărilor viitoare din această zonă și din cele învecinate.

Cercetările de la Streisengeorgiu au fost inițiate la începutul acestei veri de către Direcția Patrimoniului Cultural Național, în colaborare cu Institutul de arheologie din București, ca etapă pregătitoare a lucrărilor de restaurare. Acțiunea se înscrie într-un plan mai amplu vizând valorificarea numeroaselor monumente medievale românești din părțile Hațegului și ale Hunedoarei și totodată o mai bună cunoaștere a istoriei românilor transilvăneni la începuturile evului mediu. De la bun început, săpăturile arheologice au scos la lumină piese cu datare certă, constând din podoabe de argint și de sticlă, în fragmente ceramice provenind de la oale, cu forme și decorațiuni caracteristice acestei vremi, ca și din monede. O parte a acestor piese a fost găsită în altarul bisericii, ca și în morminte, care, în raport cu biserica, sînt ulterioare momentului înălțării acesteia.

Confirmînd datarea impusă de săpăturile arheologice, cercetările întreprinse paralel asupra pereților monumentului au dus la descoperiri pentru care calificativul de senzațional nu ni se pare exagerat. Sub tencuielile cu vîruială simplă din sec. XVIII, se află un ansamblu de pictură murală destul de bine păstrat, ocupînd o mare parte a pereților altarului. Calitatea lor artistică este excepțională. Picturile sînt însoțite de o pisanie zugrăvită sub fereastra din axul altarului, înscrisă într-un chenar de motive geometrice și florale. Textul slavon este dispus pe zece rînduri și începe cu data: „La leatul.6. mii. și. 8. sute. și. 20. și. 2.”, an socotit de la „facerea lumii” și din care scăzînd 5508 sau 5509 obținem data de 1313-1314. În continuare, pisania vorbește despre hramul bisericii, despre un cneaz cu numele de Ba-

Pisania din 1313-1314 zugrăvită în altarul bisericii, în timpul lucrărilor de curățire

lea, despre un preot cu numele de Naneș, iar în final cuprinde semnătura zugravului. Iar pisania și ansamblul de pictură murală despre care a fost vorba nu sînt așternute pe cel mai vechi, ci pe cel del doilea strat de tencuială!!! Porțiuni din primul strat de tencuială, purtînd și el un decor de pictură murală, au fost puse deja în evidență prin cîteva sondaje făcute pe perete.

Indiferent de surprizele pe care le mai poate aduce dezvelirea integrală a picturii din 1313-1314, cercetarea, în limitele posibilităților, a picturilor primului strat și continuarea săpăturilor arheologice din monument și din împrejurimi, cîteva dintre rezultate au deja caracter de certitudine iar valoarea lor pentru istoria românească poate fi de pe acum subliniată. **Sîntem azi la Streisengeorgiu în posesia unui ansamblu de pictură murală de factură bizantină mai vechi cu cel puțin o jumătate de veac decît cunoscutele picturi ale bisericii domnești din Curtea de Argeș. Pictura care se vede astăzi la Streisengeorgiu pe primul strat, anterioară unei date certe, este mai veche**

decît tot ceea ce există în acest domeniu în țara noastră.

Pe de altă parte, pisania amintită are valoarea și semnificația unui document anterior momentului în care izvoarele scrise consemnează întemeierea Țării Românești. De fapt, documente mai vechi provenind din mediul românesc, în care românii să scrie despre ei, nu se cunosc deocamdată pe teritoriul de la nord de Dunăre. Pentru Țara Hațegului, după informația din 1247 cuprinsă în **Diploma cavalerilor ioaniți** și după cele două știri de la sfîrșitul sec. XIII referitoare la campania împotriva voievodului oltean Litovoi, care ar putea să aibă implicații locale, această pisanie reprezintă prima știre explicită asupra realităților istorice de aici. Ea dă consistență și greutate izvoarelor de altă natură, în primul rînd celor arheologice. Cercetările care sînt în curs în această zonă, ce a adăpostit cîndva inima Daciei libere și apoi centrul provinciei romane Dacia, vor aduce fără îndoială multe informații, noi și importante, referitoare la istoria poporului român din perioada anterioară cristalizărilor sale statale definitive.

„FULGERUL” LA PICIOARELE „STĂPÎNULUI FULGERULUI ȘI TRĂSNETULUI”

ALBERT CHAMPDOR

La hotarul dintre secolele XIV și XV, cel de-al doilea Imperiu mongol se întindea de la frontierele Chinei pînă la cele ale Egiptului, din India pînă la Marea Neagră. Întemeietorul și conducătorul lui era Timur Lenk (1336-1405), adică Timur cel Șchiop, căruia europenii i-au spus Tamerlan. Dincolo de granițele apusene ale acestui imens Imperiu mongol se aflau teritoriile stăpînite, în acea perioadă, de sultanul turc Baiazid I (1347-1403), supranumit Fulgerul, cel care învinsese la Nicopole (1396) pe cavalerii polonezi, unguri și francezi, își extinsese imperiul prin noi acapărări teritoriale și asediase cu îndirjire Constantinopolul¹.

Două imperii puternice, doi cîrmuitori temuși, avizi de glorie, dar mai ales de cuceriri. În vara anului 1402 a avut loc între ei o înfruntare decisivă, cu urmări dintre cele mai neașteptate. Reproducem, cu unele prescurtări, relatarea acestei uriașe încăleștări de forțe după volumul: Albert Champdor, Tamerlan, apărut în editura pariziană Payot.

Titlul și subtilurile articolului aparțin redacției Magazin istoric.

G.P.T.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1971.

Ciocnirea între Imperiile otoman și mongol nu se mai putea înlătra. Cei doi adversari așteptau cu nerăbdare ocazia să-și măsoare puterile. Ca bun adept al califului Ali [ginerelui lui Mahomed — în temeiul islamismului], Tamerlan fi ura pe turci. Atacînd pe Baiazid, conducătorul mongol continua opera lui Genghis-Han care, în fruntea hoardelor lui dezlănțuite, zdrobise pe vestiții turci selgiucizi¹ ieșiți din birlogurile lor muntoase ca să intre în slujba califilor abbasizi² și apoi să le ia puterea.

Pe urmele armatei fantomă

În cursul Divanului care trebuia să proclame ca sfînt războiul ce se pornea împotriva trușafului Baiazid, marii demnitari mongoli s-au arătat șovăitori. Adevărata cauză a șovăielilor era însă legată de dorința lor de a se bucura în tihnă de bogățiile jefuite în Damasc. Cîțiva dintre ei au obiectat că se temeau de urmările supărătoare ale acestei campanii, întrucît astronomii consultați nu citiseră în stele decît prevestiri rele. Dar Tamerlan, cu capacitatea lui de prevedere, le-a arătat că războiul la care se hotărîse, cu toată vîrstă înaintată pe care o avea, era absolut necesar, dacă nu voiau ca puterea mongolilor, pe care el o restabilise și care îi fusese preocuparea permanentă a vieții, să fie amenințată în viitor de între-prinzătorii turci. De asemenea, le-a făgăduit solemn că, de îndată ce Baiazid va fi la picioarele lui, se vor înapoia la Samarkand [pe atunci capitala Imperiului mongol]. Nu avea oare și el nevoie de odihnă, după atîtea marșuri călare din țară în țară și de răgazul necesar pentru a se ocupa de cîrmuirea Transoxianeii natale, de care-l cuprindea dorul unorii? Ca să combată prevestiri rele pe care le invocau emirii, a chemat pe astro-

logul său personal, pe care-l consulta întotdeauna înainte de a lua o hotărîre importantă, și acesta, de față cu toată curtea mongolă, i-a spus: „În constelația Berbecului va apărea o cometă și dinspre răsărit va veni o armată imensă, care va cucerii Asia Mică și va trîni la pămînt stindardele unei alte armate mari”. Aluzia era limpede: armata venită din răsărit trebuia să fie neapărat armata lui Tamerlan. Cit despre prima profeție, toți astronomii din epoca aceea au semnalat apariția unei comete uriașe, ce s-a putut vedea timp de trei luni și care s-a îndreptat dinspre răsărit spre apus.

Strălucita biruință a sultanului Baiazid asupra forțelor creștine în bătălia de la Nicopole schimbăse direcția politicii externe a otomanilor, care, lăsîndu-i în pace pe mongoli, găsiseră în Armenia pretextul de care aveau nevoie ca să lupte împotriva influenței lor. Baiazid făcea parte din aceeași semîință ca și Tamerlan, avea aceeași religie. Ambii reprezentau aceeași forță dinamică a nomazilor din Turan [regiune de deșert și semideșert din Asia Centrală], de pe urma căreia Islamul a tras cele mai de seamă foloase. În cartea sa **Imperiul mongol și Tamerlan**, Michael Prawdin scrie: „Dumurile lor nu erau identice, pentru că planurile de cucerire ale Turciei erau îndreptate spre apus, spre Europa, iar Tamerlan, urmașul lui Genghis-Han, nu avea nici un interes în Asia Mică”. Pentru Tamerlan, sultanul Baiazid era doar un fiu necredincios al aceleiași patrii turanice, care se corcise în mediul arabobizantin și împotriva căruia trebuia să lupte chiar în propria lui țară. Pentru Baiazid, care visa să-și pună pe cap coroana cea grea a împăraților greci, Tamerlan nu era decît o căpetenie de trib din Turanul sălbatic, venit din adîncurile Asiei barbare. Corespondența dintre cei doi cîrmuitori este concludentă. Se insultau și se blestemau în termeni elocvenți, dar foarte puțin diplomatici.

La începutul primăverii anului 1402 Tamerlan a părăsit în Asia Mică, prin cim-

pia de la Erzengian și prin Sebasta, unde și-a trecut în revistă armata. Un anumit număr de escadroane aveau stindarde roșii; platosele, șeile, valtrapurile, scuturile și armele, toate erau roșii. Un alt corp de oaste era galben, iar altul alb. Un regiment purta zale, iar altul platose. După șase zile de marș au ajuns la Cezareea din Capadocia. Aflînd de năvălirea mongolilor, Baiazid a dat ordin trupelor sale să le iasă înainte. Dar avangarda lui a încercat în zadar să ia contact cu dușmanul, care rămînea nevăzut. Nicăieri n-a fost găsită urma celor 500 000 mongoli, pe care nu-i puteai prinde cum nu poți prinde vîntul și noaptea. Baiazid a alergat la Sebasta. Acolo n-a găsit pe nimeni. A sosit la Cezareea din Capadocia, socotind că, în sfîrșit, va pune mîna pe Tamerlan. Dar acesta nu mai era acolo. Trebuia oare să se învîrtească mereu în cerc prin Asia Mică, urmîrind această uriașă armată fantomă, care dispărea ca prin minune de îndată ce i se părea că o zărește? Oare se deschidea pămîntul și o înghițea imediat ce el, Baiazid Fulgerul, învingătorul bulgarilor, macedonenilor, al cruciaților francezi, unguri, polonezi, se iveau în fața ei, în fruntea inenicerilor săi, al căror nume fusese urlat cu spaimă de atîtea popoare? A trimis cercetași în toate părțile, a mărșăluit cu armata lui în toate direcțiile, însă fără să dea de Tamerlan și de hoardele lui. Deodată, tocmai cînd pierduse speranța să mai înfilnezească pe mongoli, au sosit la el niște mesageri turci înnebuniți de frică, venind de la Ankara. Tamerlan se afla în fața orașului, vechea capitală a Galatiei sub împăratul Nero, metropola patriarhatului de Constantinopol, celebră prin ruinele unui templu zidit de împăratul August, care pusesese să i se graveze testamentul pe șase din stilpii lui.

Oștile marii bătălii

Ce se întîmplase? De la Sebasta, Tamerlan se îndreptase spre miazăzi, avînd grijă să se depărteze de orașele situate în drumul său, ca să nu i se vădească prezența și,

¹ Denumire sub care sînt cunoscute trei dinastii turcomane descendente din legendarul Selgiuc (sec. X).

² Dinastie de 37 califi arabi din Bagdad, care au domnit între ca. 750 și 1258. Din această dinastie a făcut parte și Harun ar-Rasid (vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1972).

despărțit mereu de armatele lui Baiazid prin fluviul Kizil Irmak, își grăbise mersul spre apus, pe drumuri ocolite, greu de folosit. Mulțumită acestei manevre geniale, făcută cu scopul de a nu i se cunoaște mișcările, Tamerlan se găsea acum, cu numeroasa lui cavalerie, cu pedestrașii, elefanții de război și mașinile de asediu, în spatele lui Baiazid, într-un loc prielnic pe care-l alesese ca să dea bătălia, o cîmpie întinsă străbătută de cursul unei ape, pe care avusese grijă să pună stăpînire. Și, în timp ce oamenii săi se odihneau așteptînd pe turci, Baiazid gonia spre Ankara cu trupele

pucei. Aripa dreaptă cuprindea 30 000 călăreți persani și tot atîția georgieni, frumoși, cruzi și prădalnici, aproape 40 000 oameni recrutați din Armenia, din munții Caucaz, din Kabulistan, Kandahar și India. Căpetenia lor era emirul Șeic Nurreddin. În sfîrșit, cei 100 000 oameni din corpul principal, comandat chiar de Tamerlan, era alcătuit din trupele de frunte, provenite din Transoxiana și din Djagatai, formate din masageți care beau lapte de iapă și pe care Cyrus n-a putut să-i învingă, din circasieni a căror principală ocupație era negoțul cu robi, din siberieni și samo-

leria grea aveau la centuri toporiști, lațuri și frîngii de tras mașinile de război sau carele. Ranițele erau mici: în ele păstrau traista de ovăz pentru cai, gamela, ceară, pile de ascuțit virfurile săgeților și corzi de schimb pentru arcuri.

Baiazid și-a orînduit armata în chip de semilună, după obiceiul otomanilor. Aripa dreaptă, numărînd 40 000 călăreți croați, înveșmîntați în negru și cu platoșe de fier, plus 10 000 pedestrași, era comandată de cumnatul său. Aripa stîngă o pusesse sub comanda fiului său cel mai vîrstnic, care avea la dispoziție trupele din Pamfalia, Capadocia și Pont, în număr de aproape 80 000 călăreți și 100 000 pedestrași, Baiazid își păstrase centrul format din vestitul corp al ienicerilor¹, recrutați din tineri robi creștini și care mai tîrziu au ajuns atît de puternici, încît au de tronat o multime de sultani, după bunul lor plac. Această splendidă trupă de elită, care se acoperise de glorie pretutindeni, cuprindea contingentele auxiliare din Siria și Mesopotamia, încredințate celor trei fii ai săi: Musa, Isa și Mustafa.

Cele două armate s-au găsit deci față în față, în ziua de 28 iulie 1402², pe cîmpia de la Ankara, unde aveau să se înfrunte în una din cele mai mari bătălii din istorie, atît prin numărul oamenilor angajați în luptă, cît și prin urmrile tragice pe care avea să le aibă asupra învinsului.

După zece ore de încleștare

Noaptea din ajunul acestei uriașe încăierări dintre sultanul Baiazid Fulgerul și Tamerlan, supranumit „Stăpînul fulgerului și trăsnetului”, noaptea aceasta de pomină a fost folosită de ambii conducători cu înfrigurare. Creierul lor era stăpînit de aceeași idee de dominare, amîndoi voind

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1972.

² Nu toți cronicarii indică aceeași dată a bătăliei de la Ankara. Marino Sanudo, în cartea lui intitulată *Vite de duchi de Venezia*, o fixează la 28 iulie 1402, ca și istoricul bizantin Phrantzes. Șerif-ed-Dîn o situează la 20 iulie 1402.

Arcaș turc călare

În p. 36: Tamerlan, „Stăpînul fulgerului și trăsnetului” (dreapta) și prizonierul său, Baiazid, zis „Fulgerul”

lui sleite de oboesală, lipsite de apă, prost plătite și nemulțumite pentru că 5 000 ostași muriseră de sete și de insolație, în primele zile de iulie, cînd căldura era covîrșitoare.

Tamerlan și-a împărțit armata în trei corpuri. Aripa stîngă, încredințată unuia din feciorii săi, era formată din contingentele din Horasan, din bactrieni, războinici crînceni, coborîtori din sciți, din sogdieni veniți de pe podșurile Asiei de Sus și din hircanieni, vînători de tigri, precum și din alte populații originare de pe țărmurile Cas-

ezi. 50 elefanți cu turelele lor pline de arcași trebuiau să izbească armata dușmană și să-și croiască drum prin desele sale rînduri.

Trupele mongole erau mai bine echipate ca oricînd. Călăreții aveau cai iuți, acoperiți cu platoșe de piele lăcuită, în roșu sau negru. Fiecare om avea două arcuri și o tolbă de săgeți, apărută împotriva umezelii de o învelitoare. Coifurile ușoare și practice erau prevăzute cu o fișie ținută, care apăra ceafa. Numai garda lui Tamerlan purta scuturi în afară de sabie, ostașii din cava-

să întemeieze împărății legendare; pînă atunci, amîndoi fuseseră norocoși în luptele lor de cucerire și înrobire, dar acum, pe bună dreptate, se temeau de răsăritul soarelui, erau neliniștiți la gîndul că norocul, plictisit să-i tot favorizeze, ar fi putut să-i părăsească în această luptă supremă.

Nici soldații din cele două tabere nu erau mai liniștiți. Turcii își aminteau de cuceririle mongolilor, rosteau cu spaimă numele lui Tamerlan, despre ale cărui isprăvi auziseră deseori, ca și de neînvinsa lui glorie pe care nimic nu o putuse zdruncina. Și înșirau campaniile victorioase ale mongolilor, care înfruntaseră gerurile aspre ale drumurilor din Caucaz, ale stepelor din Rusia Centrală, înduraseră căldurile înăbușitoare din îndepărtatele ținuturi ale Indiei și străbătuseră nesfîrșitele pustii kirghize, acele deserturi ale morții, unde — credeau ei — șuieratul vînturilor aduce celor vii blestemele umbrelor rățăcitoare din măruntăile pămîntului. Cei cu care aveau să lupte a doua zi erau aproape de aceeași origine cu ei, învinseseră de curînd puterile creștine coalizate. Pentru ei, turcii rămneau eroii din vestita bătălie de la Nicopol.

Chiar de la ivirea zorilor, Baiazid și Tamerlan au străbătut călare frontul armatelor, cerîndu-le să lupte cu bărbăție pînă la moarte. Bătălia hotărîtoare dintre mongoli și turci a început pe la ora zece dimineața, la nord-est de Ankara pe locul numit Cibukabad, unde odinioară Pompei zdrobise pe Mitridate. Această încăierare la care, după aprecierile contemporanilor, participa aproape un milion de oameni, avea să dureze pînă la căderea nopții. A fost îndrîjită, cruntă, dusă cu încăpăținare; abia spre seară a înclinat în favoarea mongolilor, după zece ceasuri de nesiguranță, în care timp otomanii, cu toate că inferiori ca număr față de dușmanii lor, s-au

bătut cu vitejia și înverșunarea obișnuită. Copleșiți de căldură, slăbiți și mai, ales demoralizați de neașteptata trădare, în plină luptă, a turcmenilor lui Aidin (acesta recunoscîndu-l pe Tamerlan, fostul său suveran, l-a părăsit pe Baiazid, atrăgînd după el și contingentele auxiliare din Mesopotamia), armata otomană, cu toată strășnicia și vitejia ei, cu toate isprăvile călărimii croate și ale regelui ei, Ștefan, care au săvîrșit minuni de eroism, stîrnind admirația lui Tamerlan, armata aceasta, atît de temută de Europa creștină, a fost înfrîntă. Ea a cedat terenul pas cu pas, lăsînd 40 000 morți pe cîmpia de la Ankara. Sub Baiazid au fost uciși cîțiva cai. Sultanul a rămas pe cîmpul de luptă în mijlocul credincioșilor săi ieșitori pînă la căderea nopții. S-a hotărît să fugă numai cînd a rămas cu puțini ostași și a înțeles că gloria lui se prăbușise.

Ioan, arhiepiscopul din Sultanieh, care a relatat și cucerirea Damascului de către mongoli, a istorisit bătălia de la Ankara, la care a fost de față: „Pentru că el [Tamerlan] era mai puternic în număr și vitejia oamenilor săi mai mare, porunci orînduirea de luptă, avînd în spate oastea și toată tabăra lui. Turcul [Baiazid], care socotea să-i stea împotrivă, porunci oamenilor săi patru atacuri; dar cînd se apropie, căpetenia primului atac se înfricoșă de mulțimea pe care o văzu și porni la fugă cu toți oamenii lui; și cînd turcul [Baiazid] îl văzu așa, vru să-l facă să se întoarcă; dar el nu-i dădu ascultare și fugi cu toți ai lui. Atunci turcul porunci al doilea atac, care ținu foarte mult, dar oamenii lui Temir Bey [Tamerlan] erau mai mulți și se făcu mare belșug de turci morți, aceștia fiind socotiți la mai bine de 15 000. Atunci începu al treilea atac al turcului, în care feciorii lui se bătură așa că unii dintre ei își pierdură viața, iar alții

fugiră. Văzînd aceasta, turcul dădu al patrulea atac, condus chiar de el; și cînd se văzu înfrînt, vru să fugă, dar nu mai putu, căci era înconjurat de dușmani din toate părțile. Și așa se văzu el prins în ziua de vineri, a 28-a zi din iulie, la ceasul 24. Și s-a socotit și numărat că de o parte și de alta au murit mai bine de 40 000. Dar au murit mai mulți turci ca ceilalți. Și mai mulți au fugit, mai cu seamă cei doi feciori ai turcului, care au scăpat dezbrăcați, fără platoșe; și numaidecît Temir Bey și-a trimis pe mulți din oamenii lui în orașul capitală al turcului, adică la Brusa. După ce a luat palatul, a pus mîna pe toată avuția turcului; și a trimis această avuție la Semercant [Samar-kand], împreună cu o mare pradă de slugi și robi. Și așa a început să potopească toată Turcia”.

Urmărit de mongoli, Baiazid a fost curînd prins și făcut prizonier cu toată curtea și cu toate bogățiile lui, printre care se afla și un renumit exemplar din *Coran*, scris pe piele de gazelă. După opt luni de captivitate, sultanul a murit la Ak Șehir, în ziua de 9 martie 1403, în urma unui atac de apoplexie.

Purtarea lui Tamerlan față de captivul său nu se potrivește deloc cu aceea pe care i-o atribuie contemporanul său Arabșah, dornic să-l ponegrească pentru că îngăduise jefuirea și incendierea Damascului, crimă pe care nu i-a iertat-o niciodată. Șeref-ed-Din Ali, care a urmat pe mongoli în expediția lor împotriva lui Baiazid și a cărui cronică a fost scrisă după cele mai autentice amintiri, confirmate de numeroși istorici, nu face nici o mențiune despre cruzimile cu care atîția autori au încărcat conștiința lui Tamerlan. De altminteri, acelea de care s-a făcut vinovat în realitate au fost de ajuns ca să justifice faptul că popoarele i-au blestemat amintirea.

**Selecția și versiunea românească
Gheorghe POPESCU TELEGA**

O discuție se poartă de aproape un secol și jumătate, fără ca vreodată cercetările să fi fost duse pînă la capăt și adevărul scos la lumină. Desigur, celor care, într-un fel sau altul, au participat la această discuție nu li se poate reproșa nimic, în afara unei necunoașteri în profunzime a faptelor pe care s-au grăbit să le relateze. Grabă care a favorizat circulația unor versuri, adesea atribuite cîntărețului popular, defăimătoare la adresa unuia dintre martirii neamului, a unuia dintre conducătorii țărânimii noastre care a mers pînă la sacrificiul suprem pentru eliberarea socială și națională a celor mulți și asupriți. Este vorba de Horea, luminatul conducător al răscoalei de la 1784, om drept și credincios unor idealuri nobile, care, folosind toate mijloacele, a luptat pentru binele și fericirea patriei sale. În sălile de judecată, la somptuoasa curte imperială sau în fruntea cetelor țărănești înarmate, Horea n-a preocupat nimic pentru obținerea unei îmbunătățiri a vieții iobagilor.

Cinstindu-i memoria, poporul, care l-a urmat fără șovăire în cutezătoria lui întreprindere, l-a trecut în legendă și i-a închinat cîntece, gloriificîndu-l, păstrîndu-i figura peste veacuri ca simbol și stîndard de luptă: „Pîn-a fost Horea-împărat / Domnii nu s-au desculțat / Nici în pat nu s-au culcat / Prinț la masă n-au mîncat”.

Dar nobilii nu l-au iertat pe Horea nici după acel înfricoșător și sălbatic martiriu

Gravură de epocă cu presupusul sigiliu avînd inscripția „Horia, Rex Daciae”

HOREA, REX DACIAE

AL. DOBRE

la care l-au supus. Amintirea faptelor sale bărbătești, rămasă vie în conștiința poporului, a continuat să amenințe putredul edificiu feudal: „Cînd Horea ieșea în deal / Grozii fugeau din Ardeal / Pînă fu Horea-împărat / Grozii n-au dormit în pat / Numai pe pămînt uscat / Nici din blide n-au mîncat”.

Cu forța armelor era greu de stăpînit focul ce mocnea. Era nevoie de o armă mai abilă, lătrălnică, dar efecăce, pentru a-l compromite pe Horea, a-i pîta coroana de martir și a-l scoate din inima

iobagilor și această armă nobilii au crezut că poate fi defăimarea. Celor care au ales-o, li s-a părut că modalitatea cea mai facilă de a o minui era folosirea versului de factură populară.

Asupra acestor încercări de pîngărire a memoriei martirului, de zdruncinare a încrederei în idealul pe care îl reprezenta personalitatea lui Horea ne vom opri în cele ce urmează, căci, uneori, asemenea versuri denigratoare au fost reproduse fără precizarea cuvenită restabilirii integrale a adevărului.

Documente referitoare la români și ale căror originale se află în arhivele Romei ne pun la dispoziție mai multe acte deslușitoare. În corespondența sa către autoritățile ierarhice superioare de la Vatican, nuntial apostolic la Viena, Giuseppe Garampi, vorbind despre prinderea, prin trădare, a lui Horea, făcea următoarea precizare: „... Horea și Cloșca, cei doi capi ai răscoalei valahe, primul intitulîndu-se rege al Daciei¹, au fost arestați...”. A doua zi, el revenea cu detalii: „Sigiliul folosit de primul [Horea — n.n.] reprezenta o cruce patriarhală cu o inimă străpunsă de o spadă. În cîmp, se putea citi: HORA R.D. — adică Rex Daciae. Împrejur, în limba valahă: Hora bibit et quiecit. Provincia buget et solvit” (raportul e în limba latină, așa că versurile au fost traduse, cu precizarea că, pe „sigiliul” respectiv, erau în limba română). Prelatul susținea că nimeni nu a apucat

¹ Vezi și *Magazin Istoric*, nr. 5/1974.

să vadă acest sigiliu, deoarece Horea a avut prezența de spirit să-l arunce în foc, împreună cu alte documente, în momentul arestării. Se pune întrebarea: de unde cunoștea asemenea detalii nuntii, care se afla tot timpul la Viena, în preajma împăratului, și în ce scop le reținea, pentru a fi trimise la Roma?

Ne-o spune însuși Garampi într-o altă corespondență: principalul lui informator era episcopul romano-catolic al Transilvaniei, Batthyany, angajat atunci într-o intensă campanie pentru atragerea românilor la unirea cu biserica Romei, unire care se anunța cu puțini sorți de izbândă. Iar izbînda se profila cu atât mai depărtată, cu cît românii transilvăneni se uitau mai adesea cu nădejdea unirii spre țările surori — de aici și spectrul neliniștit al reînvierii Daciei — decît spre înaltul pontif de la Roma. Amănuntul furnizat de Garampi e confirmat de unele documente numismatice; o serie de medalii, numite de unii cercetători contemporani, cu blîndețe, „satirice” și care corespund întocmai celei descrise de Garampi, pe care

versurile românești au următoarea grafie: „Horia Be Si Hodinyestie. Czara Plinse Si Plietyeste”.

Două elemente se cuvin a fi reținute; cel mai important este acela al atribuirii, lui Horea, a titlului de **rege al Daciei**. El ilustrează aspirația dintotdeauna a românilor de a se uni într-un singur stat, unire de care nobilii se temeau într-atît încît au vrut s-o compromită. Astfel, în calomnia lor față de Horea, ei au consemnat o stare de spirit reală, ceea ce, în seria atestărilor documentare a existenței acestui spirit de-a lungul veacurilor, este o mărturie prețioasă. Ei urmăreau, în același timp și compromiterea lui Horea în fața împăratului Iosif II, care se întâlnea de cîteva ori cu conducătorul românilor, îl ascultase și-l apreciasse pentru calitățile sale. Căci însuși Iosif II, din rațiuni politice, rîvnea la titlul — care putea fi atît de folositor imperiului — de **Rex Daciae**. Cu numai doi ani în urmă, Iosif II acceptase propunerea țarinei Ecaterina II a Rusiei de a dezmembra Im-

periul otoman și de a-l izola prin formarea unui stat de sine stătător, cu numele atît de scump românilor — Dacia — a căruia coroană urma să-i revină lui.

Cunoscînd aceste intenții, nobilii au mers la sigur. Faptul că afacerea „sigiliului” a fost atît de rapid cunoscută la Viena și Roma este semnificativ și limpezeste scopul punerii în circulație a întregii înscenări. Acele două versuri denigratoare ca și povestea „sigiliului” erau destinate atît împăratului, cît și iobagilor cu gînd de revoltă la prima ocazie. Se încerca, astfel, să se demonstreze că Horea nu a fost un apărător al poporului, un conducător integru, ci un asupritor ca oricare altul. Dar stratagema defăimătoare n-a reușit decît în fața împăratului, care a dat cutremurătoare osîndă. Poporul, însă, a continuat să-l cînte cu dragoste și veșnic respect pe cel ce l-a condus, cu bărbăție și sacrificiu de sine, în aspra confruntare, respingînd acele producții „literare” care înjoseau numele și memoria lui Horea.

. Clio anunță . Clio anunță . Clio anun

○ oră între... ceasuri

Într-o sală a Palatului Culturii din Ploiești, unde este găzduită, temporar, expoziția „Ceasul de-a lungul vremii”, însoțit de muzeograful Dumitru Nedelea, luăm cunoștință cu unii dintre strămoșii ceasornicilor de astăzi. Nici dimensiunile, nici principiile de funcționare ale primelor instrumente de măsurat timpul nu erau obișnuite. Un ceas solar, un ceas arzător (trecură timpul fiind indicată prin diminuarea progresivă a dimensiunilor unei lumînări), un ceas cu apă și alte ingenioase dispozitive de măsurare a timpului mi se păreau a veni dintr-o îndepărtată preistorie, deși nu erau mai vechi de cîteva sute de ani.

— Expoziția noastră, de fapt secție în cadrul Muzeului județean de istorie, îmi relatea directorul Muzeului, arheologul Victor Teodorescu, încercă să sugereze o imagine cît mai complexă a istoriei acestui atît de obișnuit accesoriu al vieții omului modern — ceasornicul. Exponatele — provenite din donații și achiziții — surprind, în intenția noastră, evoluția meșteșugului și artei ceasornicăriei de-a lungul timpului.

În sală — cele mai neobișnuite exponate, veritabile mărturie ale ingeniozității meșteșurilor ceasornicari români, francezi, ruși, austrieci, englezi etc.: ceas-tabacheră; ceas-umbrelă; ceas-brichetă; ceasuri montate (imperceptibil aproape) în pinza unor tablouri etc. Aceștia li se adaugă o serie de alte aparate — bazate în principiu tot pe mecanisme de ceasornic — cum sînt: jucării mecanice, instrumente marinărești, cutii muzicale și multe altele.

— Unele din ceasurile din colecție, continuă interlocutorul nostru, au o semnificație istorică, deoarece au aparținut unor personalități de seamă ale poporului nostru cum ar fi Al. I. Cuza, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Iorga, I.A. Bassarabescu, Ion Ghica, Teodor Aman, Peneș Curcanul. Avem, de asemenea, ceasuri care s-au aflat în posesia unor militanți din mișcarea comunistă și muncitorească din județul nostru. Majoritatea exponatelor sînt în stare de funcționare, deși unele au vîrste respectabile de secole, în preocupările noastre intrînd și recondiționarea tuturor aparatelor aflate în colecția muzeului.

Prezentăm cititorilor revistei noastre cîteva ceasuri istorice (coperta IV) reprezentative pentru măiestria și ingeniozitatea cu care sînt lucrate majoritatea exponatelor aflate în vitrinele expoziției din Palatul Culturii din Ploiești.

SECRETELE „TUBULUI ALLOYS”

Dr. EUGEN PEDA

În iunie 1942, la Hyde Park (statul New York), între președintele S.U.A. F. D. Roosevelt și primul ministru al Marii Britanii, W. Churchill, a avut loc o convorbire enigmatică. Ea a reprezentat un punct nodal în strategia făuririi primei bombe atomice. În lunile următoare, între oficialitățile americane și engleze s-au purtat discuții complicate în vederea stabilirii colaborării pentru punerea la punct și fabricarea bombe¹.

Publicăm în continuare desfășurarea tratativelor care, până la urmă, s-au încheiat cu o înțelegere între cele două guverne.

Acordul de la Quebec

„Ar fi dificil să încredințăm altora fructele rezultatelor noastre ca parte a planurilor postbelice — a scris Bush lui Hopkins la 31 martie 1943 — cu excepția unui acord global asupra subiectului, acord care nu există în prezent”. La Londra opinia existentă în rândul oficialităților britanice a fost sintetizată în următoarea frază a lui J. Anderson: „Nu ne putem îngădui ca după război să înfruntăm viitorul fără această armă și să ne biziim complet pe America dacă Rusia sau altă putere o dezvoltă la rîndul ei”. Dar calculele privind costul și resursele necesare pentru un efort unilateral nu erau încurajatoare. Churchill s-a hotărît să facă un nou demers, de această dată direct la Roosevelt, iar prilejul i l-a oferit a treia Conferință anglo-americană de la Washington (12-25 mai 1943). Cabinetului de Război, Churchill i-a comunicat: „Președintele a fost de acord ca schimbul de informații asupra „Tubului Alloys” să fie reluat și întreprinderea să fie considerată comună. Am înțeles că ea se va întemeia pe faptul că această armă ar putea să fie creată la timp pentru actualul război și, prin

aceasta, cade sub incidența acordului general referitor la schimbul reciproc de cercetări și invenții secrete”. În plus, atît Churchill cît și consilierul său științific, lordul Charwell, nu ezitau să-i prevină pe interlocutorii lor americani că Marea Britanie nu va evita să-și creeze arma sa atomică². Totodată, premierul era dispus să plătească prețul de a căpăta printr-un acord statutul de partener, chiar junior. Cu prilejul trecerii în revistă a întregii probleme, la Londra, în iulie 1943, lui Stimson și Bush li s-au dat asigurări că britanicii nu urmăresc nici un interes comercial în exploatarea postbelică a energiei nucleare. A fost astfel ridicată ultima barieră și Churchill, împreună

cu Anderson, au înmînat lui Stimson proiectul unui acord pentru a fi remis președintelui Roosevelt. Acest acord a fost semnat la Conferința de la Quebec, la 19 august 1943, de conducătorii guvernelor celor două țări și el a fost considerat într-atît de secret încît n-a fost menționat în nici unul din procesele verbale, de altfel, tot secrete, ale conferinței și de existența lui n-au știut decît un număr foarte mic de persoane. Acordul consemna că, în vederea realizării cît mai rapide a „Tubului Alloys”, să fie reunite „toate creierile și resursele britanice și americane.

1. Niciodată nu vom folosi această acțiune unul împotriva altuia.

2. Nu o vom folosi împotriva unei terțe părți fără consimțămîntul nostru mutual.

3. Nu vom transmite nici un fel de informație privind „Tubul Alloys” unei terțe părți fără asentiment mutual.

4. Avînd în vedere marea povară a producției suportată de Statele Unite [...], guvernul britanic recunoaște că orice avantaje postbelice cu caracter industrial și comercial urmează să fie tratate în termenii ce vor fi specificați de președintele Statelor Unite și de primul ministru al Marii Britanii. Primul minis-

¹ Într-o convorbire, la 30 iulie 1947, cu D. Lillenthal, președintele Comisiei S.U.A. pentru energia atomică, generalul D.D. Eisenhower, șeful Statului major al armatei americane, a explicat că poziția Marii Britanii se baza nu numai pe avansul inițial în problemele nucleare, dar și pe faptul că puseseră la dispoziție, printre altele, rezultatele obținute în domeniul radarului și al cercetărilor privind avioanele cu reacție.

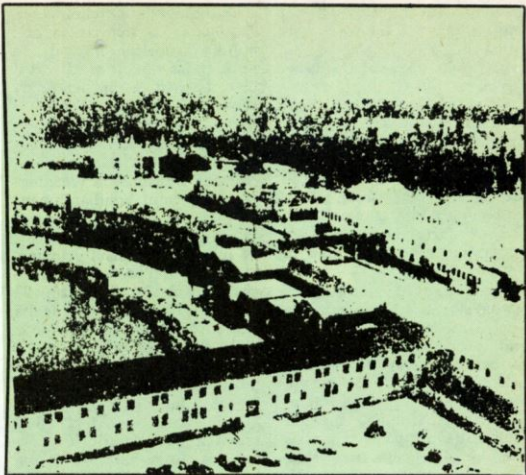
² Practic, fără bunăvoința S.U.A., acest lucru nu era posibil deoarece între timp guvernele de la Washington și Ottawa ajunseseră la o înțelegere privind folosirea integrală a rezervelor de uraniu și uzinei de „apă grea” canadience, de care ar fi depins orice proiect separat britanic.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1975.

tru renunță în mod expres la orice interes în aceste aspecte industriale și comerciale, dincolo de ceea ce președintele Statelor Unite consideră a fi satisfăcător și drept ...".

În acest scop s-a hotărât să fie constituit la Washington un comitet politic mixt¹. Studiile recente americane indică faptul că, după Quebec, Roosevelt nu mai era înclinat să urmeze opiniile politice ale consilierilor săi științifici și acționa mai ales prin consultări cu Churchill. Cum se explică această convertire? Istoricul american Martin J. Sherwin scrie că „bomba (atomică) trebuia privită așa cum o considerau înainte de Hiroshima factorii de decizie politică — ca o armă care ar putea fi folosită pentru a controla diplomația postbelică [...] Valoarea potențială a bombeii pe plan diplomatic a început să modeleze politica (lui Roosevelt) în domeniul energiei atomice încă din prima parte a anului 1943 [...] Această politică se întemeia pe presupunerea că bomba poate fi folosită efectiv pentru garantarea planurilor postbelice și această presupunere a fost transferată de la Roosevelt la administrația Truman”².

Un aspect edificator l-a constituit poziția față de demersurile savantului Niels Bohr, care, după ce fugise din Danemarca ocupată de naștiți, a ajuns la începutul anului 1944 în Statele Unite. Acesta i-a împărtășit unuia

O imagine a superlaboratorului de la Los Alamos, S.U.A. Aici, în cel mai deplin secret, unii din cei mai mari fizicieni ai lumii lucrau cu febrilitate la construirea bombeii atomice

dintre intimii președintelui Roosevelt, judecătorul la Curtea Supremă Felix Frankfurter, convingerea că, dat fiind „extinsele cunoștințe științifice ale savanților sovietici crede că rușii au capacitatea de a-și construi propria lor armă atomică. Dacă între aliați [se înțelegeau S.U.A. — Anglia — U.R.S.S. — n.a.] nu va fi discutat controlul energiei atomice în timpul războiului [înainte de folosirea bombeii — n.a.], o cursă a înarmărilor atomice se va dezvolta cu siguranță între aliați, după război”. Frankfurter l-a asigurat că îl va avertiza pe Roosevelt, dar discuția n-a avut nici o urmare. În mai 1944, Churchill, personal, a respins ideile lui Bohr. „Nici măcar nu vorbeam aceeași limbă” — își reamintește savantul danez. La 3 iulie Bohr a făcut să fie remis un memoriu lui Roosevelt și Churchill în care își prezenta propunerile pentru „a preveni o cursă fatală a înarmărilor”³.

³ Memoriul lui Niels Bohr a apărut și în cartea lui R. Junk: *Mal strălucitor decât o mie de soți*, pp. 277-279.

Într-o convorbire cu Bohr, desfășurată la 26 august, Roosevelt i-a spus că va încerca să ia contact cu U.R.S.S. pe linia sugestiilor sale.

Hyde Park — II și după...

La numai 48 ore de la a doua Conferință anglo-americană de la Quebec, Roosevelt și Churchill și-au continuat convorbirile la Hyde Park. Cu acest prilej, la 19 septembrie, ei au semnat un **aide-memoire** care respingea poziția lui Bohr și preconiza măsuri „ca acesta să nu se facă răspunzător de scurgeri informații, în special către Rusia”, ceea ce echivala cu punerea sa sub o strictă supraveghere. În document se mai stabilea: „O deplină colaborare între Statele Unite și guvernul britanic în dezvoltarea «Tubului Alloys» pentru scopuri militare și comerciale va continua după înfrângerea Japoniei, pînă

¹ Ulterior a fost semnat un acord prin care Statele Unite și Marea Britanie decideau să-și asigure controlul asupra rezervelor disponibile de uraniu și toriu, atât în timpul cât și după încheierea războiului. Chiar și în anul 1947, în rîndul oficialităților americane se considera că resurse bogate de uraniu se găseau numai în Canada și în actuala Republică Zair, pe atunci Congo, sub regim colonial belgian. ² Pe baza materialului de arhivă și a optunilor lui Roosevelt, desigur, atrage atenția că n-ar exista documente specifice, același autor trage concluzia că „larg răspîndita presupunere privind atitudinea substanțial diferită a lui Truman față de bomba atomică, în raport cu cea a lui Roosevelt, trebuie să fie revizuită”.

în momentul în care se va renunța printr-o înțelegere comună [...] Cînd, în cele din urmă o bombă va fi disponibilă, ar putea, după o matură chibzuință, să fie folosită împotriva japonezilor, care trebuie să fie avertizați că un astfel de bombardament va fi repetat pînă ce vor capitula”¹. Cîteva zile mai tîrziu, Bush și Connant îl informau pe Stimson că forța noii arme va putea fi demonstrată pînă la 1 august 1945².

Imediat după decesul lui Roosevelt, dosarele atomice au fost aduse la cunoștința noului președinte H. Truman. A fost desemnat un comitet interimar pentru a formula recomandările privind folosirea armei atomice. Încă în aprilie 1945, după cum a scris Truman în memoriile sale, unul din consilierii apropiați, James Byrnes, i-a spus că bomba „ar putea, prea bine, să ne pună în poziția de a dicta termenii noștri la sfîrșitul războiului”. După cum a notat în jurnalul său Stimson, la 6 iunie, Truman a propus ca experimentarea primei bombe atomice să coincidă cu Conferința americano-sovieto-britanică la cel mai înalt nivel de la Potsdam.

Duminică 15 iulie, Truman a sosit la reședința sa de la Babelsberg, din apropierea Palatului Cecilienhof, unde avea să se desfășoare Conferința.

A doua zi a primit comunicarea codificată că experiența primului dispozitiv nuclear de la Alamogordo, din deșertul New Mexico, se încheiase cu succes. După 24 ore a început conferința.

Filele următoare ale calendarului arată: 21 iulie — Stimson transmite la Washington ca primul bombardament să aibă loc după 1 august și cere să i se indice locul; 23 iulie — răspunsul propune, în ordine de preferință Hiroshima, Kokura, Nügata³; 24 iulie — Truman îi spune lui Stalin că Statele Unite posedă o nouă armă.

Relatarea lui Truman: „La 24 iulie, i-am menționat, în treacăt, lui Stalin că aveam o nouă armă de o forță distructivă neobișnuită. Premierul rus nu a manifestat nici un interes deosebit”. **Relatarea amiralului W. D. Leahy:** „Președintele ne-a spus, mai tîrziu, că răspunsul lui Stalin nu sugera vreun interes special și că generalissimul nu părea să aibă vreo idee la ce se referea Truman. Era pur și simplu încă o armă și el spera să fie întrebuințată efectiv”.

Relatarea lui W. Churchill: „La 24 iulie, după ce se încheiase sesiunea plenară și ne ridicaserăm cu toții de la masa rotundă și stăteam cite doi sau trei, înainte de a ne despărți, l-am văzut pe președinte îndreptîndu-se spre Stalin și conversînd în doi, printr-un interpret... Știam ce urma să facă președintele... Pe cînd așteptam automobilele m-am găsit singur aproape de Truman... «Cum a mers?» m-am interesat. «N-a pus nici o întrebare», mi-a răspuns”.

Mareșalul G.K. Jukov, alt martor ocular al scenei în care Truman i-a vorbit lui Stalin despre noua bombă, fără a folosi denumirea de arma atomică își reamintește: „Stalin

a rămas impasibil, prefăcîndu-se a nu sesiza ceva deosebit în cuvintele lui Truman... Într-ocîndu-se de la ședință, Stalin i-a relatat în prezența mea, lui Molotov, convorbirea avută cu Truman. Molotov pusese imediat: «Urcă prețul!» Stalin a început să ridă: «Lasă-i să-l urce. Va trebui să-i spunem lui Kurceatov să urgenzeze lucrările noastre». Am priceput că era vorba de bomba atomică”⁴.

„Conferința de la Potsdam s-a încheiat la 2 august. Bomba a fost aruncată cu succes asupra Hiroshimei la 5 august ora 7.15 p.m. ora Washingtonului” (6 august 1945 a.m. — ora locală; telegrama cifrată adresată președintelui H. Truman, aflat la bordul navei de război „Augusta”, cu care se întorcea în Statele Unite din Europa unde participase la Conferința de la Potsdam).

După trei decenii, „Tubul Alloys” continuă să fie prezent nu numai în paginile de istorie ci și în actualitatea internațională. A devenit o cerință vitală a tuturor popoarelor înfăptuirea dezarmării generale și, în primul rînd, a celei nucleare, lichidarea tuturor armamentelor de distrugere în masă. România s-a angajat să facă totul pentru a contribui la înfăptuirea acestui deziderat primordial al omenirii.

„Este necesar — se spune în Programul Partidului Comunist Român — să se oprească producția de arme nucleare și să se treacă la distrugerea stocurilor existente. Fiecare stat care deține arme nucleare și să își asume în mod solemn obligația de a înceta producerea de noi arme și de a trece la distrugerea celor existente — în cadrul unor acorduri corespunzătoare. Numai astfel se va putea împiedica proliferarea armelor atomice și înălțura cu adevărat pericolul unui război termonuclear distrugător”.

¹ După o convorbire cu Roosevelt, Bush scria într-un memorandum, datat 25 septembrie 1944, că președintele crede că printr-un acord anglo-american asupra armei atomice pentru perioada postbelică „va putea fi controlată pacea lumii”.

² Sursile de bază folosite în acest articol sînt: Michael Howard, *History of the Second World War — The Grand Strategy*, vol. IV, London, 1972 și Martin J. Sherwin, *The Atomic Bomb and the Origins of the Cold War: U.S. Atomic Energy Policy and Diplomacy, 1941-1945* în *The American Historical Review*, vol. 78, Number 4, October 1973. Au mai fost consultate: *Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers: The Conference of Berlin (The Potsdam Conference) 1945* vol. II, 1960 precum și H.L. Stimson și Mc. George Bungy, *On Active Service In Peace and War*, New York, 1947.

³ În memoriile sale Stimson scrie: „Cele două bombe atomice pe care le-am lansat [la Hiroshima și Nagasaki — n.a.] erau singurele de care dispuneam și ritmul de producție atunci era foarte mic”.

⁴ G.K. Jukov: *Amintiri și reflecții*, București, 1970, p. 800.

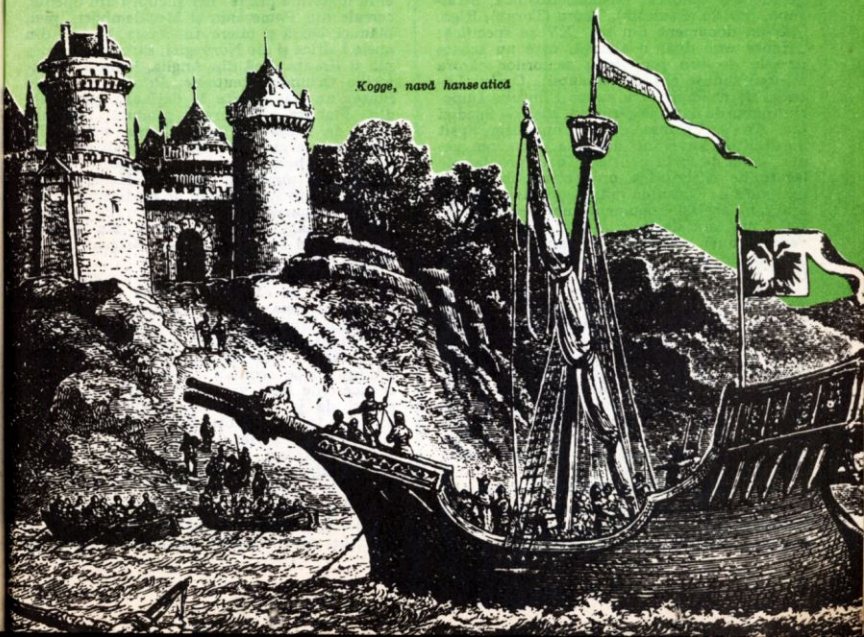
HANSA: o alianță permanentă de cetăți, orașe și comunități,
încheiată cu scopul
„de a asigura cursul favorabil și succesul negoțului pe uscat și pe apă,
de a realiza o apărare eficientă”
— după cum se precizează într-un document din 1469.

UN „IMPERIU” NORDIC AL NEGUSTORILOR

VICTOR IONEȘCU

Dacă în sudul continentului european, promotoarele comerțului medieval au fost puterile mediteraneene Veneția și Genova, în nord s-au afirmat o seamă de orașe germane — Lübeck, Bremen, Hamburg, Colonia ș.a., care își desfășurau activitatea pe apele și țărmurile mărilor Nordului și Baltică. Și primele, și celelalte se caracterizau printr-o trăsătură distinctă a evului de mijloc european, aceea a puternicei înfloriri economice și politice a orașelor. Dar, spre deosebire de puterile maritime italiene, care se găseau într-o permanentă rivalitate, orașele nordice s-au unit, formînd o ligă și asigurîndu-și astfel o deplină dominație economică în mările nord-europene, dominație pe care aveau să și-o mențină pînă în zorile epocii moderne.

La originile acestei uniuni de orașe — cunoscută sub denumirea de Hansa sau de Liga hanseatică — au stat asociațiile negustorilor nordici create în principalele noduri comerciale din

Kogge, navă hanseatică

Marea Baltică și Marea Nordului. Prima uniune de acest gen s-a format în 1161 în insula Gotland (Suedia), cel mai important punct de legătură între regiunile orientale și occidentale ale Europei nordice, și s-a intitulat Universi mercatores Imperii Romani Gotlandium frequentantes (Asociația negustorilor germani sezonieri în Gotland). Asociația avea în frunte un „oldermann” (bătrîn), ales anual de adunarea tuturor membrilor. În sec. XIII au fost aleși patru „bătrîni”, formînd un stat și reprezentînd negustorii veniți din Lübeck, Visby, Soest, Dortmund. Oldermannii primeau jurămîntul de credință pe care fiecare membru era dator să-l presteze, reglementau eventualele litigii, păstrau sigiliul asociației, ornau cu flori de crin și care purta inscripția: Sigillum Theutonorum in Gutlandia frequentantium.

Activitatea acestei grupări negustorești s-a dezvoltat rapid, gotlandezii obținînd stabilimente și privilegii importante în toate țările riverane, eliminînd, practic, concurența. Dar permanența creșterii a traficului comercial în nordul continentului a făcut ca, de pe la mijlocul veacului XIII, asociația gotlandeză să nu mai poată satisface cererea de mărfuri. Pe de altă parte, spre a putea proteja interesele comunităților, neglijate de Sfîntul Imperiu roman de națiune germană, a cărui politică era orientată cu precădere spre Peninsula italică, a apărut, în aceeași perioadă, necesitatea creării unor ligi orașenești. Și astfel, în 1230 s-a încheiat o alianță între orașele Lübeck și Hamburg (reinnoțită în 1241 și 1259) cu scopul mărturisit de a lupta împreună împotriva eventualelor agresori, de a-și asigura accesul liber pe pefețele nordice. Acest an este considerat în istorie ca data întemeierii Hansei orașelor germane, deși denumirea de Hansa va apărea pentru prima dată mai tîrziu, într-un act imperial din anul 1266.

Hansa orașelor s-a impus definitiv în fața celei a negustorilor în 1299, cînd într-o decizie se arăta că: „Nu va mai sta la Gotland sigiliul negustorilor asociați cu care s-ar putea sigila un act ce n-ar fi valabil pentru celelalte orașe”. Din acel moment Hansa n-a mai avut nicio dată un sigiliu propriu.

Griu și heringi, bere și mătăsuri

După unii autori, uniunea orașelor din nordul Europei cuprindea 199 localități prospere, printre care: Colonia (Köln), Deventer, Bremen, Hamburg, Dortmund, Münster, Visby, Magdeburg, Lübeck, Wismar, Rostock, Stralsund, Stettin (Szczecin), Thorn (Torun), Riga. Într-un document din sec. XV se specifică: „Hansa este doar o alianță, care nu scoate orașele de sub jurisdicția seniorilor cărora le erau supuse anterior alianței”. Orașul Lübeck, de exemplu, era supus Sfîntului Imperiu roman de națiune germană, Visby — Suediei etc. Așadar, Hansa era un organism lipsit de drepturi suverane, dar, așa cum vom vedea, nu și de forță politică. Toate problemele legate de activitatea orașelor-membre erau rezolvate de consiliile orașenești căci, cum se arată în același document, uniunea hanseatică „nu este decît o asociație formată în vederea unei activități, în Hansă fiecare făcînd trafic pentru el, pierderile și profiturile fiind proprii fiecăruia”.

În ceea ce privește interesele comune unor grupe de orașe hanseatice, ele erau dezbătute în diete zonale: lübecko-saxonă, westfalo-prusiană, gotlando-livonă. Singura instituție specifică Hansei era Dieta generală (Hansetag), a cărei primă reuniune a avut loc în 1356. Hansetag-ul avea ca atribuții principale ratificarea tratatelor comerciale sau a privilegiilor obținute, inițierea și purtarea negocierilor cu partenerii străini, admiterea sau excluderea din ligă, decderea acțiunilor de război și pace.

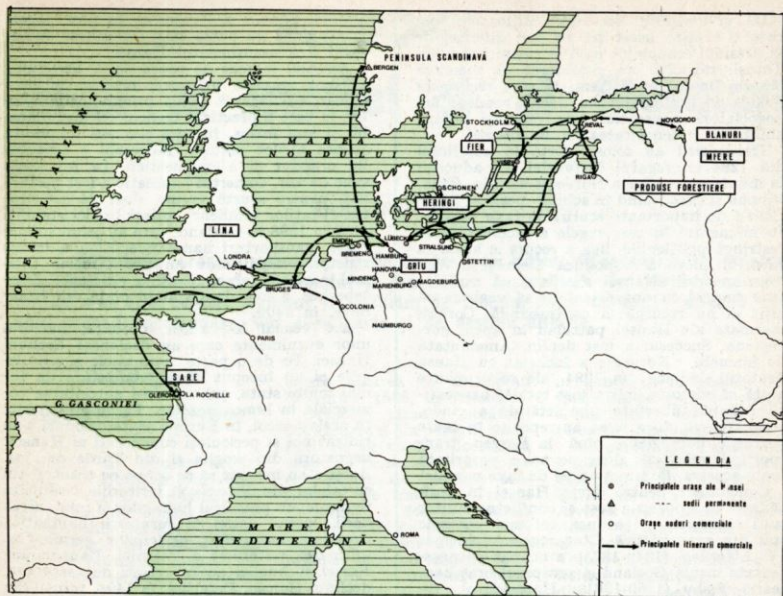
Lipsa deplinei suveranități și a personalității juridice, a instituțiilor comune (exceptînd Hansetag-ul), a unei flote și armate au fost, desigur, punctele slabe ale Hansei. Dacă am

lua ca termen de comparație fie și antica Ligă ateniană, am vedea că aceasta dispunea de un tezaur unic, de flotă și oaste, de statute riguroase. Nu este însă mai puțin adevărat că interesele Hansei erau în primul rînd economice și că acestea au fost satisfăcute.

În ce consta comerțul nordic, pentru domeniul căruia hanseaticii au depus eforturi permanente? Principalele produse vehiculate erau materiile prime: fier și cupru din Suedia, cereale din Pomerania și Mecklemburg, piei, blănuri, ceră și miere din Rusia, heringi din apele baltice și ale Norvegiei, sare din Germania și Franța, lînă din Anglia, lemn din teritoriile Ordinului teutonic. Printre mărfurile finite, un loc aparte îl dețineau țesăturile din Flandra. Singurele produse realizate chiar de hanseatici erau: berea, mătásurile lübeckeze, armele, vasele de metal, săpunul. Exceptînd berea, toate aceste produse aveau o pondere mică în comerțul Hansei, care făcea, în principal, oficiul de mediator comercial între zonele estice și vestice din Europa septentrională, punctele cheie ale acestui comerț fiind Londra, Bruges, Bergen, Stockholm, Novgorod.

Pentru a-și satisface interesele comerciale, hanseaticii au căutat să obțină privilegiile în țările din zona mărilor Baltică și Nordului, privilegiile prin care li se recunoștea negustorilor Hansei dreptul de a se grupa și a-și alege conducătorii, precum și de a avea tribunal propriu, li se acordau concesiuni teritoriale, reduceri de taxe vamale și asigurări pentru cazuri de jaf. Asemenea privilegiu au fost obținute în Danemarca, Rusia, Norvegia, Anglia, Suedia, Țările de Jos.

De altminteri, încă în 1157, deci înainte de constituirea asociației negustorilor din Gotland, o ordonanță regală din Anglia cerea: „Henric, prin grația lui Dumnezeu rege al Angliei [...] vă cer să păziți, să vegheați și protejați deopotrivă pe propriii mei supuși și

pe prietenii mei — supuși și negustori ai Coloniei — ca și bunurile și mărfurile lor”.

Sediile permanente ale comerțului hanseatic de la Novgorod, Bruges, Londra și Bergen dispuneau de o organizare chiar mai riguroasă decât a unor orașe ale ligii. Aveau conducători, tribunale și sigilii proprii. La Novgorod, birourile Hansei erau împrejmuite de ziduri înalte, arătând ca o mică cetate. Stalhoful, sediul din Londra — o impunătoare clădire pe malul Tamisei — avea o altă particularitate: oldermannul era englez, propus de hanseatici, dar investit de rege, având funcția de mediator între negustori și autoritățile locale.

A fost firesc ca o activitate comercială atât de vastă, desfășurată în special pe căi maritime, să contribuie la dezvoltarea construcției de nave și să se sprijine, la rându-i, pe progresele acesteia. Din acest punct de vedere, Hansa a reprezentat, în nordul Europei, o etapă calitativ superioară navigației de tip viking, cu vase mici (drakkare). Încă din 1188, la Colonia au existat corăbiile numite kogge, cu un deplasament de 200 tone, adică de zece ori mai mari decât cele anterioare, și cu dimensiuni de 30 m/7 m. Deși cu o singură pânză, aceste corăbii puteau atinge, cu vânt favorabil, o viteză de 10-15 mile pe oră, ceea ce însemna destul de mult pentru epoca

respectivă. În sec. XIII-XIV, kogge a fost nava hanseatică prin excelență. Dar încă în veacul XIV a fost realizat un nou tip de navă comercială, holk, cu un deplasament de 300 tone și o suprastructură impresionantă, dispunând de turnuri la prova și pupa. În sec. XV, corăbiile holk au înlocuit pe cele de tip kogge; nu pentru multă vreme însă, deoarece, la jumătatea aceluiași veac, au pătruns și pe mările nordului caravelele mediteraneene, care aveau să-și demonstreze calitățile și în largul oceanului.

Dacă în construcția de nave hanseaticii au avut o contribuție originală, în știința navigației n-au adus nimic nou. Harta, busola și compasul, folosite de italieni în sec. XIII, au pătruns mai târziu în nord. Pe Baltica, nota cu mirare italianul Fra Mauro, „se navighează nu cu harta marină sau cu compasul, ci cu sonda”. Nu existau nici măcar coduri nautice, cunoștințele fiind transmise oral până în veacul XV, când au fost strinse într-o „Carte a mării”.

De la ofensivă la defensivă

Înfiltrarea Hansei în toate țările nord-europene s-a desfășurat în perioada ei de ascensiune continuă, cuprinsă între sfârșitul sec.

XIII și începutul sec. XV. Mijloacele prin care și-a atins acest țel au fost diferite, de la presiuni economice până la ciocniri armate. Totuși, războiul era considerat de membrii Hansei un mijloc extrem, la care recurgeau doar când diplomația nu dădea roade. Căci negocierile hanseatică erau reputate pentru abilitate și tenacitatea lor în discuții.

Hanseaticii au folosit forța în conflictul din 1284 cu regatul Norvegiei. Ei aduceau în muntoasă și săracă Norvegie cereale, făină, legume și bere, luând în schimb pește și beneficiind de importante scuturi de taxe vamale. În momentul în care regele a încercat să le restrângă privilegiile, liga a recurs la arma sa favorită, blocada economică. Reuniți la Wismar, membrii Hansei au decis să nu mai facă comerț cu norvegienii și să vegheze ca alții să nu recurgă la contrabandă. Corăbii înarmate ale Hansei patrulau în apele norvegiene. Succesul a fost deplin. Amenințată de foamete, Norvegia a încheiat cu Hansa Tratatul de pace din 1294, ale cărui clauze arată că victoria ligii a fost totală, hanseaticii primind libertate completă de a vinde, cumpăra sau de a avea antrepozite în toate porturile norvegiene, până la Bergen, transportând mărfurile doar pe nave proprii. Și toate acestea, fără nici un fel de taxe vamale!

Conclund pentru forța Hansei în perioada ei de apogeu a fost și conflictul militar cu Danemarca, pe atunci, cel mai puternic stat din zona baltică. Când regele Waldemar IV Atterdag (1340-1375) a ocupat pe neașteptate insula Gotland și prosperul oraș hanseatic Visby (1360-1361), Hansetag-ul, reunit în 1361, a decis întreruperea oricăror legături cu danezii și recucerirea posesiunilor sale pe calea armelor, fixând o taxă specială pentru finanțarea războiului.

În aprilie 1362, o flotă a ligii compusă din 52 kogge a pornit către Copenhaga. Șeful expediției a făcut însă greșala de a-și împărți forțele, debarcând un număr de oșteni care să asedieze cetatea daneză Helsingborg. Profitând de această eroare tactică, Waldemar IV a lovit prin surprindere, distrugând 12 corăbii. În urma acestei ciocniri s-a încheiat un armistițiu, flota hanseatică retrăgându-se. Conflictul a continuat însă în stare latentă, până în 1367, când Hansetag-ul a decis crearea unei largi coaliții, cuprinzând și orașe din Țările de Jos, Suedia, Mecklenburg și Holstein, amenințate deopotrivă de puterea crescândă a Danemarcei. Și astfel, în 1368, o puternică flotă a hanseaticilor și aliaților lor din Țările de Jos a atacat coastele daneze și orașul Copenhaga, în timp ce contele de Holstein pătrundea în Iutlanda, iar suedezii în Scania (sudul actualei Suedii). Puternica cetate daneză Helsingborg a capitulat în 1369. Cerută de danezi, pacea s-a încheiat în ziua de 24 mai 1370, la Stralsund.

Clauzele tratatului au ridicat Hansa la rangul de cea mai mare putere nordică a vremii. Pe lângă faptul că hanseaticii aveau libertate deplină pentru trafic și erau scutiți de orice taxe pe teritoriile daneze, ei mai primeau drept garanție, pe timp de 15 ani, puternicele cetăți daneze Sund, Helsingborg,

Malmö, Skanör și Falsterbo. În plus, regele Danemarcei nu putea să-și desemneze succesorul fără asentimentul Hansei.

Apogeeul marcat de pacea de la Stralsund a ținut aproape un veac, răstimp în care Hansa s-a bucurat de un primat incontestabil, în care a practicat traficul cel mai rentabil și mai întins, în care și-a pus amprenta asupra țărilor nordice, îndeosebi a aspectului orașelor și a onomasticii. În tot acest veac de aur, comerțul hanseatic a fost perturbat, pentru scurtă vreme, doar de activitatea „Fraților vitalieni”, piraiți baltici stabiliți până în 1398 în Gotland, care au jefuit numeroase transporturi hanseatică. Liga a trimis repetate expediții de curățire a mării. Ultimul mare căpitan al „Fraților vitalieni”, Störtebecker a fost decapitat în piața din Hamburg, în 1402.

Dar veacul XV a fost, totodată, martorul unor evenimente care au declanșat declinul Hansei. Pe de o parte, avantajele și privilegiile ei au început să fie contestate de tot mai multe state, subrezindu-i autoritatea comercială în lumea nordică. Pe de altă parte, în același secol, în Europa septentrională s-au ridicat noi și periculoși concurenți ai Hansei: negustorii din Anglia și din Țările de Jos. Aceștia au început să se ocupe cu transportul cerealelor din Polonia și teritoriile Ordinului teutonic, cu pescuitul heringilor și producerea berii, lovind astfel în furnizorii hanseatici. Creșterea autorității principilor germani și afirmarea puternică a Poloniei, Danemarcei, Rusiei și Angliei au favorizat, de asemenea, declinul Hansei. De altfel, în 1494, țarul Ivan III al Rusiei (1462-1505) a închis sediul permanent al Hansei din Novgorod, dând astfel o puternică lovitură comerțului hanseatic în estul Balticii. Au venit apoi marile descoperiri geografice, care, fără să submineze decisiv comerțul hanseatic au scos, totuși, în evidență neajunsurile metodelor sale medievale față de comerțul capitalist incipient, practicat de italieni sau de casa bancară și comercială germană Fuggerei.

Acest complex de împrejurări a determinat trecerea Hansei de la ofensivă la defensivă, pentru a încerca să-și mențină avantajele. Atât de activă până atunci, Hansa a început să înregistreze numeroase înfrângeri din partea concurenților, care erau sprijiniți de autoritățile statelor centralizate.

Ultima perioadă în existența Ligii hanseatică a fost marcată de momente din ce în ce mai critice. Măsurile de reorganizare hotărâte de Hansetag-ul din 1557 n-au dat rezultate. Zece ani mai târziu, puternicii concurenți englezi obțineau privilegiul în Hamburg, unul dintre punctele forte ale Hansei, iar în 1598 regina Elisabeta I (1558-1603) a închis sediul permanent al Hansei din Londra. Eforturile Hansetag-ului din 1669 de a restaura vechea ligă au sfințit lamentabil, nefinregistrându-se nici un fel de acord. A fost, de altfel, cîntecul de lebdă al unui organism unic în istoria europeană medievală care a reușit să supraviețuiască pe scena economică și politică nordică timp de 400 ani.

EGMONT:

erou al istoriei și al literaturii

DUMITRU ALMAȘ

Înglobate coroanei spaniole, Țările de Jos s-au ridicat, în secolul XVI, împotriva stăpînitorilor străini, a absolutismului și practicilor Inchiziției¹. În fruntea nemulțumirilor s-au aflat contele Egmont și Wilhelm de Orania, două caractere diferite care, vom vedea în continuare, vor avea parte și de destine diferite.

„Buldogul” împotriva „calicilor”

Nobilii au format atunci „Liga sau Uniunea compromisiului”, cerînd guvernatoarei Margareta de Parma să respecte vechile privilegii și libertatea religioasă și făcînd chiar aluzie la faptul că, dacă nu vor fi anulate edictele privitoare la persecuțiile religioase, s-ar putea să izbucnească o răscoală a poporului. Margareta s-a cam speriat. „De ce atîta teamă din pricina unei cete de calici?” — a căutat s-o încurajeze președintele Consiliului financiar. Auzind această ocară, nobilii flamanzi și olandezi întîi s-au indignat, apoi au făcut haz, afirmînd că dacă merită porecla de „calici”, faptul se datorește nefastei administrații spaniole. Unul dintre ei, Brederode, și-a atîrnat, chiar, de gît o traistă de piele, de felul celor purtate de cerșetori. Au bătut și o medalie avînd pe avers chipul lui Filip II, iar pe revers o traistă de cerșit, cu două mini împreunate și cu inscripția: „Credincioși regelui, pînă la traista de cerșetor”. Egmont a fost printre cei care au compus glume grosolane și „obraznice” pe seama „iubitului” lor suveran, claustrat între zidurile uscate ale Escorialului. Nobilii protestatari au devenit astfel, pe nesimțite, conducători ai revoluției, neașteptînd decît un pretext ca să izbucnească.

Toate acestea se întîmplau în aprilie 1566, la Bruxelles.

Orășenii, țărani, lucrătorii din ateliere și din porturi, marinarii de pe corăbii doreau să scape de persecuțiile religioase și politice, de poverile economice, de umiliri. „Traista de calici” a fost o scînteie într-un butoi cu pulbere. Predicatorii calvini au ieșit la lumină, adunînd mulțimile și îndreptîndu-le împotriva preoților catolici și a inchișitorilor. La 18 august 1566, răscoalați au început să sfarme și să ardă icoanele, strigînd în batjocură: „Calicii să trăiască!” Mișcarea s-a extins ca o vîlvătaie. Au fost atacate peste 5 000 biserici și mănăstiri catolice din Țările de Jos, mînia populară depășind cu mult prevederile predicatorilor calvini și ale nobililor.

Deși se temea de insurecția maselor, nobilimea spera, totuși, că administrația se va speria și va accepta cererile „Ligii”. Margareta de Parma a poruncit prințului de Orania, lui Egmont, Hoorne și altor nobili să înăbuse cît mai repede mișcările iconoclaste, făgăduind în schimb să abroge Inchiziția și să acorde libera practică pentru Reformă. Egmont s-a numărat printre cei care, în Flandra, au reprimat cu cruzime răscoalele fanatizatorilor calvini și luterani. Dar aceste măsuri nu l-au mulțumit pe Filip II. El cerea ruguri pentru răvrătiți. Atunci, nobilimea flamando-olandeză a trecut la o opoziție hotărîtă față de stăpînitorii spanioli. Evenimentele au împins-o la

o alianță cu burghezia, care, sprijinită pe masele populare, a înfruntat, tot mai ferm, teroarea absolutistă străină.

Margareta de Parma neizbutind să facă față situației create, Filip II, furios, a trimis în Țările de Jos pe Fernando Álvarez de Toledo, duce de Alba, cel mai faimos general al Spaniei din acea vreme. Voltaire l-a comparat cu „un buldog înlăntuit, slobozit, dintr-o dată, pentru vinătoare, pentru a săvîrși inimaginabile cruzimi și a-și termina aici singeroasa-i carieră”. De Alba a fost expresia cea mai completă a fanatismului și a crimei secolului său. A venit din Italia cu 12 000 soldați, în momentul în care Liga nobililor se destrăma, unii membri ai ei sperînd că regele va deveni mai uman, alții temîndu-se de represiuni și mai singeroase.

Spre deosebire de Wilhelm de Orania, contele Egmont avea mari rezerve față de planul unei rezistențe armate împotriva tiraniei spaniole. Totuși, amenințate de ducele de Alba, nobilimea și burghezia bogată au început să strîngă armată sub un steag comun: roșu, alb, albastru, care avea să devină stindardul revoluției.

În august 1567, de Alba a ajuns la Bruxelles. Crezînd cu naivitate în recunoștința regelui pentru serviciile aduse, Egmont s-a numărat printre cei dintîi veniți să-l salute. N-a știut însă că, văzîndu-l, ducele spusese: „Iată-l, vine și arhiereticul”. În grabă, noul guvernator a instituit un tribunal excepțional, „Consiliul

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1975.

tulburărilor", numit de istorici „Consiliul sîngeros”. O instituție pur formală, căci, în fond, de Alba hotărâ totuși. A suprimat orice privilegiu și orice libertate. A aplicat pedeapsa capitală oricărui învinuit de răzvrătire și de opoziție față de Spania. A introdus un regim de ștreang, de foc și fier pentru orice eretic. Străzile, răscrucele, piețele, maidanele s-au umplut de spinzurători. Condamnații au început să fie afirmați de crengile copacilor, de grinzile și streșinile caselor. Roțile călăilor sfărâmau oame-nii fără încetare; îmbrucă-ti-te, trupurile „eretice” erau expuse în piețe și lăsate acolo pînă la descompunere, în-cit, cum mărturisește un călător contemporan, orașele olandeze păreau un uriaș mormînt comun, deschis.

Drumul spre victorie

Învinuit de a fi instigat la răscoală împotriva regelui, Egmont a fost arestat, împreună cu Hoorne. După o detenție de cîteva luni, în care n-a încetat să speră că va fi eliberat, a fost decapitat în piața din Bruxelles, la 5 iunie 1568. Aceeași soartă a avut-o și Hoorne. În furia lui oarbă, ducele de Alba nu s-a gîndit că, de fapt, îi ridică pe cei doi la rangul sublim de „martiri ai libertății”. Numele lor au intrat în conștiința flamando-olandezilor și, apoi, a lumii întregi, ca niște simbo-luri ale luptei pentru libertate și progres.

Au pierit atunci, în numele acelorași idei, sute de mii de oameni, dar numai cîțiva au devenit eroi universali. Deși Egmont nu a fost printre luptătorii cei mai consecvenți și mai dîrzi pentru libertatea patriei lor, moartea l-a făcut mai slăvit chiar decît pe Wil-helm de Orania. Acesta a evitat orice cursă întinsă de ducele de Alba, a îndurat, stoic, rafina-tele cruzimii ale spaniolului (care i-a arestat copilul, în vîrstă de 13 ani, l-a educat în spirit antiolandez și l-a făcut dușman al propriului părinte) și a condus războiul pînă la victorie.

După decapitarea celor doi frunțași, ducele de Alba s-a cre-zut biruitor. Lăudîndu-se că a

înecat în sînge „erezia” și că a instaurat regimul despotice în Țările de Jos, el a continuat să condamne și să execute, organizînd cu acest prilej o serie de serbări în cinstea victoriei, desfășurate în piața din Bruxelles, unde căzuseră cape-tele lui Egmont și Hoorne.

Dar ducele de Alba se înșela. Wilhelm de Orania, Ludovic de Nassau și alți conducători din rîndurile burgheziei și ale poporului au continuat lupta cu tot mai multă înverșunare. Apelînd la forțele populare, la orașenii de rînd, țărani, mari-nari, pescari, pe care spanio-lii îi numeau cu dispreț „cali-cii pădurilor” și „calicii mări-lor”, ei au mutat centrul revo-luției în Olanda de Nord și în insule, de unde au eliberat oraș după oraș, au epuizat efecti-vele militare ale spaniolilor și au silit pe ducele de Alba să demisioneze în 1573. În urma acestuia au rămas 18 600 execu-ții, săvîrșite după metode înfiorătoare. Poate numai ta-bloul lui Brueghel, intitulat „Triumful morții”, mai poate evoca ceva din grozăvia acelor hecatombe înălțate sub pri-virea imperturbabilă a unui sinod de inchiizitori.

Lupta îndelungată angajată de poporul dornic de libertate a dus la formarea în mod oficial, la 26 iulie 1581, a statului „Provinciile Unite”. Acest răz-boi plin de jertfe împotriva tiraniei spaniole și catolice a făcut să se dezvolte toate ele-mentele care caracterizează o revoluție burgheză și formează o națiune, în cazul de față cea olandeză. Primul guverna-tor, stadhouder, al republicii a fost Wilhelm de Orania, con-ducătorul luptei pentru liber-tatea poporului olandez. Eveni-mentele declanșate în 1566 au dus la independența țării, la secularizarea averilor bise-ricesti, la lichidarea resturilor de serbie existente în societatea olandeză. Prin lupte grele, burghezia și nobilimea, care au condus acest război, au săvîr-șit o revoluție, au creat con-diții prielnice pentru dezvoltarea capitalismului, au con-tribuit la extinderea comer-țului maritim. După foarte multe sacrificii, prosperitatea n-a întîrziat să vină pentru această țară mică, dar cu o populație muncitoare, între-prinzătoare, energică, dîrză și

foarte mîndră de independența sa.

Un secol mai tîrziu, olan-dezii aveau să devină „cărău-șii mărilor” și bancherii lumii, iar Marx avea să numească națiunea olandeză din acea epocă „națiunea capitalistă model”.

Simbolul unei epoci

Meritele și gloria lui Wil-helm de Orania ar fi putut întunece și coborî în uitare figura lui Egmont. Dar n-a fost așa. Poate pentru că Egmont a fost printre primii eroi ai acestui război revolu-ționar, devenind un simbol și un standard al luptei care a mai continuat încă 10-12 ani. Poate pentru că a murit pe eșafod și a impresionat con-științele. Sau poate și pentru că a devenit eroul lui Goethe și al lui Beethoven. Ultimul i-a închinat o uvertură și o dramă muzicală pe un libret de Schiller, conținînd două romaneț dedicate Clarei, iubita lui Egmont, operă încheiată cu finalul cunoscut sub numele de „Simfonia triumfală”.

Goethe a făcut din eroii Egmont și Clara simbolurile unei epoci și ale unei idei, epoca luptei pentru libertatea poporului din Țările de Jos și a brodat pe canavaua unor realități istorice chipul unui Egmont idealizat. Eroul lui Goethe, mai tînăr decît cel real, se bucură de faima unui luptător îndrăzneț, a unui mare senior feudal, generos, pătruns de spiritul libertății și al dem-nității umane. Idealizarea eroi-lui goethian nu este însă totală. Scriitorul a ținut seama și de unele date ale realității istorice. Însuși Schiller, care se aștepta la mai mult din partea prietenului său, consta-ta că „Egmont nu este un caracter mare, nici în istorie și nici în dramă”. Eroul lui Goethe își recunoaște slăbi-ciunile și incapacitatea de a acționa pentru popor. Știe că este sub nivelul faimei de care se bucură. Într-o replică din piesă, el roștește despre oamenii de jos: „...O, dacă aș fi făcut ceva pentru ei... De-aș putea face ceva! Au toată bună-voința să mă iubească”. Ia

Tristețile muzei Clio

Pietrele de la Dulcești

apărarea meșterilor și a patro-nilor, dar, ca și aceștia, se teme de „gloata zdrențăroșilor”, adică de toți cei care „n-au nimic de pierdut”, cum se exprimă un personaj din piesă. Așa cum observa Franz Mehring¹: „Goethe a pătruns mult mai adânc adevăratul conținut al luptelor din acea vreme, decât o face istoriografia catolică sau protestantă de azi”. El a înțeles că războiul cu caracter acut religios a fost determinat, în fond, de motive economice. Egmont al lui Goethe este, așa cum a fost și în realitate, un regalist, gata să-l servească pe Filip II, sperând că acesta va înțelege dorințele poporului din Țările de Jos. Mult mai realist, Wilhelm de Orania îi arată că de Alba are cuget „de ucigaș”. „Atunci, răspunde Egmont cu durere, războiul e gata și noi sintem rebeli”.

Deși a ținut să respecte realitatea, fie și parțial, Goethe și-a conceput drama ca un cântec de slavă închinat libertății. Pe eșafod, Egmont se adresează poporului declamând ca un erou ideal: „Popor viteaz, zeița victoriei te conduce! Așa cum marea rupe zăgăzurile voastre, doborâți și voi mete-rezele tiraniei și înecați-o sub talaz, smulgeți-o din pământul și din drepturile pe care cuatează să și le însușească!” Este o patetică perorație împotriva tiraniei, trezind voința de luptă pentru înlăturarea ei. Conștient de ce reprezintă jertfa lui, Egmont al lui Goethe nu ezită să se dea de exemplu: „Apărați ce este al vostru! Ca să salvați tot ce vă este drag, cădeți voișii, cum cad eu, acum!”

Goethe l-a transfigurat pe Egmont al istoriei după viziunea sa iluministă, caracteristică sec. XVIII. Această transfigurare filozofică și poetică a îmbogățit eroul istoric cu sensuri noi și i-a dat o circulație universală, făcându-l mai luminos și cu adevărat nemuritor.

¹ Franz Mehring (1846-1919) — teoretician al marxismului, militant al mișcării muncitorești germane și internaționale, istoric și publicist.

Cu trei ani în urmă, într-o notă intitulată, semnificativ, Opt amintiri dispărute (Magazin istoric, nr. 8/1972) se semnală dispariția, din biserica satului Dulcești, de lângă Roman (jud. Neamț), a opt pietre funerare din veacul XVII, aparținând familiei Șoldan.

Lată, însă, că o scrisoare trimisă redacției de către Epifanie Cozărescu din Roman, vine — cum spune, hazliu, autorul ei — să ne ridice „piatra de pe inimă”: din cele opt pietre din sec. XVII, găsite acolo la 1886 de către V.A. Urechidă, n-au dispărut decât cinci, care, e drept încă de pe atunci se aflau în stare fragmentară. Ceea ce, însă, nu justifică deloc lipsa de grijă pentru conservarea lor ca vestigii ale trecutului, relicve între care e foarte greu de făcut o ierarhizare.

Dovada aceleiași lipse de grijă și de considerație o constituie și starea în care se află conacul

din Dulcești, vechi de peste două secole (cum ne informează corespondentul nostru) și prin care au trecut mai mulți luptători pentru renașterea națională a poporului român: frații Hurmuzaki (vezi Magazin istoric, nr. 1/1974) și prietenii lor. De altfel, în biserică se află și morminte de ale lor: Constantin și Alexandru Hurmuzaki și sora lor Elisa, căsătorită cu logofătul Gheorghe Sturdza, „unionist fervent și opozant al vărului său, domnitorul Mihailache Sturdza”. (Logofătul, tatăl său și prima soție sînt și ei îngropați în aceeași biserică.)

Credem și noi, alături de corespondentul nostru, că istoricul conac de la Dulcești merita o soartă mai bună (decît cea pe care o înfățișează fotografia de mai sus), „nu numai pentru vechimea lui, dar și pentru ideile generoase care au luat naștere sub boltile sale”.

G. S.

VERCINGETORIX

Prof. dr. doc. D. TUDOR

După mai mulți ani de lupte grele, legiunile romane, conduse de Cezar, au cucerit întreaga Gallie¹. Marele comandant roman își făcea însă iluzii închipuindu-și că putea să-și consolideze victoria prin teroare. Galii s-au răsculat, avându-l în frunte pe Vercingetorix. Cum s-a desfășurat încheștarea dintre cei doi îndrăzneți adversari?

De la Gergovia la inelul de fier

Centrul insurecției rămânea însă Gergovia, „patria” lui Vercingetorix. După ce a lăsat timp de odihnă trupelor sale, Cezar a trimis patru legiuni, sub comanda locotenentului său, Labienus, împotriva orașului Lutetia (Paris), iar cu restul de șase a pornit el însuși să ia cu asalt Gergovia.

Cetatea Gergoviei fusese ridicată pe un deal bine apărat, aproape inaccesibil. De jur-împrejurul lui, alte dealuri mai mici, înconjurată de șanțuri de apărare, erau, de asemenea, înșesate de trupele lui Vercingetorix, care supravegheau orice mișcare tactică a

legiunilor romane. Înfruntarea s-a produs într-o zi călduroasă de iulie, când, de pe colina La Roche Blanche („Stînca albă”), romanii au pornit un asalt puternic asupra Gergoviei. Dar dacă Labienus obținea în acest timp un succes deplin împotriva tribului parișilor din Lutetia, Cezar a suferit sub zidurile capitalei arvernilor prima mare înfrângere de pe pământul Galliei. Insuccesul roman de la Gergovia, soldat cu 8 000 morți, între care 46 comandanți de centurii, l-a făcut pe Vercingetorix să proclame: „Voi face ca în toată Gallia să nu existe decît o singură voință, căreia omennirea întreagă să nu-i poată rezista; aproape am atins acest țel” (Cezar, Comentarii). În-

frîngerea a făcut vîlvă la Roma, Cezar fiind părăsit de cea mai mare parte a aliaților săi din Gallia.

Comandantul roman se găsea acum în fața unei alternative riscante: fie să se retragă în grabă, fie să încerce o pătrundere spre nord, pentru a salva legiunile izolate ale lui Labienus. Prima soluție ar fi adus ruina totală a carierei sale politico-militare, a doua s-ar fi putut sfîrși prin sacrificarea celor zece legiuni ale sale. Și, totuși, Cezar a ales-o pe ultima. În două săptămîni el a parcurs 300 km, mereu urmărit și hărțuit de Vercingetorix. La Agedincum (Sens) a reușit să facă joncțiunea cu Labienus. Deși reunită, toată armata romană se găsea acum izolată

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1975.

în centrul Galliei, lipsită de provizii și înconjurată de trupele lui Vercingetorix.

Profitând de situația avantajoasă, șeful galilor a adunat un consiliu de război la Bib-racte (Mont-Beuvray); acolo s-a decis atacarea teritoriului roman din sud, prin lupte de hărțuială cu legiunile, în scopul de a le înfometă și obosi, silindu-le astfel să capituleze, precum și fortificarea Alesiei (Alise-Sainte-Reine), punct obligatoriu de trecere a dușmanului, în cazul unei retrageri spre sudul Galliei.

Prima mare bătălie în câmp deschis s-a dat la Dijon. Cavaleria germană — tocmită de Cezar după ce l-au părăsit mercenarii gali — a reușit să masacreze pe cea galică, iar legiunile romane, deși în inferioritate numerică, au produs derută în rândurile forțelor adverse, care nu excela în tactica luptelor în câmp deschis. Demoralizați, galii au părăsit în debandadă locul bătăliei. Vercingetorix a bătut atunci în retragere și, cu întregul său efectiv de 50 000 luptători, s-a închis pe platoul de la Alesia. Dar spre marea surprindere a căpeteniei galice, Cezar n-a atacat Alesia și nici n-a încercat să se strecoare pe lângă ea, către sud. Comandantul roman a ordonat însă ca întreg platoul să fie blocat printr-un șanț de apărare, lung de 15 km, dotat cu metereze și turnuri. Astfel, întreaga armată galică s-a văzut izolată în interiorul unui inel de fier, lipsită de aprovizionare. Situația pârînd fără ieșire, Vercingetorix a fost silit să trimită călăreți care, strecurându-se prin apărarea inamică, urmau să aducă ajutoare spre a-l ataca pe Cezar din spate.

Intelgentul proconsul roman prevăzuse din timp această primejdie. De aceea a mai construit un al doilea șanț, lung de 21 km, cu frontul de apărare în afară. Și astfel, în inelul de teren, lat de 260 m, aflat între cele două șanțuri defensive, trupele romane se puteau apăra, simultan, atât împotriva atacului din interior al lui Vercingetorix, cât și împotriva ajutoarelor ce urmau a-i sosi din afară.

La discreția invingătorului

Cei 250 000 pedestrași și 8 000 călărași gali, veniți în ajutorul armatei împresurate erau „floarea tineretului triburilor din Gallia”, după expresia lui Plutarh. Ei trebuiau să încercuiască armata lui Cezar și, concomitent cu atacurile din interior ale lui Vercingetorix, să străpungă cele două inele defensive romane. Dar noii veniți constituiau o adunătură neomogenă de cete luptătoare, lipsite de coordonare ofensivă și de un comandant unic. „Galii au fost întotdeauna divizați, preocupăți de propria lor glorie și de interesele lor imediate [...] și în final au fost învinși de o mână de ostași romani admirabil conduși și disciplinați” — scrie istoricul francez Guy Rachet¹. Într-adevăr, după trei zile de atacuri dezordonate, galii au fost înfrinți de cavaleria germanică și de legiunile romane. Cele mai crâncene lupte s-au dat pe muntele Réa. Apariția lui Cezar printre soldați, ca simplu luptător în primele rânduri, deși înveșmîntat în mantie de purpură, a avut darul de a însuși legiunile, care au scris ultima pagină din jurnalul de război al luptelor de la Alesia. „Și astfel — notează istoricul Cassius Dio — Vercingetorix, care-i făcuse pe romani să se îndoiască că vor mai scăpa cu viață, se văzu pus în inferioritate din cauza încrederii ce o avusese în numărul mare al trupelor sale”.

Efortul militar al Galliei de a se elibera de sub stăpînirea romană a fost înfrînt la Alesia. În timp ce oștile galice venite din afară fugeau în dezordine, Vercingetorix a convocat un ultim consiliu de război. El și-a justificat acțiunile de pînă atunci și, în speranța că va scăpa de sclavie pe soldații săi, a hotărît să se predea romanilor.

În Comentariile sale, Cezar prezintă sumar momentul apariției în fața sa a eroului

¹ Guy Rachet *La Gaule romaine* (Collection Histoire de France, Paris, 1973).

înfrînt. În schimb, scena predării lui Vercingetorix a fost descrisă cu amănunte de către Plutarh, Cassius Dio și Florus. Combinînd toate informațiile patetice ale celor trei istorici, putem reconstitui acest moment. Înveșmîntat în cea mai strălucitoare armură, falnic și impunător pe calul său împodobit, Vercingetorix a coborît pantele Alesiei în tabăra romană. Cînd și-a făcut apariția înaintea lui Cezar, care-l aștepta în jîltul său, temutul șef galic a stîrnit oarecare emoție în rîndul asistenței. După ce a înconjurat călare tribuna pe care stătea învingătorul, și-a aruncat armele la picioarele acestuia. Din relatările lui Cassius Dio și Plutarh aflăm că Vercingetorix ar fi ingenuncheat în fața lui Cezar, cerînd îndurare. Potrivit informațiilor lui Florus, învinsul i-ar fi strigat comandantului roman: „În sfîrșit, iată-mă în stăpînirea tă! O, tu, cel mai ticălos din lume, ai reușit să triumfi asupra bravurii mele!”. Cu minie firească, Cezar l-a acuzat de trădare, călcarea prieteniei dintre ei fiind socotită un act odios și neloial. Apoi, comandantul roman a poruncit să fie aruncat de îndată în lanțuri, ca orice prizonier de război. Trimis la Roma, Vercingetorix a stat șase ani în închisoarea denumită *carcer Tullianus* din *Forum Romanum*. De acolo a fost scos pentru a împodobi, legat cu lanțuri de aur, cortegiul triumfului lui Cezar. În seara aceleiași zile, Vercingetorix a fost sugrumă și aruncat în puțul aflat în închisoarea respectivă.

După capitularea lui Vercingetorix — a cărui luptă pentru independență, izvorâtă din dragostea pentru libertate și din ură înverșunată împotriva tiraniei, este asemănătoare cu a lui Decebal — Gallia a fost supusă unei intense colonizări romane, din contopirea galilor cu romanii rezultînd poporul francez de azi.

100

întrebări

100

răspunsuri

100

premii

Prezentăm, în continuare, ultimele 36 întrebări din cadrul concursului *Magazin istoric*, ediția 1975.

După cum am precizat și în numerele anterioare (condițiile și lista premiilor au fost publicate în nr. 7/1975), *răspunsurile*, foarte concise indicând numai elementele cerute de întrebare, fără nici un adaos, scrise de preferință pe o singură față a foii de hirtie, împreună cu taloanele de participare* 1, 2 și 3, se vor trimite — toate în același plic — pe următoarea adresă: revista *Magazin istoric* căsuța poștală 702, București, cu mențiunea *pentru concurs*. Cititorii care vor indica mai multe variante de răspunsuri vor trebui să trimită tot atâtea taloane. Nu se iau în considerație decît taloanele tipărite în paginile revistei. Termenul ultim de expediere a scrisorilor este 25 OCTOMBRIE a.c., după poșta (și nu 15 octombrie cum, din eroare, a apărut în numărul trecut). Răspunsurile sosite după 25 OCTOMBRIE nu se vor lua în considerare.

SERIA A III-A DE ÎNTREBĂRI

1. La 7 octombrie 1857, la Iași, în fața Divanului ad-hoc al Moldovei, unul din militanții neobișnuiți pentru Unire, sintetiza astfel gândurile și vreaa poporului: „Dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hotărîră de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generațiilor actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat”.

Cui aparțineau aceste cuvinte? (1973)

2. Domnitorul Radu cel Mare (1495-1508), pentru a-si asigura colaborarea boierilor Craiovești, a creat pentru aceștia o instituție anume, consfințind astfel atotputernicia lor în provincia din dreapta Oltului.

Cum s-a numit această instituție? (1970)

3. În septembrie 1443, Iancu de Hunedoara, în fruntea unei oștiri de 25 000 oameni a pornit într-o memorabilă campanie antiotomană.

Sub ce denumire este cunoscută această campanie? (1972)

4. Cum se intitula documentul programatic lansat la sfîrșitul lunii ianuarie 1945 de către Frontul Național Democrat?

5. Istoricul francez Ubidin, cel care în 1858 a tipărit la Paris volumul *La question des Principautés de l'Europe*, din care revista noastră a publicat cîteva documente, a fost și un cunoscut gazetar parizian susținător, alături de Edgar Quinet, Leon Plé, Paul Bataillard, al drepturilor Principatelor dunărene.

Numiți două dintre perioadele franceze la care a colaborat Ubidin. (1971)

6. Doi cărturari din „secolul lui Pericle” — unul autor al primei lucrări cuprinzînd elemente de critică istorică, al doilea — întemeietor al criticii istorice sînt socotiți... Inventatorii istoriei.

Indicați numele lor. (1975)

7. În ianuarie 1922, deputatul Gheorghe Tănase, membru al Comitetului Executiv al P.C.R., demascînd politica antipopulară și îndeosebi antimuncitorească a guvernelor burgheze declara: „Încrederea noastră merge la un singur guvern: la guvernul izvorit din conștiința maselor muncitoare socialiste...”.

Cum numea Gh. Tănase acest guvern în discursul său? (1972)

8. Care a fost organul de presă editat de Frontul studentesc democrat, de la a cărui înființare s-au împlinit anul acesta 40 ani? (1975)

9. Lucrările cercetătorilor de specialitate consemnează numele a trei români participanți la războiul de secesiune din America. Un document din iunie 1866 amintește numele unui al patrulea, menționînd că „e bărbatul care în rebelul Americii a dat dovadă de bravură sub Lincoln, noul Washington”.

Despre cine este vorba? (1970)

10. Un tragic episod, început în mai 1212, a fost numit de un cronicar englez „o greșală de necrezut a istoriei”.

Despre ce episod este vorba? (1972)

11. La ce conferință a conducătorilor U.R.S.S., S.U.A., Angliei, s-a vorbit prima oară despre capitularea necondiționată a Germaniei, Italiei și Japoniei în cel de-al doilea război mondial? (1974)

12. O mare parte din perioada de trecere la feudalism e acoperită de cultura care poartă numele unei localități din jud. Ilfov.

Despre ce localitate este vorba? (1969)

13. În timpul domniei lui Al. I. Cuza, au fost înființate cele dintîi agenții diplomatice ale României moderne.

Unde au fost create primele două? (1973)

14. Cîte colonii și municipii au fost organizate pe teritoriul Daciei în timpul stăpînirii romane? (1971)

15. În 1582, Ieromonahul Lavrentie scotea de sub teascurile tiparînei de la Plumbuita prima carte tipărită la București.

Știi cît timp a durat procesul de tipărire a cărții, după însăși declarația acestui prim tipograf bucurestean? (1972)

16. La 19/31 octombrie 1869, a avut loc inaugurarea primei linii ferate din România, pe traseul București-Giurgiu.

Cum s-au numit cele două garnituri inaugurale? (1970)

17. Care dintre cele trei orașe grecești din antichitate de pe litoralul Dobrogei noastre actuale a fost denumit „Metropola pontului stîng”? (1971)

18. La 23 martie 1859, Vasile Alecsandri se întîlnia la Torino cu Camillo Cavour, care-i declara: „Unirea Principatelor și consultarea votului poporului reprezintă începutul unei ere noi în sistemul politic al Europei”. În continuare, el își exprima convingerea că marea realizare a poporului român pregătea și împlinirea aspirațiilor poporului italian.

La ce se referea Cavour? (1972)

19. Lui Dionisie Seitlu, originar din Dobrogea, îi aparținea introducerea unui criteriu de numărătoare a anilor folosit de majoritatea statelor lumii.

Cum se intitulează acest sistem cronologic? (1969)

20. Într-un tablou de A. Lesser este înfățișat un mare savant polonez (sec. XV - XVI) care, în ultima zi a vieții, a avut bucuria să primească cel dintîi exemplar al cărții sale fundamentale.

Care era numele savantului? (1973)

21. Ziua de 24 august a anului 79 e.n. va rămîne legată de unul dintre cele mai zădărnice cataclisme naturale din istoria omenirii. Printre victime s-a numărat atunci și un neobișnuit expedier antic — Pliniu cel Bătrîn — care intenționase să studieze acest fenomen.

La ce ne referim? (1973)

* Talonul se află în p. 63.

(Continuare în p. 63)

SFÎRȘITUL ȚARISMULUI

M. KASVINOV

Primul război mondial nu era și primul război pe care îl ducea și-l pierdea Nicolae II. La 27 ianuarie/9 februarie 1904, flota japoneză a atacat prin surprindere fortăreața Port-Arthur, pricinuind serioase pierderi flotei rusești aflate în rada portului. Așa a început războiul ruso-japonez (1904-1905). Întrebat asupra urmărilor acestei înfringeri, Nicolae II răspundea cu nepăsare: „În general, privesc la toate astea ca la o pișcătură de purice”. Așa cum, dealtfel, privea întregul război, pentru care țara nu era deloc pregătită. „Pișcătura de purice”, care a durat 19 luni, avea să coste poporul rus 400 000 morți, răniți, bolnavi și prizonieri și 2,5 miliarde ruble aur. În timp ce războiul făcea ravagii, țarul se dedica unei vechi pasiuni: vinătoarea de ciori. „Astăzi am omorât o cioară”... „Am ucis două ciori”... „M-am plimbat cu bicicleta; din mers am împușcat o cioară”... „M-am plimbat cu mama, am căutat ciuperca, am omorât trei ciori”... „M-am plimbat mult — cinci ciori”, iată câteva însemnări din jurnalul său intim din acea epocă.

În ianuarie 1905, Lenin nota în legătură cu războiul ruso-japonez: „Căderea Port-Arthurului constituie unul din cele mai importante bilanțuri istorice ale crimelor țarismului, care au început să iasă la iveală încă de la începutul războiului și a căror dezvăluire capătă acum o amploare și mai mare și devine tot mai nestăvilită. [...] Forța militară a Rusiei absolutiste s-a dovedit a fi o simplă amăgire [...]. Nu poporul rus, ci absolutismul rus a început acest război colonial, care s-a transformat într-un război între lumea burgheză veche și cea nouă. Nu poporul rus, ci absolutismul a ajuns la o înfrângere rușinoasă. Poporul rus a avut de câștigat de pe urma înfringerii absolutismului. Capitulara Port-Arthurului este prologul capitulării țarismului”.

După încheierea Tratatului de pace cu japonezii, în septembrie 1905, guvernul țarist a intensificat măsurile de reprimare a forțelor democratice, aflate în plină revoluție burghezo-democratică. Printre altele, a intrat în funcție „ruleta morții”, cum avea să numească primul ministru Witte actele de cruzime săvârșite din ordinul suveranului. La începutul lui ianuarie 1906, pe calea ferată siberiană, porneau, din direcții opuse spre a se întâlni în același punct, două detașamente de represii cu scopul „curățirii” acestor importante rute aflate în mișcarea soldaților revoluționari. Urcați în vagoane la o stație, cei făcuți prizonieri erau condamnați la moarte la gara următoare. Numai în primele zece ședințe, tribunalul instituit în tren a pronunțat 77 pedepse cu moartea (toate executate) și 33 cu închisoarea pe viață. Teroarea s-a întins în întreaga țară. „Și în continuare să se acționeze fără indulgență”, a fost rezoluția imperială pe un raport despre înăbușirea mișcărilor greviste în centrele industriale ale țării. Sau: „Cel arestați să fie spânzurați”. Când erau uciși numai câteva zeci de

oameni, suveranul nota nesatisfăcut: „Din păcate, prea puțini”. Însuși primul ministru Witte avea să îl numească pe Nicolae II „un cîrmuitor fără inimă”, a cărui domnie „se caracterizează prin curgere continuă de sînge, mai mult sau mai puțin nevinovat”. La 11 ani distanță, Nicolae II ar fi procedat la fel de crud, dar nu se mai putea.

Sîntem în iulie 1917. De aproape patru luni Rusia nu mai are țar. Sub presiunea revoluției burghezo-democratice din februarie, Nicolae II a abdicat la 15 martie, iar fratele său Mihail a renunțat la coroană în numai opt ore. Familia imperială se află sub arest la Palatul Aleksandrovski de la Tarskoe Selo. În țară este o situație politică instabilă, caracterizată prin dualismul puterii: dictatura burgheziei, exercitată prin guvernul provizoriu în frunte cu prințul G. E. Lvov și dictatura democrat-revoluționară a proletariatului și țărănimii, exercitată prin Sovietele de deputați ai muncitorilor și soldaților. A. F. Kerenski, însărcinat de guvernul provizoriu cu paza familiei imperiale, încearcă să organizeze expedierea țarului peste graniță, dar nu izbuteste¹.

La 3-4 /16-17 iulie, la Petrograd, puternica demonstrație sub lozincă „Toată puterea în minile Sovietelor”, la care participă 500 000 persoane, este reprimată cu cruzime de burghezie. Bolșevicii sînt nevoiți să se retragă în ilegalitate, iar Sovietele, la a căror conducere se află acum socialiștii-revoluționari și menșevicii, devin o anexă a guvernului. Etapa de revoltă pașnică a revoluției la sfîrșit. Evenimentele continuă să se precipite. Guvernul provizoriu încearcă să folosească triumful vremelnic din iulie 1917 pentru instituirea unei dictaturi militare, idee cu care burghezia cocheta încă din primele zile ale revoluției din februarie. În legătură cu persoana desemnată a fi dictator, părerile sînt împărțite, șanse sporite pare să aibă însă Kornilov. În acest timp, Kerenski, devenit la 21 iulie prim-ministru al guvernului, continuă să-l viziteze pe arestații de la Tarskoe Selo.

Florentina DOLGHIN

În exil la Tobolsk

Kerenski caută o soluție...

În ziua de 9 august, Kerenski vine cu automobilul la Palatul Aleksandrovski. Urcă pe scara principală în apartamentele familiei imperiale, se așază pe un divanșag cu fostul țar și, după întrebările referitoare la sănătatea fiecăruia, îl anunță:

— Știți, Nicolae Aleksandrovici, va trebui să plecați de aici împreună cu familia.

— De ce?

— Așa a hotărît ieri guvernul. Credeți-mă, nu vă dorim decît binele. Acum, mutarea nu înseamnă decît mai multă siguranță.

— Dar unde să plecăm, Aleksandr Feodorovici?

— Iertăți-mă, deocamdată nu vă pot spune...

— Aș vrea în Crimeea, la Livadia...

— Să nu anticipăm. O să vi se comunice mai tîrziu destinația.

După o scurtă pauză Kerenski adaugă:

— Dacă, în principiu, nu aveți nimic contra, v-aș ruga să începeți deja să împachetați.

Și după alte cîteva clipe:

— Nu există nici un fel de restricții. Puteți să luați cîte lucruri vreți. La fel și însoțitorii vi-i puteți alege după cum doriți.

La Palatul Aleksandrovski, zarva din primăvară s-a potolit. Se pare că, treptat, totul reintră în normal. Numai un fierăstrău scriștie monoton lîngă o stivă de lemne dintr-un colț al parcului. Nicolae taie lemne. E una din plăcerile lui. S-ar putea crede că și-a recăpătat echilibrul sufleteșc.

Tobolskul, ca viitor loc de exil pentru Nicolae și familia sa, a fost menționat pentru prima oară pe la mijlocul lunii iunie, în cadrul unei ședințe a guvernului provizoriu, de către A. F. Kerenski. „Cauza care a determinat guvernul să mute familia [țarului] la Tobolsk — scrie el mai tîrziu — a fost lupta tot mai deschisă cu bolșevicii... Tarskoe Selo era pentru guvernul provizoriu punctul cel mai nevralgic... Ei [bolșevicii] desfășurau o propagandă susținută în rîndurile soldaților care asigurau paza la Tarskoe și îi demoralizau. Mergînd acolo, aflam de dezordinile petrecute și trebuia să reacționez, recurgînd uneori la expresii tari. Soldații erau extrem de suspicioși.

Conform unei vechi tradiții a palatului, ofițerul de servi-

ciu primea din pivnița țarului, o jumătate de sticlă de vin. Aflînd despre acest lucru, soldații au făcut scandal. Neatenția unui șofer care a deteriorat cu automobilul gardul parcului a stîrnit bănuiala printre soldați că se pregătește o tentativă de evadare a țarului. Toate acestea... ne-au privat de o forță reală — garnizoana de la Tarskoe Selo, în care vedeam un sprijin împotriva Petrogradului, deja răzvrătit”.

Pregătînd împotriva clasei muncitoare noi masacre, ca o continuare a represaliilor din iulie, guvernul provizoriu se grăbește să-l scoată pe Romanov din epicentrul luptei, pentru ca în iureșul înclăstării să nu fie loviți și ei.

În această situație se naște ideea „de a căuta pentru familia țarului un alt loc de exil, iar rezolvarea acestei probleme mi-a fost încredințată mie — relatează Kerenski. Drept care am început să caut o soluție. Mai întîi am intenționat să-i duc undeva în centrul Rusiei; m-am gîndit la moșiile lui Mihail Aleksandrovici sau Nicolae Mihailovici². Dar am constatat că îmi este imposibil

¹ Marele duce Nicolae Mihailovici, unchiul țarului.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6, 7, 8/1975.

să fac acest lucru. Transportarea țarului spre aceste locuri prin Rusia muncitoresc-țărănească era de neconceput. La fel era și mutarea în sud. Acolo locuiau deja Maria Feodorovna¹ și cițiva din marii duci, iar în legătură cu asta existau deja unele încurcături. În cele din urmă m-am oprit asupra Tobolskului, despre care le-am vorbit miniștrilor. Poziția geografică a orașului, determinată de distanța mare de centru, mă îndreptăța să cred că acolo nu vor avea loc răzvrătiri spontane. În plus, știam că la Tobolsk exista o casă bună, a guvernatorului. La ea m-am și oprit. Îmi aduc aminte că am trimis la Tobolsk o comisie din care făceau parte, mi se pare, Verșinin și Makarov, ca să clarifice situația. Ei s-au întors cu vești bune”.

La această alegere contribuie și arhiepiscopul Germogen. În tinerețe fusese ofițer de gardă, tovarăș de regiment și de chefuri al lui Nicolae, mai târziu, devenise prieten și adept al lui Rasputin, căruia îi datora în mare măsură cariera lui ecleziastică. Rasputin a dispărut, dar afacerile lui Germogen continuă să prospere: încă în timpul revoluției din februarie, el este numit episcop la Tobolsk. Arhiepiscopul urmărește cu multă atenție, de acolo, din Siberia, desfășurarea evenimentelor din jurul Palatului Aleksandrovski. Iar când află că guvernul dezbate problema alegerii unei noi reședințe pentru fostul țar, vine la Petrograd și îi spune lui Kerenski: dacă Romanovii trebuie mutați în altă parte, cel mai bine e la Tobolsk sub protecția arhiepiscopală a lui, a lui Germogen.

În oraș predomină negustorii și funcționarii. Atât în Tobolsk, cât și în împrejurimile lui există un numeros cler promonarhic. În fruntea acestei forțe obscurantiste se află neobositul Germogen. Cea mai apropiată gară — Tiumen — este la circa 300 verste. Vara, legătura între ea și Tobolsk se face pe rlu, cu vaporul, iar iarna, cu sania.

¹ Mama țarului Nicolae II.

Nicolae II în parcul Palatului Aleksandrovski de la Tarskoe Selo, unde și-a petrecut cele cinci luni de „arest la domiciliu”

Așezat în mijlocul dezolantei întinderi a taigalei, printre mlaștini, orașul pare izolat de restul țării, rupt de lume. De fapt, însă, dacă privim atent, de acolo pornește un drum fluvial direct pe Irțiș și Obi, spre ocean. Iar iarna — pe drumuri de sănii bine bătătorite se ajunge destul de repede în principalele orașe siberiene... La Tobolsk se poate trăi liniștit, iar dacă exilații ar vrea să evadeze o pot face fără prea mare greutate și risc.

Orașul avea de mult faima de loc al deznădejzii, transformat de țarism în popas spre Siberia Orientală pentru mii de luptători revoluționari. Kerenski consideră că poporul n-are să obiecteze împotriva exilării Romanovilor într-un asemenea loc.

...și ține o lecție de morală

După ce îl anunță pe Nicolae, la 9 august, despre apropiata plecare, Kerenski se duce la comandamentul trupelor de la Tarskoe Selo. Acolo au fost convocați de dimineață membri ai Sovietului orașenesc, colonelul Kobliński, cițiva ofițeri și subofițeri din regimentele dislocate la Tarskoe Selo, între care și președintele comitetului soldaților din garnizoană — sublocotenentul Efimov. „Înainte de a vă spune ce am de spus — se adresează Kerenski celor prezenți — vreau să-mi dați cuvîntul dv. că tot ceea ce se va întimpla curînd și ceea ce va trebui să stabilim acum, va rămîne deocamdată între noi, strict secret”. După ce i se dau toate

asigurările, îi anunță pe cei de față că, potrivit hotărârii guvernului, familia țarului va fi mutată la Tobolsk. În acest scop, trebuie să stabilească în comun modul de realizare a deciziei luate.

În cursul consfătuirii se întocmește planul. Trebuie formate două trenuri: unul pentru familie și însoțitorii apropiați, altul pentru ceilalți, inclusiv paza. Efectivul detașamentului militar (al batalionului — fixat pentru escortă) este de circa 350 oameni. Soldații și cei șase ofițeri urmează să fie puși la dispoziție de Regimentele de gardă 1, 2 și 4 dislocate în jurul palatului. Comandant al detașamentului are să fie colonelul Evgheni Stepanovici Koblinski. El este subordonat celor ce răspund de expediție: deputatul în Dumă V. A. Verșinin și locțiitorul comisarului guvernamental din Ministerul Curții (prieten personal al primului ministru), inginerul P. M. Makarov — împuterniciți speciali ai guvernului care au vizitat nu demult Tobolskul.

La 12 august, detașamentul de pază este format. Soldații — unu și unu. Toți cavalerii ai Ordinului Sf. Gheorghe, care au luptat pe front aproape trei ani. La indicația primului ministru, primesc tunici, mantale și arme noi. Detașamentul este scos, pe plutoane, pe poligonul de instrucție; primul ministru trece în revistă rîndurile de ostași și este mulțumit. La sfîrșit el declară în fața frontului că, în timpul apropiatei călătorii, ofițerilor și soldaților li se vor plăti indemnizații sporite și gratificații.

În timp ce soldații sînt echipați și înarmați, Nicolae își alege însoțitorii. Nu toți acceptă invitația. De pildă, fostul general din suita imperială Narișkin cere 24 ore de gîndire și după aceea nu mai apare. La fel procedează și alți cîțiva. Dar mulți, cam patruzeci la număr, acceptă să împartă exilul cu Nicolae. Printre ei se află generalul-adjutant I. L. Tatișev, mareșalul-șef al Curții V. A. Dolgorukov, frău-leine și slujnice; profesorii-preceptorii ai țareviciului. Din grup fac parte și doi medici — medicul Curții imperiale, E. S. Botkin, și medicul țareviciu-

lui V. N. Derevenko. Pentru a-i servi pe cei șapte membri ai familiei sînt luați: 6 lachei, 8 servitori (dintre care 5 pentru prințul moștenitor), 3 bucătari, 3 cameriste, un copist, un garderobier și un pivnicer.

Plecarea e fixată pentru zorii zilei de 14 august.

În ajun, la Tarskoe Selo vine Kerenski. După ce îi dă dispoziții lui Koblinski să scoată pe terenul din fața palatului corpul de pază, trece încă o dată de-a lungul frontului, îi cercetează pe soldați și, cu o atitudine afectată, le adresează un cuvînt de rămas bun, în care spune printre altele: „Soldați, țineți minte! Să nu lovești pe cel căzut. Purtați-vă respectuos, nu fiți bădă-rani. Nu uitați că acesta este fostul împărat. Atît el, cît și familia lui nu trebuie să ducă lipsă de nimic”.

După această lecție de morală, primul ministru începe să controleze în ce măsură convoiul este pregătit de drum. Atunci constată că muncitorii, aflînd ce destinație au trenurile, refuză să dea locomotive. Cu chiu cu vai, cu ajutorul lui Verșinin și Makarov, prim ministrul îi convinge pe ferovierii să-i execute dispoziția. În felul acesta, locomotivele sînt scoase din depou. Apoi Kerenski încredințează lui Verșinin și Makarov niște instrucțiuni întocmite și scrise chiar de mîna lui, privind modul în care urmează să fie tratată familia țarului, cu indicații amănunțite referitoare la felul de viață și de hrană, mergînd pînă la enumerarea felurilor de bucate recomandate¹.

În seara zilei de 13 august, Kerenski vine din nou la palat. De data aceasta aduce cu el pe Mihail Romanov. „Întîlnirea dintre frați are loc în prezența lui Kerenski... Nicolae și Mihail nu s-au văzut din timpul loviturii de stat și acum nu pot fi siguri dacă au să se mai revadă vreodată, scrie autoarea Marie Kleinmichel. Stau unul în fața celui-

¹ O copie după aceste instrucțiuni alcătuite de Kerenski a fost descoperită la 7 septembrie 1918, în clădirea Băncii din Voljsko-Kamsk (unde și-a avut un timp sediul Sovietul din Ural). Kerenski formulase aici și dispoziții privind „felurile de mincare permise familiei țariste”, inclusiv precizarea că familia imperială „trebuie de aici înainte să renunțe la consumarea de gustări calde”.

lalt... dezorientați, neștiind ce să facă, mutîndu-se de pe un picior pe altul, stringîndu-și minile”.

Imediat după plecarea lui Mihail, Kerenski caută să profite de starea de spirit a lui Nicolae ca să-i aducă la cunoștință amănuntul esențial cu privire la apropiata plecare.

— Nicolae Aleksandrovici, i se adresează el — acum pot și trebuie să vă spun că guvernul meu a hotărît să vă trimită la Tobolsk. Dumneavoastră și familia dumneavoastră vă veți instala acolo în condiții confortabile, în fosta reședință a guvernatorului. Credeți-mă, vă veți simți bine; în plus, veți scăpa de amenințări și jigniri. Nu fiți îngrijorați!

Privindu-l cu ochi obosiți, aproape indiferenți, Nicolae îi răspunde:

— Nu sînt îngrijorat. Avem încredere în dv. De vreme ce spuneți că este necesar, sînt convins că așa este. Avem încredere în dv., repetă el.

În ziua de 14 august, la ora 5 dimineața, trenurile sînt trase în gară.

După cinci luni de „arest la domiciliu”, cei șapte membri ai familiei imperiale ies însoțiți de Kerenski prin ușa principală a Palatului Aleksandrovski, se urcă în două automobile și, escortați de dragonii din Regimentul 3 baltic, pornesc spre gară. În urma familiei vine și Kerenski.

În drum spre gară, pe un teren viran, se înghesuie curtenii, însoțindu-i cu privirea pe foștii stăpîni.

La peron sînt trase două garnituri de tren. La invitația lui Kerenski, Romanovii coboară din automobile și se îndreaptă spre vagoane. Apoi el dă dispoziții să înceapă urcarea în tren. „Aleksandra Feodorovna a urcat anevoie scara vagonului și imediat s-a prăbușit, cu toată greutatea corpului, pe platformă, scrie mai tirziu fosta domnișoară de onoare Sophie Buxhoevden.

Kerenski a sărit uite pe platformă și i-a ajutat să se ridice, a condus-o în compartiment, i-a sărutat mîna și i-a spus: „La revedere, Maiestatea voastră — după cum vedeți, cînd mă adresez dv. prefer să folosesc vechiul titlu”. Își amintește aceeași autoare. Cînd se veri-

Carnea de tun devine din ce în ce mai fragedă: copilandri trimiși pe front de guvernul provizoriu

În ciuda jandarmilor care-i păzesc, soldații ruși spun un nu hotărât războiului imperialist

fică listele, se constată că nu toate slugile sînt prezente. „Kerenski se agită ca un nebun, ba ordonînd ca trenul să plece, ba contramandînd ordinul”, scrie Buxhoevden. În cele din urmă, la ora 6 și 10 minute pornește la drum primul tren: în vagonul de dormit pentru linii internaționale se află familia lui Nicolae și o parte din suită, iar în celelalte opt vagoane — o parte din personalul de serviciu și paza (pușcași din Regimentul 1). Pornește apoi și cea de-a doua garnitură. În cele zece vagoane ale ei se află restul suitei, servitorii și paza (pușcași din Regimentele 2 și 4) și bagajele.

Trenul fostului țar călătorește sub pavilion japonez. Pe vagonul de dormit, în care patru compartimente din mijloc sînt ocupate de familie — scrie: „Crucea roșie japoneză”. Garniturile circulă cu viteză maximă, evitînd opririle în orașe și în gările mari. De la Petrograd s-a dat ordin ca, la apropierea acestui tren, nodurile de cale ferată să fie înconjurare de unități militare, iar călătorii din gări și de pe perioane să fie îndepărtați. Trenul oprește cite puțin în halte și pentru mai mult timp în cîmp deschis, unde membrii fostei familii imperiale, însoțiți de Verșinin și Makarov, pot coborî uneori să se dez-

mortească. Ceilalți n-au voie să părăsească vagonul.

În general totul merge bine, dacă facem abstracție de două incidente care au loc în stația Zvanka și Perm. În prima gară feroviari, iar în cea de-a doua reprezentanți ai Sovietului local cer prezentarea actelor călătorilor și bagajelor. Și într-un loc și în celălalt, Verșinin și Makarov izbutesc să producă impresie cu mandatele lor de comisari semnate de primul ministru. În felul acesta garniturile sînt lăsate să plece.

În tihnita casă a guvernatorului

La 17 august, spre seară, cele două trenuri ajung, la un interval de 30 minute unul de altul, în Gara Tiumen. Cu mașinile trimise la gară de Duma orașenească, comisarii transportă familia la debarcadurul riului Tura. Acolo, sînt ancorate două vapoare de pasageri: „Rus”, „Kormileț” și un remorcher — „Tiumen”. Romanovii urcă la bordul lui „Rus”; suita — pe „Kormileț”; bagajele și celelalte lucruri care urmează familia sînt încărcate pe „Tiumen”. În zorii zilei, încărcarea vaselor se termină, convoiul se îndreaptă spre mijlocul riului și pornește spre Tobolsk.

În ziua aceea, Nicolae notează în jurnalul său: „Alix, Aleksei și cu mine avem cite o cabină incomfortabilă”.

La orizont se ivește, venind parcă în întîmpinarea vaselor, satul Pokrovskoe, locul de baștină al lui Rasputin. Romanovii privesc cu luare aminte o casă mare, albă, care se detașează dintre izbele înnegrite. Stăpînindu-și cu greu plînsul, Aleksandra Feodorovna spune frăuleinelor de lîngă ea: „Aici a locuit scumpul nostru Grigori Efimovici. Aici, în acest rîu, a pescuit. Vă amintiți că ne trimitea pește proaspăt la Țarskoe Selo. Fie-i țărîna ușoară, sărmanul de el. A lui va fi împărăția cerurilor”.

În după-amiaza zilei de 19 august, caravana ajunge la Tobolsk. Casa destinată Romanovilor se află încă în reparație, așa încît ei trebuie să locuiască citeva zile în cabinile vapoarelor. În cele din

urmă, când atmosfera devine cam plicticoasă, comisarii guvernamentali organizează pentru cei de sub tutela lor o călătorie în sus pe Tobol la o mănăstire. Romanovii vizitează chiliile și asistă la slujba religioasă.

La 26 august, în fața a mii de locuitori ai Tobolskului adunați pe mal, începe debarcarea. De pe podeaua debarcaderului, cortegiul pornește în sus, spre oraș. În frunte se află capul familiei. El merge calm, chiar sigur de sine, menținându-și prestanța. Numai zvcnetul nervos al umărului este mai vizibil decât înainte, ca și expresia de oboseală din privire. Poartă o tunică de ofițer de culoare kaki, cu epoleți de colonel, lucați din fir de aur, și pantalonii de călărie, cu aceeași croială militară, viriți ca o armonică în niște cizme de box.

În spatele lui merge cu pas ușor, aproape topăind, un băiat îngrijit îmbrăcat, proaspăt tuns și destul de bine dezvoltat. O față prea palidă pentru un adolescent, ochi mari care lunecă plini de curiozitate pe tot ceea ce îl înconjură și aceeași uniformă de ofițer ca a tatălui său: tunică cu galoane din fir de aur, pantalonii de călărie și cizme de box, foarte bine lustruite.

În urma băiatului, într-un faeton cu arcuiri, vine mama lui; același profil cunoscut de Rusia și de întreaga lume, dar și mai ascuțit ca de obicei: arrogant, tristete și un dispreț suveran față de tot ce cade sub privirea-i inexpresivă.

În spatele trăsorii, agităndu-se și înghesuindu-se una într-alta, merg cu pași mărunți, în fustele lungi de șeviot, cele patru prințese: toate poartă pulovere groase, confecționate identic, iar în mână au genți absolut la fel. Maria este dragălașă. Celelalte trei par aproape șterse.

Iar mai departe, într-o calcadă pestră, urmează suita și slugile. Prinți și frău-leine. Contese și baronese. Valeți și dădace. Slugile perechii imperiale, slugile fetelor și băiatului, slugile suitei și slugile slugilor.

Bagajele n-au fost încă descărcate. Sint împrăștiate pe toate cele trei vapoare — o încărcătură imensă, cuprin-

zind chiar și garnituri de mobilă din palatele de la Țarskoe Selo. Deocamdată, însă, suita și servitorii cără în mină ce e mai ușor.

Până în cincizeci de oameni îl urmează de bunăvoie în surghiun pe fostul împărat. Dealtfel, toți exilații benevoli au primit asigurarea fermă din partea generalului Tatișev și a colonelului Koblinski că vor primi salariul corespunzător, la datele fixate.

Cortegiul se apropie de o clădire cu un etaj, oprindu-se lângă fațada proaspăt zugrăvită. Toți, în afară de Aleksandra Feodorovna, care nu vrea să se uite la nimic, cercetează casa de sus pînă jos. Nicolae se întoarce spre Dolgorukov.

— Cine a locuit aici, prințe?

— Guvernatorul, Maiestatea voastră.

— Cine anume?... — mai întreabă Nicolae, încruntându-se, într-un efort de a-și aminti ceva sau pe cineva.

— Ordovski-Tanaevski...

— Și unde este acum?

— Se spune că a plecat undeva... Încă în martie a plecat de aici, adică a fugit. Și nimeni nu știe unde este, ce s-a întâmplat cu el.

— Ciudat... Nu-mi pot aminti să-l fi primit vreodată. Mi l-o fi prezentat oare cineva?... E oare cu puțință să nu fi fost niciodată la mine?

La intrare, Nicolae cu fruntea încă încruntată și încercînd să-și amintească ceva, lasă pe soție, pe fiu și pe fiice să treacă înainte, după care pășește și el pragul.

Casa este de piatră, are balcon de lemn și grădină. Tot conacul, împreună cu construcțiile auxiliare și grădina, este împrejmuit cu un gard din scinduri subțiri. La anumite intervale ale gardului și lângă porți se află gherete pentru santinela.

Parterul și etajul au 18 încăperi. Există instalație electrică și conductă de apă. Familia se instalează la etaj, unde se află un cabinet pentru Nicolae, o cameră pentru Aleksei, patru camere pentru femei, un salon și o sufragerie.

Camerele de la etaj sînt splendid mobilate: cite ceva a rămas de la guvernator, iar multe lucruri au fost aduse

de la Țarskoe Selo. Divanuri scumpe, fotolii și taburete, covorași și gobelinuri, draperii de mătase și catifea, perdele la ferestre și uși. Și pe acest fundal — livrele și ceaprazurile aurite ale lacheilor care se foiesc între parter și etaj.

Sus, este relativ spațios; parterul, însă, rezervat personalului de serviciu și unei părți din pază, este ticsit de oameni. Mai există demisolul, unde se află bucătăria și cămările și unde este și mai rău. Deoarece casa guvernatorului e neîncăpătoare, cîțiva curteni și o parte din servitori se instalează într-o casă de vizavi tot cu un etaj, care aparține negustorului Kornilov. Tot acolo, pe partea opusă a străzii, se stabilesc cei doi comisarii guvernamentali și Koblinski.

Starea de spirit a locatariilor casei guvernatorului este, în general, bună. Chiar dacă sînt sub pază, e suportabil. Au căldură, confort, liniște. Calm și firescul iau locul stării de tensiune alarmantă de la Palatul Aleksandrovski. Comisarii sînt amabili și prevenitori. Koblinski e plin de atenție și grijă. Ziua, toată familia în grupuri străbate strada și bulevardul, ca să meargă la slujba de la biserica Acoperămîntul Maicii Domnului, aflată în apropiere. De la aceeași biserică este luat ca duhovnic al familiei părintele Aleksei Belevaev, recomandat de arhiepiscopul Germogen. Seara, preotul stă, încrucișîndu-și fericit brațele, în salon, puternic impresionat de ascensiunea lui, la care niciodată nu s-ar fi gîndit; stă de vorbă cînd cu fostul împărat, cînd cu fosta împărăteasă, este onorat cu zimbete încurajatoare, povestește într-una, spune cite ceva în șoaptă, dă lămuriri... Tot seara, dau fuga în vizită, din casa de peste drum, cea a lui Kornilov, și curtenii venind să ia ceaiul împreună cu înălțimile lor, să joace bezic¹ sau tricrac², ori pur și simplu să bîrfească despre una și alta, să șoptească la ureche stăpînilor cite un zvon interesant.

¹ Joc de cărți.

² Joc vechi de table.

● PENTRU PRIETENIE, ÎNȚELEGERE ȘI COLABORARE.

Editura Politică, București, 1975, 516 pp., 20 lei: volumul încorporează cronologic relatarea desfășurării vizitelor oficiale ale președintelui Nicolae Ceaușescu și ale tovarășei Elena Ceaușescu în Japonia, Filipine, Pakistan, Iordania și Tunisia, precum și a vizitelor de prietenie ale șefului statului român în Republica Arabă Siriană și Republica Arabă Egipt, prestigioase și deosebit de fructuoase manifestări ale politicii externe a țării noastre, urmărite cu profund interes și satisfacție de întregul nostru popor, de opinia publică internațională, ca mărturie noi ale prezenței active, ale rolului deosebit de dinamic al României socialiste pe arena mondială.

● DICȚIONAR POLITIC.

Editura Politică, București, 1975, 664 pp., 35 lei: elaborat de către un colectiv de cadre didactice și cercetători de la Academia „Ștefan Gheorghiu”, volumul — prima lucrare de acest gen editată în țara noastră — cuprinde circa 1 700 articole consacrate unor noțiuni, categorii, concepte, din sfera teoriei și acțiunii politice, din aria realităților social-politice românești și internaționale.

● Elena Busuioac — CERAMICA DE UZ COMUN NEMĂLȚUITĂ DIN MOLDOVA.

Editura Academiei R.S.R., București, 1975, 88 pp., 29 lei: cercetarea evoluției unui străvechi meșteșug românesc, olăritul, în condițiile social-economice ale evului mediu (sec. XIV până la mijlocul sec. XVI).

● Mareșal F. Foch — PRINCIPIILE RĂZBOIULUI. CONDUCEREA RĂZBOIULUI.

Traducere din limba franceză de Nicolae T. Popescu, cunoscut înaltele de general-maior (rez.) dr. I. Cupșa, Editura Militară, București, 1975, 234 pp., 7,75 lei: scrierile teoretice ale reputatului comandant militar francez (1851-1929) din ale cărui memorii, necunoscute în țara noastră, Magazin istoric publică, începând cu acest număr, câteva fragmente.

● Dr. Dumitru Mureșan — CONCEȚIA ECONOMICĂ A LUI ȘTEFAN ZELETIN.

Editura Academiei R.S.R., București, 1975,

232 pp., 18 lei: studiu critic consacrat operei sociologului, economistului și filozofului român (1882-1934), profesor la Universitatea din Iași între anii 1927-1934.

● Dardu Nicolaescu-Plopșor, Wanda Wol-ski — ELEMENTE DE DEMOGRAFIE ȘI RITUAL FUNERAR LA POPULAȚIILE VECHE DIN ROMÂNIA.

Editura Academiei R.S.R., București, 1975, 292 pp., 23 lei: rezultatele investigațiilor complexe a unui vast material arheologic și antropologic din neolitic și până în sec. VIII-X prezentate în monografia care inaugurează colecția „Biblioteca Anthropologica et Ethnologica Romanica”, publicată sub egida Comisiei de Antropologie și Etnologie a Academiei R.S.R.

● D.M. Pippidi — SCYTHICA MINORA. RECHERCHES SUR LES COLONIES GREQUES DU LITORAL ROUMAIN DE LA MER NOIRE.

Editura Academiei R.S.R., București, 1975, în cooperare cu Editura Adolf M. Hakkert B.V., Amsterdam, 314 pp., 36 lei: rezultatele celor mai recente cercetări ale autorului consacrate istoricului colonizării grecești a Mării Negre.

● ISTORIA ȘTIINTELOR ÎN ROMÂNIA. ȘTIINȚE JURIDICE.

Volum elaborat de acad. prof. dr. doc. Traian Ionașcu, Editura Academiei R.S.R., București, 1975, 120 pp., 5,25 lei: consacrată istoricului dreptului din patria noastră, din a doua jumătate a sec. XIV și până în prezent, lucrarea este apărută sub egida Comitetului român de istoria și filozofia științei.

● STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MEDIE. VOL. VIII.

Editura Academiei R.S.R., București, 1975, 260 pp., 28 lei: din sumarul volumului, publicat sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R.; Institutul de istorie „N. Iorga”, consemnând: Gheorghe Duzinchevici, Războiul moldo-polon din anul 1497. Critica izvoarelor; Corina Niclescu, Arta epocii lui Ștefan cel Mare. Relații cu lumea occidentală; Florin Constantin, De la Mihail Viteazul la fanarioși: observații asupra politicii externe românești; Iancu Bidan, Organizarea și rolul meșteșugarilor în viața economică și socială a orașului Brașov în secolul al XV-lea; Constantin Rezachevici, Un tetraevangel necunoscut aparținând familiei dinspre mamă a lui Ștefan cel Mare; Ștefan S. Gorovei, Note istorice și genealogice cu privire la urmașii lui Ștefan cel Mare; Ilie Corfus, Ștefan cel Mare pe o frescă polonă; Traian Ionescu-Nișcov, Un călător ceh în Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare; Octavian Iliescu, „Perperi auri ad sagium Venetorum”; Francis Pall, Ovizită în Țara Românească în anul 1644 (relatare inedită a lui Bakšić).

● SYNTHESIS, I, 1974.

Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 224 pp., 15 lei. Salutăm apariția buletinului cu acest titlu, editat de Comitetul Național Român de Literatură Comparată. În bogatul sumar — incluzând prestigioase nume românești și străine — se regăsesc multiple incidente istorice în cercetarea de literatură comparată, ea însăși cu premise istorice.

OASTEA CEA MARE ȘI OASTEA CEA MICĂ

THEODORE ANDRICA din Cleveland, Ohio, (S.U.A.): „Primesc cu regularitate revista *Magazin Istoric*, pe care o citesc cu atenție și plăcere. Am întâlnit în paginile ei multe articole consacrate faptelor vitejești ale ostirilor române de-a lungul secolelor. De cele mai multe ori, cu efective mult inferioare numărului celor adversari, armatele comandate de domnitorii țării române au reușit să strălucească în victorii. V-aș solicita să publicați în revista dv. câteva date referitoare la organizarea ostirilor țării române, din cîine erau alcătuite, cum se făcea recrutarea ostirilor etc.”

În țările române, în evul mediu, exista oastea cea mare și oastea cea mică.

Oastea cea mare era chemată să apere țara în cazul unor primejdii mari; s-ar putea spune că ea echivala cu un adevărat război popular, cu o înarmare a poporului, căci, în asemenea cazuri, în afară de celele de ostaj în slujbă, care alcătuiau oastea cea mică, veneau litigoveșii și jăraniți, cu armele, hainele și hrana lor. Marile victorii ale notorizilor români — Posada, Rovine, Vaslui, Călușeni etc. etc. — au fost câștigate cu oastea cea mare a țării. Într-un război de apărare a pămîntului străbun, alături de organizarea și înzestrarea trupelor, un rol de cea mai mare însemnătate l-a jucat, în toate timpurile și în toate locurile, factorul moral: conștiința luptătorilor că apără odată cu propria lor libertate libertatea și pămîntul țării. Așa se explică de ce, cu efective înoldeauna inferioare numerice și cu înzestrare, s-au putut câștiga victorii strălucite. Oastea cea mică era compusă din celele aduse de boieri, organizate pe scoalele lor și comandate de ei, și din două breșle militare, curtenii și slujitorii. Curtenii se recrutau dintre mica boierie de țară, accesul în această breșă fiind condiționat de stăpînirea unei proprietăți funciare. Slujitorii, recrutați din oamenii de jos, se împărțeau, la rîndul lor, în călărași (care mergeau la război călare, pe chețuțai proprii) și dorobanți (pedestri, care erau plătiți cu leață pe seama țării și cu un tain de carne, pîine și postaj pentru uniforme). Slujitorii beneficiau de scutiri de dădăci.

La mijlocul secolului XVII, în Țara Românească, curtenii aveau uniforme roșii (de unde și numele de roșii), iar dorobanții — albaștri.

Pentru curtenii și slujitorii slujba militară aveau un caracter obligatoriu și permanent, înscrierea făcîndu-se prin poruncă domnească, pentru durate variabile, de pildă cite trei luni pe an.

O organizare deosebită aveau trupele de mercenari (lefegii) angajați pe seama domniei și a căror slujbă dura atîta timp cît erau plătiți.

Existau mai multe unități militare — ceata, picul, steagul (unitatea cea mai veche) și din sec. XVII căpitania, unitatea cea mai mare.

Steagul trebuia să cuprindă 100 persoane (fie ei curtenii, slujitorii sau lefegii); de aceea, conducătorul unui steag se mai numea sutas sau lăzbasă (în turcește, conducător a 100 oameni). Conducătorii de mici unități erau de origine modestă; de la aceste ranguri pînă la cel de căpitan, ierarhia se parcurgea prin avansare. Marii conducători de oști — hatmanii, marii vornici, spătarii — erau numiți de domn dintre marii boieri.

Comandanții slujitorilor se numeau hotnogi, iar cei ai curtenilor — vâtafi, curtenii dintr-un ținut (sau județ) erau conduși de marii vâtafi, numiți, din sec. XVII, căpitani de ținut.

Specialitățile militare cunoscute erau călărirea (cavaleria) și pedestrima (infanteria). Acestora li se adăugau și tunarii (artilăria).

BARUL DIN „CASA CU LEI”

IANCU GRIGIRAS din Constanța, ne semnala următoarele: „În orașul nostru, pe strada Dăneli, se află o construcție, cunoscută sub numele de Casa geneveză (ecasa cu leiș — n.n.) edificiu impunător, cu un portal flancat de patru coloane, pe ale căror capitule strălucesc cite un leu. Clădirea se găsește într-un vizibil

proces de degradare — pereți crăpați și scoroiți, balcoanele complet distruse etc. De curînd, am aflat — ne scrie corespondentul nostru — că vor fi efectuate lucrări de renovare, clădirea urmînd să capete destinația de hotel și bar. Nu s-ar putea găsi oare și altă menire acestui frumos edificiu?”

Redacția a transmis sesizarea cititorului conștiinței Direcției Patrimoniului Cultural Național, din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste, care ne-a comunicat următoarele: „În anul 1974, Institutul Județean de proiectare Constanța, la comanda noastră, a întocmit un studiu intitulat *„Delimitarea centrului istoric al orașului Constanța*”, lucrare avizată de D.P.C.N. și Consiliul Popular al municipiului Constanța, care își propune să delimiteze centrul istoric, zonele de interes arheologic și istoric ale orașului Constanța, precum și stabilirea măsurilor de protecție și valorificare a acestora. Principala acțiune care trebuie să se întreprindă nelîntîrziat în zonă este aceea de asanare și valorificare a construcțiilor a căror stare actuală și funcțiunile inițiale justifică amenajări care să readucă la viață funcțiunile de odinioară ale centrului, portului, orașului Constanța.

Sesizarea primită este întemeiată, funcționarea ca hotel și bar ce ar urma să o primească Casa cu leiș nu este cea mai potrivită. Organele locale trebuie să ne consulte la stabilirea noilor funcțiuni ce ar urma să le primească unele construcții din zona delimitată de studiu mai sus-amintit, și cu atît mai mult în cazul unor monumente istorice și de artă”, se spune în încheierea scrisorii, semnată de directorul Direcției Patrimoniului Cultural Național, VASILE DRĂGUT și de CORNELIU DOBRESCU șeful Serviciului avizare.

SESIZĂRI

La sesizarea autorului Doc Lungu, precizăm că la articolul Ultima 1 a lui Armand Călinescu, apărut în nr. 7/1975, p. 44, coloana 1, paragraful II, se va citi: *„Odoasă crimă săvîrșită împotriva acestui om politic, care deși anti-democrat se declarase contra Găzii de fier, iar pe plan extern urmărea în linii mari continuarea politicii tradiționale alături de Franța și Anglia, a constituit, în condițiile izbucnirii celui de-al doilea război mondial, o grea lovitură pentru România”*.

Precizăm de asemenea că lucrarea lui A. Simion, Dictatul de la Viena la care se face trîntire în *Magazin Istoric*, nr. 8/1975 (p. 17) a apărut în Editura Dacia din Cluj. ALEXANDRU POPESCU din București: La nota 2 din p. 17 (nr. 8/1975), titlul corect al jurnalului lui Ciano este *Journal Politique*. 1939-1943. Într-adevăr, cum just remarcă, Napoleon III nu a fost niciodată rege, cum dintr-o neatenție a apărut la p. 33 din nr. 8/1975.

MULȚUMIRI

Pe adresa redacției au continuat să sosească numeroase scrisori de felicitare cu prilejul apariției nr. 100 al revistei noastre.

Am reținut, în mod deosebit, sugestiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulțumim și cu acest prilej: GHEORGHE SURUBARU din București; ROMAN MIHAESCU din Timișoara; GHEORGHE MĂGĂLINOIU din Tecuci; EUGEN CRĂCIUN din com. Bănești, jud. Vrancea; FILARET MUHA din Roman; prof. AUREL FETILĂ din Bala Mare (mulțumim, de asemenea, pentru volumul semnat de el, *Municipiul Bala Mare la vîrsta marilor împliniri*); ION C. RICUȚA din com. Carpen, jud. Dolj.

Din corespondența sosită de asemenea în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reținut propunerile, sugestiile, completările și informațiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulțumim: VASILE ZETEA din com. Ville Apel, jud. Maramureș; GHEORGHE BENGĂ din Cluj-Napoca; E. VICTOR din Craiova; TADEUS SOLOMON din Piatra Neamț; PANTELIMON M. BOARĂ din sat. Gemeni, jud. Mehedinți; TRAIAN T. CARAMTESCU din Ostrovul Mare, jud. Mehedinți; IOANA PETRESCU din București; dr. GEORGE IONESCĂ, com. Vițoara de Sus, jud. Prahova; MARIA CRISTOFOR din Brăila.

Nicolae MINEI

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1975

(Urmare din p. 54)

22. Istoricul vest-german Walter Goerlitz, referindu-se la o celebră bătălie de pe Frontul de Răsărit, din timpul celui de-al doilea război mondial, o considera „cea mai mare înfrângere suferită vreodată de o armată germană”.

Despre ce bătălie este vorba? (1968)

23. Dînd expresie solidarității comunistilor români cu eroica luptă a poporului chinez, împotriva cîmpitorilor străini, pentru transformări revoluționare, medicii români Iancu David și Bucur Clejan au activat în China în anii războiului de eliberare anti-japonez.

Indicați perioada în care s-au aflat ei în această țară. (1971)

24. Diplomat de frunte al poporului român, Ion Ghica s-a remarcat prin patriotism, inteligență, tact. Într-una din capitalele europene unde a fost ambasador a lăsat „suvenirile cele mai plăcute”.

Despre ce oraș este vorba? (1974)

25. Care a fost numele de cod al conferinței din decembrie 1941, dintre președintele Statelor Unite și premierul Marii Britanii, la care zona Atlanticului și Europa au fost considerate „teatru de război decisiv”? (1974)

26. Sabia de onoare primită de generalul Eremia Grigorescu din Japonia avea prinsă o plăcuță albă pe care se afla o inscripție.

Ce scria pe ea? (1975)

27. Cînd a fost ales primul deputat socialist în Parlamentul român? (1973)

28. „Nu suferă să se facă nimănui nici un rău, fie hoție, siluire sau nedreptate”.

Ce domn român este descris astfel într-o povestire de epocă? (1974)

29. Cînd se consideră în general că a început „Bătălia Angliei”? (1968)

30. De numele lui Roald Amundsen se leagă una dintre cele mai importante descoperiri geografice. Dificila expediție a fost descrisă în paginile revistei noastre.

Despre ce descoperire geografică este vorba și cînd a avut loc? (1971)

31. Biblioteca Bathyanem din Alba Iulia adăpostește numeroase cărți rare și documente, printre care și un manuscris care a făcut parte din biblioteca împăratului Carol cel Mare.

Care este denumirea acestui manuscris? (1969)

32. Războiul franco-prusian a fost declanșat de o telegramă a lui Bismarck către ambasadorul Franței.

Sub ce nume este cunoscută telegrama? (1970)

33. Timp de aproape 370 ani, pînă la darea în toloșină a Canalului de Suez, călătoriile pe mare din Europa spre India și China s-au făcut pe calea descoperită de un celebru navigator portughez.

Cunoașteți numele lui? (1969)

34. La 24 septembrie 1935, membri ai Frontului plugarilor și al MADOSZ-ului au semnat un memorabil acord de luptă antifascistă.

Indicați localitatea. (1970)

35. Numele lui von Eckhardt, ambasador al Germaniei în Mexic, și al lui Arthur Zimmermann, ministru de Externe, sînt legate de o anumită decizie militară luată de Germania în primul război mondial.

Despre ce este vorba? (1970)

36. O mare răscoală populară a țăranilor transilvăneni, petrecută cu puțin timp înaintea revoluției franceze din 1789, a avut un larg răspuns peste hotare.

Despre ce eveniment este vorba? (1974)

POȘTA CONCURSULUI

Ediția 1975 a concursului organizat de revista noastră, 100 întrebări — 100 răspunsuri — 100 premii a fost înfrumusețată de deosebit interes de către cititorii Magazinului Istoric. Imediat după publicarea primei serii de întrebări, pe adresa redacției au început să sositesc numeroase scrisori conținând întrebări, sugestii, propuneri în legătură cu organizarea și desfășurarea concursului. Răspundem în acest număr acelor scrisori care tratează probleme de interes general, ceilalți corespondenți urmînd să primească răspuns prin poștă.

ION DUMITRESCU din București: numेरirea de pornești de la faptul că, în numărul trecut al revistei, am publicat, în cadrul concursului, 27 întrebări în loc de 33, cum anunțam în introducere. În ultimul moment, din lipsă de spațiu, a trebuit să amînăm două întrebări, pe care le reproducem în numărul de față.

Precizăm, încă odată, că termenul ultim de expediere a scrisorilor este 25 octombrie a. c., data poștei.

IANCU IONESCU din com. Cioloaș-Trochești, jud. Dolj: răspunsurile — scrise foarte cîțpe pe o singură față a foi de hîrtie — le veți redacta pe cîte file vă sînt necesare: 1, 2, 3 etc., respectînd însă ordinea din cadrul celor trei serii de întrebări.

LUCIA ILIESCU din București; SILVIA KOTZIANU din Timișoara; IOAN MERDARIU din Buclumeni, jud. Dimbovița: toate cele 100 răspunsuri se trimit într-un singur pîc, după publicarea ultimelor întrebări.

AUREL DANCU din Vărădia, jud. Caraș-Severin: se poate participa și cu mai multe seturi de răspunsuri, cu condiția să le fie atașat numărul respectiv de taloane. AUREL MILCU din Drobeta-Turnu Severin: întrebarea nr. 16 (nr. 7/1975) a fost foarte clar formulată. Nu există nici un motiv de derută.

ELEO PISTNER RICHARD din Ploiești: la întrebarea nr. 11 (nr. 7/1975) se cere a se indica doar numărul de zile cit a durat „Marșul cel lung”, fără nici un alt amănunt suplimentar. Precizăm, totodată, că se socot cîștigătoare și deci au dreptul de a participa la tragerea la sorți, doar buletinele care conțin răspunsurile exacte la toate cele 100 întrebări.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Miron Costin sau prima treaptă a conștiinței naționale ● Fișe de istorie politică: Blocul Muncitoresc Țărănesc ● 1858: dorința de unire a românilor — o realitate care se impune marilor puteri ● Un sculptor care pictează o capodoperă: Michelangelo ● Octombrie 1910: Portugalia se proclamă republică ● Agitata istorie a „Curții arse” ● Din însemnările mareșalului Foch: noiembrie 1918 — armistițiul ● Londra, martie 1939: „Cazul Tilea” și implicațiile sale diplomatice ● Sfirșitul țarismului: o nouă tentativă de evadare

CONTENTS (Romanian History) S. MARIAN and G. POTRA Romania in the World Today... 2 • T. GROZEA August 1944 — The Fighting for the Carpathian Passes... 7 • G. IVAȘCU The Review Manifest, a Tribune of the Antifascist Struggle... 11 • T. GEORGESCU The 1750 Years of the Town of Craiova... 13 • N. COPOIU The ad-hoc Divans and the Report of the European Commission... 15 • P. CERNOVODEANU 1660-1669: Lord Winchilsea's Correspondence with Romanian Princes... 21 • The Last Interview of SCARLAT CALLIMACHI... 24 • R. POPA An Exceptional Archaeological Find: the Mural Painting at Streisengeorgiu... 34 • AL. DOBRE The Truth about an Inscription: Horea, Rex Daciae... 40

SOMMAIRE (Histoire roumaine) S. MARIAN et G. POTRA La Roumanie dans le monde contemporain... 2 • T. GROZEA Août 1944 — La bataille pour les défilés des Carpathes... 7 • G. IVAȘCU La revue Manifest, une tribune de la lutte antifasciste... 11 • T. GEORGESCU Les 1750 ans de la ville de Craiova... 13 • N. COPOIU Les Divans ad-hoc et le rapport de la Commission européenne... 15 • P. CERNOVODEANU 1660-1669: La correspondance de Lord Winchilsea avec des princes roumains... 21 • La dernière interview de SCARLAT CALLIMACHI... 24 • R. POPA Une exceptionnelle découverte archéologique: la peinture murale de Streisengeorgiu... 34 • AL. DOBRE La vérité sur une inscription: Horea, Rex Daciae... 40

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) С. МАРИАН, Г. ПОТРА Румыния в современном мире... 2 • Т. ГРОЗИ Август 1944: битва за перевалы Карпат... 7 • Г. ИВАШКУ Журнал Манифест — трибуна антифашистской борьбы... 11 • Т. ДЖОРДЖЕСКУ Городу Крайова 1750 лет... 13 • Н. КОПОЮ Собрания ad-hoc и доклады Европейской комиссии... 15 • П. ЧЕРНОВОДЯНУ 1660-1669 переписка лорда Уинчильса с румынскими господарями... 21 • Последнее интервью со СКАРЛАТОМ КАЛЛИМАКИ... 24 • Р. ПОПА Необыкновенное археологическое открытие: стенная роспись в Стрейсенгедоину... 34 • А. ДОБРЕ Правда про надпись Horea, Rex Daciae... 40

INHALT (Rumänische Geschichte) S. MARIAN und G. POTRA Rumänien in der zeitgenössischen Welt... 2 • T. GROZEA August 1944 — Der Kampf um die Karpathenpässe... 7 • G. IVAȘCU Die Zeitschrift Manifest, eine Bühne des antifaschistischen Kampfes... 11 • T. GEORGESCU Die 1750 Jahre der Stadt Craiova... 13 • N. COPOIU Die ad-hoc Diwane und der Bericht der Europakommission... 15 • P. CERNOVODEANU 1660-1669: Lord Winchilseas Briefwechsel mit rumänischen Fürsten... 21 • SCARLAT CALLIMACHI's letztes Interview... 24 • R. POPA Ein ausserordentlicher archäologischer Fund: die Wandmalerei von Streisengeorgiu... 34 • AL. DOBRE Die Wahrheit über eine Inschrift: Horea, Rex Daciae... 40

SUMARIO (Historia rumana) S. MARIAN, G. POTRA Rumania en el mundo contemporáneo... 2 • T. GROZEA Agosto de 1944 — el combate por los desfiladeros de los Cárpatos... 7 • G. IVAȘCU La revista Manifest — tribuna de la lucha antifascista... 11 • T. GEORGESCU Los 1750 años de la ciudad de Craiova... 13 • N. COPOIU Los Divanes Ad-hoc y el informe de la Comisión europea... 15 • P. CERNOVODEANU 1660-1669: Correspondencia de lord Winchilsea con príncipes rumanos... 21 • La última entrevista de SCARLAT CALLIMACHI... 24 • R. POPA Excepcional descubrimiento arqueológico: la pintura mural de Streisengeorgiu... 34 • AL. DOBRE La verdad sobre una inscripción: Horea, Rex Daciae... 40

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex: 011631

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Casața poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavolcinski

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

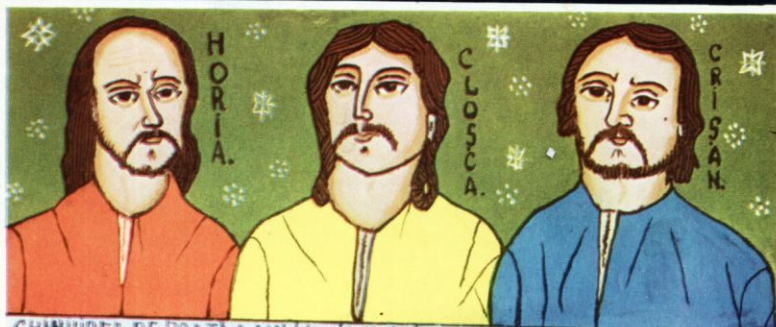
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

CHINUIREA PE ROATA A LUI HORIA ȘI CRIȘAN ÎN CETATEA ALBA-IULIA 1784.

